

De Zwijger spreekt

Audience analysis als aanvulling op de pragma-dialectische analyse van
aanpassingen aan het publiek

L.F. Janse

Studentnummer: 1270354

E-mail: rikjanse@hotmail.com

MA-scriptie Neerlandistiek, 20 ECTS

Aantal woorden: 19.468

Begeleider: dr. R. Pilgram

Afstudeerrichting Taalbeheersing

Opleiding Nederlandse Taal en Cultuur

Universiteit Leiden

Datum: 21-04-2017

Inhoud

Samenvatting.....	3
1. Inleiding.....	4
2. Aanpassen aan het publiek in de pragma-dialectiek.....	6
2.1. De standaard pragma-dialectiek.....	6
2.2. De uitgebreide pragma-dialectiek.....	8
2.3. Aanpassen aan het publiek.....	10
3. Audience Analysis.....	12
3.1. Audience analysis bij speechschrijven.....	12
3.2. Audience analysis in zakelijke communicatie.....	14
3.3. Audience analysis in de pragma-dialectiek.....	17
4. Het publiek van de apologie van Willem van Oranje.....	19
4.1. Methode.....	19
4.2. De apologie in historische context.....	22
4.3. Audience analysis van de apologie.....	22
4.3.1 De Staten-Generaal.....	23
4.3.2 Buitenlandse vorsten.....	24
4.3.3 Kritische landgenoten.....	25
4.4. Reacties van het publiek.....	25
5. Aanpassingen aan het publiek in de apologie.....	27
5.1. Aanpassingen aan het publiek in de openingsfase.....	28
5.2. Aanpassingen aan het publiek in de argumentatiefase.....	30
5.3. Aanpassingen aan het publiek in de afsluitingsfase.....	32
6. Conclusie en discussie.....	34
Bibliografie.....	37
Bijlagen.....	39
Bijlage A: overwinningspeech van Donald Trump.....	39
Bijlage B: de tien discussieregels.....	42
Bijlage C: lijst van gedeputeerden der Staten-Generaal van 1580 te Delft.....	43
Bijlage D: de geanalyseerde tekst van de Apologie van Willem van Oranje.....	44

Samenvatting

Door een tekst aan te passen aan het publiek kan een spreker of schrijver zijn tekst zo overtuigend mogelijk laten zijn, zonder de grenzen van redelijkheid te overschrijden. Binnen de pragma-dialectiek wordt aanpassen aan het publiek gezien als één van de drie aspecten van strategisch manoeuvreren; het balanceren tussen effectiviteit en redelijkheid (Van Eemeren 2010). Het aspect is echter nog niet volledig uitgewerkt. Er is namelijk nog geen methode om het publiek in kaart te brengen en er is ook nog geen categorisering van verschillende manieren om aan te passen aan het publiek. Aan deze twee leemtes in de theorie over aanpassen aan het publiek hoopt deze MA-scriptie een bijdrage te leveren.

Een methode om het publiek in kaart te brengen is er dus niet binnen de pragma-dialectiek, maar wel in een ander onderzoeksgebied: audience analysis. Deze methode wordt gebruikt in bijvoorbeeld de zakelijke communicatiewetenschap en in de praktijk van het schrijven van speeches. De onderzoeksvraag die in deze scriptie centraal staat, is: in hoeverre kan een pragma-dialectische analyse van aanpassingen aan het publiek aangevuld worden met inzichten uit audience analysis?

In hoofdstuk drie zijn er uit de literatuur over audience analysis drie stappen geselecteerd die ook binnen de context van een pragma-dialectische analyse van belang zijn. Die drie stappen zijn: het publiek verdelen in groepen belanghebbenden, een analyse van de demografische gegevens van die verschillende groepen, en een analyse van de houding van die groepen ten opzichte van het onderwerp en de spreker. Deze methode om het publiek in kaart te brengen is getest op een casus: de apologie van Willem van Oranje. Die apologie is als casus gekozen omdat het een belangrijke historische tekst is, omdat er in de tekst rekening gehouden moest worden met de *audience demand* van verschillende groepen, en omdat Van Eemeren & Houtlosser (2000) er al twee artikelen aan gewijd hebben, waardoor goed kon worden geïllustreerd wat de audience analysis toevoegt.

Uit de audience analysis van het publiek van de apologie in hoofdstuk vier bleek dat Oranje aanpast aan drie groepen van zijn publiek: de Staten-Generaal, binnenlandse critici en buitenlandse vorsten. Het publiek bestond uit nog meer groepen (zoals Filips II, zijn eigen achterban en de hedendaagse lezer), maar aan die groepen wordt niet aangepast omdat die niet overtuigd hoeven te worden. Demografisch verschillen de drie groepen nauwelijks van elkaar, maar wat de houding ten opzichte van de spreker en het onderwerp betreft zijn er meer verschillen. De Staten-Generaal stonden over het algemeen positief tegenover Willem van Oranje, en zij hadden hem gedurende de afgelopen jaren ook al gesteund. Bij de binnenlandse critici en buitenlandse vorsten lag dit anders: die steunden hem nog niet. Van de buitenlandse vorsten hoopte Willem van Oranje wel de steun te verwerven door duidelijk te maken dat hij niet onwettig heeft gehandeld.

In hoofdstuk vijf wordt de analyse van de aanpassingen aan het publiek in de apologie gegeven. Hierbij wordt het tweede doel van deze scriptie nagestreefd: een bijdrage leveren aan de categorisering van aanpassingen aan het publiek. Uit de apologie zijn middels zowel een bottom-up als een top-down methode zeven categorieën van aanpassingen gedestilleerd. Top-down is dit gebeurd door de analyses van Van Eemeren en Houtlosser (2000) te gebruiken, en bottom-up door de apologie goed te bestuderen en de manieren van aanpassen aan het publiek die vijf keer of vaker voorkwamen te selecteren.

Concluderend kan de onderzoeksvraag beantwoord worden door te stellen dat audience analysis een aanvulling vormt voor een pragma-dialectische analyse van aanpassingen aan het publiek, tot op een zekere hoogte. Inzichten uit audience analysis dragen namelijk alleen bij aan het in kaart brengen van het publiek, maar zeggen niets over hoe aan dat publiek aangepast kan worden. Wel is het zo dat kennis van het publiek weer bijdraagt aan de analyse van aanpassingen aan dat publiek.

1. Inleiding

Iedereen stemt dagelijks zijn taalgebruik af op het publiek waar hij tegen spreekt. Denk maar aan de fictieve puber – laat ik hem Tim noemen - die bij het afscheid van zijn vrienden roept: 'later man!' en vervolgens thee gaat drinken bij zijn oma. Wanneer hij weer naar huis gaat neemt hij afscheid van zijn oma met de woorden: 'tot ziens, oma'. Twee dezelfde taalhandelingen in verschillende formuleringen, waarbij dat verschil bepaald wordt door het publiek waar de jongen tegen spreekt. Dit is een voorbeeld van aanpassen aan het publiek, dat dagelijks en zonder nadenken gebeurt.

Aanpassen aan het publiek wordt ingewikkelder wanneer het niet gaat om een taalhandeling als afscheid nemen, maar om het overtuigen van het publiek, en ook naarmate het publiek groter en meer gedifferentieerd wordt. Als Tim in het voorbeeld 'tot ziens' zou hebben gezegd tegen zijn vriend, zou zijn vriend hoogstens gek opgekeken hebben, maar hij zou de boodschap wel begrepen hebben. Het doel van de taalhandeling zou nog steeds bereikt zijn: afscheid nemen. Bij een overtuigende tekst kunnen de gevolgen groter zijn: slecht inspelen op het publiek kan het overtuigen van dat publiek in de weg staan. Zoals gezegd wordt het aanpassen aan het publiek ook ingewikkelder naarmate het publiek groter en gedifferentieerder wordt. Als een publiek uit meer mensen bestaat, moet je ook met meer wensen en uitgangspunten rekening houden. Het gaat dan niet alleen om stijl en formulering, zoals in het voorbeeld van Tim, maar ook om de keuze van argumenten. Kortom: bij het schrijven van overtuigende teksten voor een groot publiek gaat het aanpassen aan het publiek niet meer zo vanzelf als bij het afscheid nemen van een vriend of een oma.

Aanpassen aan het publiek is één van de drie aspecten van strategisch manoeuvreren: de notie waarmee Van Eemeren en Houtlosser (1997) een retorisch component toevoegden aan de pragma-dialectiek. Met strategisch manoeuvreren wordt bedoeld op het zoeken van de balans tussen dialectica en retorica, tussen redelijkheid en effectiviteit in een overtuigingspoging. Strategisch manoeuvreren wordt door Van Eemeren (2010) voorgesteld als een gedifferentieerd begrip dat bestaat uit drie aspecten die nauw met elkaar verbonden zijn: naast aanpassen aan het publiek zijn dat de keuze uit het topisch potentieel en het gebruik van presentationele middelen. In deze scriptie zal aanpassen aan het publiek centraal staan, omdat dat aspect verder uitgewerkt kan worden dan tot nu toe in de pragma-dialectiek gedaan is. Ik ben mij ervan bewust dat aanpassen aan het publiek niet los gezien kan worden van de andere aspecten van strategisch manoeuvreren, en dus zal ik waar nodig ook oog hebben voor keuzes uit het topisch potentieel en presentationele middelen.

Het publiek wordt door Van Eemeren (2010, p. 115) een belangrijke rol toegedicht: hij noemt het publiek een 'actieve discussiepartner'. Van Eemeren (2010, p. 110) erkent ook dat het belangrijk is om het publiek in kaart te brengen: 'a serious effort must always be made to identify the views and preferences of the audience which can be regarded as being part of the point of departure established in the opening stage of the resolution process'. Hoe dat identificeren van de visies en voorkeuren van het publiek precies in zijn werk gaat, wordt niet duidelijk gemaakt. Wel wordt uitgelegd hoe een analyticus een beeld kan vormen van de 'dialectische situatie': door de argumenten van de sprekers te bestuderen kan hij daar 'commitments' of gebondenheden uit destilleren die de spreker gemeenschappelijk acht tussen hem en het publiek (Van Eemeren 2010). Op die manier kan er een beeld geconstrueerd worden van de uitgangspunten van het publiek, maar er is nog geen systematische methode voor het analyseren van de verdere voorkeuren en wensen van het publiek.

Een mogelijke oplossing voor het verrichten van onderzoek naar het publiek zelf is te vinden in de *audience analysis*, een methode uit de zakelijke communicatiewetenschap om tot in detail vast te stellen hoe het publiek van een tekst in elkaar zit: wat de gedeelde waarden van het publiek zijn,

wat hun houding ten opzichte van het onderwerp van de tekst is en wat het publiek nodig heeft (Lam & Hannah 2016). In deze scriptie zal ik onderzoeken of deze methode een aanvulling kan zijn op de pragma-dialectiek: in hoeverre kan een pragma-dialectische analyse van aanpassingen aan het publiek aangevuld worden met inzichten uit audience analysis?

Om deze onderzoeksvraag te beantwoorden, zal ik gebruikmaken van een casus die ook door Van Eemeren & Houtlosser (2000) geanalyseerd is op strategisch manoeuvreren: de Apologie van Willem van Oranje. In de analyse door Van Eemeren & Houtlosser (2000) wordt weliswaar genoemd wie het heterogene publiek is van die Apologie: de Staten-Generaal, buitenlandse Europese heersers, Filips II, de Nederlandse Katholieke gemeenschap maar ook de strenge Calvinisten. Er wordt echter niet ingegaan op de vraag wat de houding van dat publiek is ten opzichte van Willem van Oranje en zijn standpunten. Het is de vraag of er door Van Eemeren & Houtlosser (2000) voldoende antwoord is gegeven op de vraag hoe Willem van Oranje in zijn apologie aanpassingen aan het publiek doet. Vandaar dat ik in mijn scriptie nog een keer de apologie van Willem van Oranje wil analyseren, om met de hulp van audience analysis een goed beeld te krijgen van het publiek van de Apologie, om zo ook een gedegen analyse te kunnen geven van de aanpassingen aan het publiek door Willem van Oranje. Op die manier zal ik onderzoeken in hoeverre inzichten uit audience analysis een aanvulling kunnen vormen op de pragma-dialectische analysemethode van aanpassingen aan het publiek.

Ik zal in hoofdstuk 2 beginnen met een bespreking van de pragma-dialectiek, waarbij eerst de standaardversie en daarna de uitgebreide versie aan bod zullen komen, om uiteindelijk in te kunnen zoomen op het aspect van strategisch manoeuvreren: aanpassen aan het publiek, waarbij de deelvraag centraal staat waarom de pragma-dialectische theorie over aanpassen aan het publiek een aanvulling nodig heeft. Vervolgens zal in hoofdstuk 3 de audience analysis zoals die nu bekend is neergezet worden, om daarna een voorstel te kunnen doen over hoe die theorie toegepast kan worden binnen de pragma-dialectiek. Hierna is het in hoofdstuk 4 tijd om de casus in te leiden: aan de hand van een audience analysis van de apologie wordt zowel geïllustreerd hoe men een audience analysis binnen de pragma-dialectiek zou kunnen uitvoeren als context gegeven voor een beter begrip van de apologie. In hoofdstuk 5 worden aanpassingen aan het publiek in de apologie geanalyseerd, waarbij naar aanleiding van de audience analysis nieuwe inzichten over het aanpassen aan het publiek naar boven kunnen komen. Ten slotte wordt er in de conclusie een antwoord gegeven op de vraag hoe audience analysis een aanvulling kan vormen op de pragma-dialectische analyse van aanpassen aan het publiek.

2. Aanpassen aan het publiek in de pragma-dialectiek

Binnen de pragma-dialectiek wordt aanpassen aan het publiek gezien als een aspect van het *strategisch manoeuvreren*. De notie strategisch manoeuvreren is geïntroduceerd in de pragma-dialectiek bij wijze van uitbreiding; sinds de toevoeging van strategisch manoeuvreren wordt er ook wel gesproken over de 'uitgebreide pragma-dialectiek' (Van Eemeren 2010). Om goed te begrijpen wat strategisch manoeuvreren inhoudt, zal ik eerst de standaardversie van de pragma-dialectiek bespreken. In de daaropvolgende paragraaf zal strategisch manoeuvreren en zijn drie aspecten besproken worden, om in de derde paragraaf van dit hoofdstuk in te zoomen op aanpassen aan het publiek. Daarbij zal ik de volgende deelvraag beantwoorden: *waarom heeft de theorie over aanpassen aan het publiek in de pragma-dialectiek een aanvulling nodig?*

2.1. De standaard pragma-dialectiek

Vanaf de jaren '70 is de pragma-dialectiek ontwikkeld door argumentatie-onderzoekers Van Eemeren en Grootendorst. Van Eemeren en Grootendorst gingen uit van een dialectische benadering van argumentatie, die zich onderscheidt van een retorische benadering van argumentatie. Waar een dialectische benadering argumentatie beschouwt als een poging om een verschil van mening op te lossen, wordt er in een retorische benadering van uitgegaan dat argumentatie het doel heeft een publiek te overtuigen (Van Eemeren & Grootendorst 2004). In dialectische benaderingen wordt argumentatie benaderd in de context van een discussie, terwijl in een retorische benadering de context van een redevoering belangrijk wordt geacht. In de standaardversie van de pragma-dialectiek staat het zogenaamde model van een kritische discussie centraal:

A critical discussion can be described as an exchange of views in which the parties involved in a difference of opinion systematically try to determine whether the standpoint or standpoints at issue are defensible in the light of critical doubt or objections. (Van Eemeren & Grootendorst 2004: 52)

Van Eemeren en Grootendorst (2004) zien het model van een kritische discussie als een *ideaal*model. Het model beschrijft dus niet hoe een discussie in de praktijk plaatsvindt, maar hoe zo'n discussie in een theoretische ideale situatie eruit zou zien. In een ideale situatie is het doel van een kritische discussie om een verschil van mening op te lossen door de aanvaardbaarheid van een standpunt te toetsen (Van Eemeren & Grootendorst 2004, 58). De protagonist verdedigt het standpunt, terwijl de antagonist het standpunt probeert aan te vallen. Wagemans (2009, 28) wijst erop dat de formulering 'oplossen van een verschil van mening' niet alleen het doel van een kritische discussie beschrijft, maar ook het gegeven dat men zich in zo'n discussie zoveel mogelijk aan bepaalde normen probeert te houden.

Redelijkheid speelt in het model van een kritische discussie een belangrijke rol. Het model gaat uit van een ideaalsituatie waarin de deelnemers aan een discussie het oplossen van het verschil van mening centraal stellen. Het eigenbelang om een zo gunstig mogelijke uitkomst van de discussie te krijgen, speelt geen enkele rol: de discussianten willen alleen toetsen of een standpunt houdbaar is. Op het moment dat een discussiant dat doel in de weg staat, overtreedt hij een norm van redelijkheid. Die redelijkheidsnormen zijn in het model van een kritische discussie geformuleerd in tien *discussieregels* (Van Eemeren en Grootendorst 1992, 208-209; Van Eemeren en Snoeck Henkemans 2006, 234-235). Zo'n discussieregel is bijvoorbeeld de *vrijheidsregel*, die inhoudt dat 'de discussianten elkaar niet mogen beletten standpunten of twijfel naar voren te brengen' (Van Eemeren en Snoeck Henkemans 2006, 234). De discussieregels zijn één van de drie bestanddelen van het model van een kritische discussie.¹ De andere twee zijn de beschrijving van de *discussiefasen* en

¹ Zie bijlage B voor een lijst met de tien discussieregels.

de beschrijving van de *taalhandelingen* die over de verschillende fasen verdeeld zijn (Wagemans 2009, 31). Ik zal hier vooral aandacht schenken aan de discussiefasen zoals die door Van Eemeren en Grootendorst (2004, 59-62) onderscheiden worden. Later in deze scriptie zal ik in de analyse van de apologie nog terugkeren op deze fasen. Aan de taalhandelingen en discussieregels zal ik minder aandacht besteden, omdat die minder van belang zijn voor deze scriptie.

Het model van een kritische discussie beschrijft vier fasen die in een discussie doorlopen worden om een verschil van mening op te lossen. Die vier fasen zijn de *confrontatiefase*, de *openingsfase*, de *argumentatiefase* en de *afsluitingsfase* (Van Eemeren & Grootendorst 2004, 59-62). In de praktijk worden zelden alle vier de fasen expliciet doorlopen, maar bij een analyse moet elke fase aan te wijzen zijn, ook als één van die fasen impliciet gehouden is. Van Eemeren & Grootendorst (2004, 60) stellen dat een verschil van mening alleen op een redelijke manier opgelost kan worden als elke fase aan bod is gekomen.²

In de *confrontatiefase* van een kritische discussie blijkt dat er een verschil van mening bestaat omdat het standpunt van de ene discussiant in twijfel wordt getrokken door een andere discussiant (Van Eemeren & Grootendorst 2004, 60). Op het moment dat een discussiant zijn twijfel uit over het standpunt, wordt die discussiant de antagonist, en degene die het standpunt verdedigt de protagonist. Neemt de antagonist een tegengesteld standpunt in, dan is er sprake van een gemengde discussie. Wordt er meer dan één standpunt in twijfel getrokken, dan is er sprake van een meervoudige discussie. Of een confrontatie nou impliciet of expliciet doorlopen wordt: dat de confrontatiefase doorlopen wordt, is hoe dan ook noodzakelijk voor het bestaan van een kritische discussie.

In de *openingsfase* van een kritische discussie stellen de discussianten vast welke gemeenschappelijke uitgangspunten zij hebben (Van Eemeren & Grootendorst 2004, 60). Eerst moet duidelijk zijn over welke punten de discussianten het wél eens zijn om te bepalen of er genoeg 'common ground' is om een vruchtbare discussie te kunnen voeren. Liggen de uitgangspunten van beide discussianten te ver uiteen, dan is het oplossen van het verschil van mening niet mogelijk en heeft een kritische discussie geen zin. Bij het bepalen van de gemeenschappelijke uitgangspunten gaat het om uitgangspunten die inhoudelijk relevant zijn zoals gedeelde waarden en achtergrondkennis, maar ook om procedurele uitgangspunten: of er overeenstemming is over de manier waarop de discussie gaat plaatsvinden bijvoorbeeld. Net als de confrontatiefase blijft de openingsfase vaak grotendeels impliciet: meestal gaat men er stilzwijgend van uit dat er genoeg common ground is om de discussie aan te vatten (Van Eemeren & Grootendorst 2004, 61).

In de *argumentatiefase* deelt de protagonist de argumenten die zijn standpunt ondersteunen en die de twijfel van de antagonist moeten wegnemen (Van Eemeren & Grootendorst 2004, 61). Na het horen van de argumentatie van de protagonist, bepaalt de antagonist of hij het standpunt nu wel aanvaardbaar vindt. Is de antagonist nog niet overtuigd na het horen van die argumenten, dan kan hij in een reactie kritische vragen stellen of tegenargumenten geven. Delen van de argumentatie kunnen impliciet blijven, maar het is essentieel dat er expliciet argumenten gegeven worden. Zonder argumentatie is er immers geen sprake van een argumentatieve discussie. In een discussie is het verder ook belangrijk dat die argumentatie kritisch geëvalueerd wordt. Van Eemeren en Grootendorst (2004, 61) stellen dat er zonder deze beide elementen, het geven van argumenten en het kritisch evalueren daarvan, geen sprake kan zijn van kritische discussie.

In de *afsluitingsfase* stellen de discussianten het resultaat vast van hun poging om het verschil van mening op te lossen (Van Eemeren & Grootendorst 2004, 61). Een oplossing van het

² Dit kan zowel impliciet als expliciet zijn. Meestal blijft de openingsfase bijvoorbeeld impliciet, maar valt hij wel uit delen van de argumentatie te reconstrueren. Het is wel noodzakelijk voor het op redelijke wijze oplossen van een verschil van mening dat elke fase, expliciet dan wel impliciet, doorlopen wordt.

verschil van mening kan op drie manieren tot stand komen: de twijfel van de antagonist is weggenomen en hij neemt het standpunt van de protagonist aan, of de protagonist heeft geen toereikende argumentatie kunnen geven en erkent dat zijn standpunt niet langer houdbaar is, of de protagonist en antagonist zijn allebei gaan twifelen. Mocht de protagonist bij zijn standpunt blijven en de antagonist nog steeds twijfel hebben, dan is het verschil van mening niet opgelost (Van Eemeren & Grootendorst 2004, 61). Als het verschil van mening wel opgelost wordt, kan het goed voorkomen dat er een nieuwe discussie ontstaat, bijvoorbeeld over een onderwerp dat gerelateerd is aan het vorige onderwerp. Dan moeten opnieuw alle discussiefasen doorlopen worden (Van Eemeren & Grootendorst 2004, 62).

2.2. De uitgebreide pragma-dialectiek

Uit de bespreking van de standaardversie van de pragma-dialectiek is gebleken dat die een dialectisch uitgangspunt heeft. In de standaardversie van de pragma-dialectiek draait het om het model voor een kritische discussie, waarin het doel centraal staat om gezamenlijk een verschil van mening op te lossen. Argumentatie wordt in dat model gezien als een middel om een standpunt te ondersteunen en de aanvaardbaarheid van dat standpunt te testen (Van Eemeren & Grootendorst 2004). Hierbij is geen aandacht voor een retorisch perspectief op argumentatie, waarbij argumentatie gezien wordt als een middel om anderen te overtuigen van jouw standpunt. In de praktijk blijkt echter dat discussianten argumentatie ook gebruiken met dat retorische doel voor ogen: men wil een verschil van mening altijd oplossen op een voor hemzelf zo gunstig mogelijke manier, door de ander te overtuigen van het eigen standpunt (Van Eemeren 2010, 39). Met andere woorden: men streeft in een discussie ook naar *effectiviteit*, naast het streven naar *redelijkheid* dat in de standaardversie van de pragma-dialectiek centraal staat.³

Het bleek nodig om de standaardversie van de pragma-dialectiek uit te breiden met een retorische component, waarmee in de analyse van discussies ook aandacht wordt geschonken aan dat streven naar effectiviteit. Daarom is de pragma-dialectiek uitgebreid met de theoretische notie *strategisch manoeuvreren* (Van Eemeren & Houtlosser, 1997). Met strategisch manoeuvreren wordt bedoeld op de poging om de balans te bewaren tussen redelijkheid en effectiviteit. In de woorden van Van Eemeren (2010, 40):

Strategic maneuvering refers to the continual efforts made in all moves that are carried out in argumentative discourse to keep the balance between reasonableness and effectiveness.

Strategisch manoeuvreren bestaat uit het idee dat een discussiant altijd twee doelen in gelijke mate nastreeft, namelijk enerzijds het oplossen van een verschil van mening op een redelijke manier en anderzijds het op een voor hemzelf zo gunstig mogelijke manier oplossen van dat verschil van mening. De discussiant wil de ander zo effectief mogelijk overtuigen, zonder dat hij de oplossing van het verschil van mening in de weg staat door één van de discussieregels te overtreden. Van Eemeren en Houtlosser (1997) benadrukken dat het toevoegen van een retorisch component aan de pragma-dialectiek niet betekent dat discussianten alleen maar geïnteresseerd zijn in 'hun zin krijgen', maar dat zij zich ook altijd nog aan de regels proberen te houden die gelden voor een kritische discussie. Hierin is het werkwoord balanceren van toepassing: het streven naar effectiviteit moet altijd in balans blijven met het streven naar redelijkheid.

Voor de analyse en evaluatie van een argumentatieve discussie is het begrip strategisch manoeuvreren onderverdeeld in drie aspecten (Van Eemeren 2010, 93). Het eerste aspect is de keuze uit het topische potentieel, het tweede het aanpassen aan het publiek en het derde het

³ Van Eemeren (2010, 39) onderscheidt *effectiviteit* van *overtuigingskracht* in de zin dat effectiviteit geldt voor alle fasen van een discussie, terwijl overtuigingskracht gevoelsmatig alleen kan gelden voor de argumentatiefase.

gebruik van presentationele middelen. Op deze manier kan er bij de analyse duidelijker gemaakt worden welke strategische functie een bepaalde argumentatieve zet vervult. Een onderverdeling in drie aspecten maakt de analyse ook systematischer: er wordt zo altijd gekeken naar verschillende aspecten van strategisch manoeuvreren, waardoor ook manoeuvres aan het licht komen die anders wellicht vergeten zouden kunnen worden.

Met het topisch potentieel wordt bedoeld op alle mogelijke opties om een argumentatieve zet te doen. Een discussiant heeft altijd de keuze uit een heel scala aan argumenten om in te zetten die zijn standpunt kunnen ondersteunen. Door bepaalde argumenten te kiezen kan een discussiant zijn standpunt op een voor hem zo gunstig mogelijke manier ondersteunen: een discussiant zal altijd de argumenten gebruiken die volgens hem het sterkst zijn (Van Eemeren 2010). Het aanpassen aan het publiek is het tweede aspect van strategisch manoeuvreren. In de openingsfase bijvoorbeeld kan men van een discussiant verwachten dat hij uitgangspunten voor de discussie kiest die aansluit bij de overtuiging van de tegenstander. Door in een kritische discussie rekening te houden met de *audience demand* kan men zo effectief mogelijk discussiëren (Van Eemeren 2010). De keuze voor bepaalde presentationele middelen is het derde aspect van strategisch manoeuvreren. Door presentationele middelen te kiezen die het meest overtuigend zijn, kan men de effectiviteit van de argumentatieve boodschap vergroten. Met andere woorden: men kan van de discussiant verwachten dat hij kiest voor de meest effectieve formulering van zijn argumenten (Van Eemeren 2010).

De drie aspecten staan niet los van elkaar; ze zijn zeer nauw verbonden en beïnvloeden elkaar onderling. Bij het kiezen van argumenten uit het topisch potentieel moet men natuurlijk ook rekening houden met de overtuigingen en wensen van het publiek. Ook bij de keuze voor de meest effectieve formulering geldt dit: de ene formulering is meer geschikt voor een bepaald publiek dan voor een ander publiek. Van Eemeren (2010, 95) stelt de relatie tussen de drie aspecten voor als een driehoek waarin elke hoek de andere twee hoeken beïnvloedt.

Ter illustratie van strategisch manoeuvreren en zijn drie aspecten zal ik een voorbeeld uit de praktijk bespreken. Op 9 november 2016 hield Donald Trump, zojuist verkozen tot president van de VS, een overwinningsspeech waarin hij zijn aanhang bedankte voor hun steun (zie bijlage A voor de volledige speech). Daarnaast had zijn speech het doel de gehele Amerikaanse bevolking ervan te overtuigen dat de komende vier jaren waarin hij president zou zijn, goede jaren zouden worden. Dit kan gezien worden als het standpunt van Trumps speech: 'ik zal een goede president worden.'

De Amerikaanse bevolking achter zich scharen was nog niet zo eenvoudig, aangezien de republikein Trump gedurende de campagne van het jaar daarvoor zijn tegenstanders, de democraten, flink tegen zich in het harnas had gejaagd. Hij had tegenstander Hillary Clinton consequent voor crimineel uitgemaakt en had vrouwen en minderheden als Afro-Amerikanen, Latino's en moslims meermaals beledigd (Trump 2016). Er was dus een groot deel van het publiek dat zich zorgen maakte over de komende vier jaar, omdat het bang was dat Trump alleen een goede president zou zijn voor zijn overwegend blanke aanhang, en niet voor alle Amerikanen. In zijn overwinningsspeech moest hij rekening houden met deze zorgen van het publiek. Hierin verschilde deze overwinningsspeech op een essentieel punt van de eerdere speeches die hij gehouden had: die waren altijd voor eigen publiek geweest, waarin hij zijn aanhang moest aansporen op hem te gaan stemmen. Nu moest hij alle Amerikanen aanspreken en het deel van de bevolking dat zich zorgen maakte geruststellen door te beargumenteren waarom hij een goede president zou worden. Dit deed hij door strategisch te manoeuvreren. Voor zijn eigen publiek had hij ook strategisch gemanoeuvreerd, maar omdat het publiek nu anders was dan toen hij nog niet gekozen was, maakte hij andere strategische keuzes.

Allereerst begint Trump met complimenten voor zijn tegenstander Clinton; voor haar harde werken en voor alles wat ze betekend heeft voor het land. Hiermee slaat hij al meteen een meer verbindende toon aan dan hij in de voorafgaande campagne heeft gedaan. Vervolgens gaat hij door

met die verbindende strategie door te zeggen dat hij president zal zijn voor alle Amerikanen:

Now it is time for America to bind the wounds of division, have to get together. To all Republicans and Democrats and independents across this nation, I say it is time for us to come together as one united people. It is time. I pledge to every citizen of our land that I will be President for all of Americans (...).

Dat Trump een president wil zijn voor alle Amerikanen, kan gezien worden als een argument voor het standpunt dat hij een goede president zal zijn. Aan deze woorden is te zien dat Trump in zijn speech rekening houdt met zijn publiek, omdat hij expliciet maakt dat hij niet alleen een president zal zijn voor diegenen die op hem gestemd hebben, maar voor alle Amerikanen. Dit was opvallend omdat hij zich in de voorafgaande campagne juist gericht had op een deel van het Amerikaanse volk en zich had afgezet tegen het andere deel. Hieraan is te zien dat Trump zich aanpast aan het publiek, omdat hij nu een ander publiek heeft dan tijdens de campagne en ook gelijk een andere toon aanslaat.

Ook uit de keuze uit het topisch potentieel blijkt dat Trump in zijn speech strategisch manoeuvreert. Hij geeft een reeks argumenten die zijn standpunt ondersteunen dat hij een goede president zal zijn, waarbij hij zorgvuldig die argumenten kiest die niet zo gevoelig liggen. Zo zegt hij dat hij de economie harder wil laten groeien, de infrastructuur wil verbeteren en eer wil bewijzen aan Amerikaanse veteranen, maar vermijdt hij te praten over controversiële plannen als het bouwen van een muur aan de Mexicaans-Amerikaanse grens, het weren van Islamitische immigranten en het afwijzen van het klimaatakkoord dat in 2015 was gesloten: allemaal plannen die in de loop van de campagne wel ter sprake waren gekomen. Door zijn plannen te noemen die bij alle Amerikanen wel goed liggen, en onderwerpen te vermijden die gevoelig liggen bij een deel van zijn publiek, probeert Trump zo effectief mogelijk zijn standpunt te verdedigen dat hij een goede president zal zijn.

Ten slotte manoeuvreert Trump strategisch door zijn keuze voor presentationele middelen. Een voorbeeld hiervan is het consequente gebruik van het inclusieve 'we' waarmee hij andermaal een poging doet het verdeelde Amerikaanse volk eensgezind toe te spreken:

America will no longer settle for anything less than the best. We must reclaim our country's destiny and dream big and bold and daring. We have to do that.

Door steeds weer te spreken over 'we' en niet over 'I', benadrukt Trump de gemeenschappelijkheid van zijn plannen voor de komende vier jaar. Het moet met het hele land gebeuren en niet alleen met Trump zelf. Dit presentationele middel is een manier om strategisch te manoeuvreren omdat het een poging is om effectief het publiek te overtuigen.

Met deze bespreking van de overwinningsspeech van Trump is geprobeerd het begrip strategisch manoeuvreren en zijn drie aspecten te illustreren. Uit deze illustratie van strategisch manoeuvreren en zijn drie aspecten blijkt dat aanpassen aan het publiek van de drie aspecten in deze speech het meest bepalend is: de verandering in publiek bepaalde voor Trump - samen met de verandering in situatie: van kandidaat naar president - de keuze voor andere argumenten en de keuze om het inclusieve 'we' te gebruiken. Ik zal in de volgende paragraaf inzoomen op dat aspect van strategisch manoeuvreren dat in de rest van deze scriptie centraal zal staan: aanpassen aan het publiek.

2.3. Aanpassen aan het publiek

Het tweede aspect van strategisch manoeuvreren is het aanpassen aan het publiek. Het houdt in dat een discussiant zo probeert te manoeuvreren dat zijn argumenten het meest effectief inspelen op *audience demand*: de visies en voorkeuren van het publiek. Om effectief om te gaan met die voorkeuren van het publiek is het belangrijk om het publiek in kaart te brengen: 'a serious effort must always be made to identify the views and preferences of the audience' (Van Eemeren 2010, 110). Toch biedt de pragma-dialectiek nog geen systematische methode om het publiek in kaart te

brengen. Van Eemeren (2010, 108-113) laat wel zien hoe een publiek samengesteld kan zijn uit verschillende onderdelen: het publiek kan bestaan uit een primair en een secundair publiek, het kan gemengd of meervoudig zijn, en elk publiek kan verschillende gebondenheden hebben.

Vaak is een publiek niet homogeen, maar heterogeen. Bij een verkiezingsdebat dat op tv wordt uitgezonden bijvoorbeeld, bestaat het publiek uit verschillende onderdelen: er is de tegenstander in het debat, tegen wie direct gesproken wordt en die ook de mogelijkheid heeft om vragen te stellen en te onderbreken. Daarnaast is er ook een veel groter publiek dat niet de mogelijkheid heeft om te onderbreken en vragen te stellen: de mensen op de tribune die live aanwezig zijn en de mensen die thuis meekijken. Ten slotte is er eventueel ook nog sprake van een jury die bepaalt wie het debat gewonnen heeft. Waarschijnlijk richten de debaters zich voornamelijk op het grootste publiek: de kijkers thuis en in de studio. Hoewel ze zich direct tot de tegenstander richten, weten ze dat ze de tegenstander toch niet zullen overtuigen. Die groep van kiezers thuis en in de studio is in dit geval het *primaire publiek* en de tegenstander het *secundaire publiek* dat gebruikt wordt als middel om het *primaire publiek* te bereiken (Van Eemeren, 2010).

Het publiek thuis en in de studio is vervolgens ook weer in te delen in verschillende groepen op basis van hun achtergrond. Die achtergrond kan ervoor zorgen dat mensen verschillend reageren op verschillende argumenten, en kan er ook voor zorgen dat ze een verschillende houding hebben ten opzichte van het onderwerp. Een publiek dat bestaat uit mensen met een verschillende houding ten opzichte van het onderwerp noemt Van Eemeren (2010, 110) een *composite audience*. Hij onderscheidt twee soorten van *composite audience*: *multiple audience* of meervoudig publiek, dat verschillende meningen over het onderwerp heeft, en *mixed audience* of gemengd publiek, dat verschillende uitgangspunten ten opzichte van het onderwerp heeft. Een publiek is meervoudig als simpelweg het ene deel van het publiek het niet eens is met het andere deel van het publiek over het onderwerp dat bediscussieerd wordt. Een publiek is gemengd als het publiek verschillende achtergronden kent die de houding van dat publiek ten opzichte van het onderwerp op een verschillende manier beïnvloeden (Van Eemeren 2010, 110). In een debat over onderwijs zou een docent geneigd zijn voor meer geld voor het onderwijs, terwijl iemand die in de zorg werkt eerder van mening zou kunnen zijn dat het geld voor onderwijs beter in de zorg gestoken zou moeten worden. De discussie is dan zowel meervoudig als gemengd: meervoudig omdat de docent en de zorgverlener een verschillende mening hebben in de discussie en de discussie is gemengd omdat de docent en de zorgverlener een verschillende achtergrond hebben die hun positie in het verschil van mening beïnvloedt.

Van Eemeren (2010) merkt ook op dat verschillende publieken verschillende waarden en voorkeuren kunnen kennen, die de houding van het publiek ten opzichte van het onderwerp kunnen beïnvloeden. Van Eemeren gebruikt voor die waarden en voorkeuren de term *commitments* of *gebondenheden*. In navolging van Perelman en Olbrecht-Tyteca (1969) onderscheidt Van Eemeren (2010, 110) twee soorten gebondenheden: gebondenheden die universeel gelden en gebondenheden die per publiek verschillend zijn. De eerste groep noemt Van Eemeren descriptieve gebondenheden en de tweede normatieve gebondenheden (Van Eemeren 2010, 110). Descriptieve gebondenheden, die universeel zouden gelden, slaan bijvoorbeeld op feiten en veronderstellingen, terwijl normatieve gebondenheden slaan op waarden en de volgorde van belangrijkheid van die waarden. Een voorbeeld van een descriptieve gebondenheid is bijvoorbeeld het feit dat de aarde rond is: daar is iedereen het inmiddels wel over eens. Wat men belangrijk vindt, kan per groep mensen echter erg verschillen, en dus zijn ook de normatieve gebondenheden per groep verschillend. Zo kan de vraag of iemand Christelijk is of niet, bepalend zijn in de keuze voor argumenten over de zondag als rustdag. Iemand die voor rust op zondag is, kan dit tegenover Christenen ondersteunen door het argument te gebruiken: 'het is goed om op zondag tijd te nemen om God te eren'. Tegenover niet-Christenen zou hij eerder een argument gebruiken als: 'het is goed om een vaste dag in de week uit te rusten van het werk van de afgelopen week.'

Het kennen van je publiek, de achtergronden en waarden van je publiek is volgens Van Eemeren (2010) dus belangrijk om strategisch te kunnen manoeuvreren. Toch heeft de pragma-dialectiek tot nu toe geen manier ontwikkeld om achter die informatie over het publiek te komen.

Ook is er nog geen overzicht van kenmerken van het publiek dat laat zien waar iemand rekening mee moet houden bij het strategisch manoeuvreren. Er moet gelet worden op de achtergronden van het publiek: maar welke achtergronden van het publiek dan precies? Er moet gelet worden op de gebondenheden van het publiek, maar welke gebondenheden dan precies? Van Eemeren (2010) doet wel een suggestie hoe een argumentatie-theoreticus een *set van gebondenheden* kan identificeren: door de argumenten van de spreker te bestuderen kan hij zich een beeld vormen van de gebondenheden die de spreker gemeen heeft met het publiek, maar er is dus nog geen systematische methode binnen de pragma-dialectiek om het publiek in kaart te brengen. Toch zou de pragma-dialectiek wel zo'n systematische methode kunnen gebruiken: door gestructureerd naar het publiek van een tekst te kijken, kan men beter beoordelen hoe er wordt aangepast aan het publiek, en verschillende analyses kunnen dan beter worden vergeleken.

Een systematische methode om het publiek in kaart te brengen is er wel binnen andere onderzoeksvelden: in de communicatiewetenschap over zakelijke teksten en in handboeken over speechschrijven wordt gebruikgemaakt van de zogenaamde *audience analysis*. In het volgende hoofdstuk zal ik onderzoeken hoe die audience analysis gebruikt kan worden binnen de pragma-dialectiek.

3. Audience Analysis

Het woord 'publiek' wordt in het dagelijks leven vaak gebruikt, hoewel het steeds minder duidelijk lijkt te worden wie of wat er precies mee bedoeld wordt (McQuail 1997). Van oudsher voldeed een publiek aan criteria waar het publiek tegenwoordig niet per se meer aan hoeft te voldoen. In de oudheid moest een publiek bijvoorbeeld altijd op een bepaalde plek samenkomen om een spreker, theaterstuk of gevecht te aanschouwen (McQuail 1997, 3). Het publiek was dus altijd 'live' aanwezig en had bovendien vaak een gemeenschappelijke achtergrond, waardoor de ervaring vaak hetzelfde was. Deze live-ervaring wordt nog steeds wel beleefd in theaterstukken of concerten. Sinds de uitvinding van de boekdrukkunst, waarna het lezen van boeken en andere geprinte teksten in grote mate toenam, is 'het publiek' veel meer gedifferentieerd. Lezers konden een boek op hun eigen gekozen moment lezen onder allerlei verschillende omstandigheden en konden ook hun eigen interpretatie vormen (McQuail 1997, 4). Tegenwoordig zijn er, met de opkomst van verschillende nieuwe media, ook allerlei nieuwe vormen van publiek bijgekomen: publiek van films, radio, televisie, youtube-kanalen en Netflix-series. Consumenten van deze verschillende media worden allemaal 'publiek' genoemd, maar verschillen erg in de beleving van het medium. Audience analysis kan op al deze verschillende publieken betrekking hebben. Makers van tv-programma's doen bijvoorbeeld een analyse van het publiek om te onderzoeken hoe zij dat publiek het best kunnen vermaken (McQuail 1997).

In dit hoofdstuk staat de volgende deelvraag centraal: *hoe kan audience analysis gebruikt worden binnen de pragma-dialectiek?* Het gaat hier dus om audience analysis binnen een argumentatieve discussie. Ik zal daarom alleen aandacht besteden aan audience analysis bij argumentatieve discussies.⁴ Ik zal eerst bespreken hoe audience analysis gedaan wordt in twee disciplines: speechschrijven en zakelijke communicatie, omdat dat twee disciplines zijn die argumentatief zijn en waar veel gebruik wordt gemaakt van audience analysis (Beebe & Beebe 2000). Vervolgens zal ik een voorstel doen over hoe audience analysis geïncorporeerd kan worden in de pragma-dialectiek.

3.1. Audience analysis bij speechschrijven

Het probleem van argumentatief schrijven voor een groot publiek is dat een publiek altijd uit verschillende individuen bestaat. Die individuen kunnen verschillen op uiteenlopende gebieden: ze

⁴ Argumentatieve discussies kunnen weer vormgegeven worden in verschillende media: een politieke speech op de radio, een burenruzie in een tv-programma, een opiniestuk in een krant.

kunnen verschillen in demografische gegevens als leeftijd, geslacht en beroepsgroep, maar ook in hun mening ten opzichte van het onderwerp. In dat laatste geval spreekt men in de pragma-dialectiek over een gemengd publiek. Communicatiewetenschappers hebben zich vaak gebogen over de vraag hoe een auteur of spreker om moet gaan met dergelijke publieken, die zij 'meervoudige publieken' noemen. Benoit en d'Agostine beschrijven dat als 'the problem of persuading multiple audiences within a single message' (1994, 89), en Myers 'the situation a speaker faces when two or more audience types are addressed in one speech' (1999, 51). Communicatiewetenschappers zijn het erover eens dat een auteur zijn meervoudige publiek in kaart moet brengen door de structuur van het meervoudige publiek te onderzoeken (zie bijvoorbeeld Benoit en d'Agostine 1994, Myers 1999 en Palmieri & Mazzali-Lurati 2016). Hoe verhouden de verschillende groepen die de auteur wil bereiken zich tot elkaar, tot het onderwerp en tot de auteur?

De poging om het publiek in kaart te brengen wordt *audience analysis* genoemd, en wordt vooral binnen twee argumentatieve praktijken gebruikt: bij speechschrijven (Lucas 1995, Beebe & Beebe 2000, Verderber 2000) en bij zakelijke communicatie (McQuail 1997, Albers 2003, Lam & Hannah 2016). Bij zakelijke communicatie (bijvoorbeeld interne bedrijfscommunicatie en reclame) is informeren een belangrijk doel, en ook daarvoor is aanpassen aan het publiek belangrijk. Om te zorgen dat het publiek je goed begrijpt, is het immers belangrijk dat je taal gebruikt die aansluit bij het publiek. Overtuigen speelt bij zakelijke communicatie echter ook een rol, hoewel in minder grote mate dan bij publieke speeches (bij interne bedrijfscommunicatie minder dan bij reclame). In beide gevallen is het desalniettemin belangrijk om een goed beeld te hebben van het publiek alvorens een poging te kunnen doen dat publiek te overtuigen. Ik zal de theorie over audience analysis in twee stappen bespreken: eerst bij speechschrijven en daarna bij zakelijke communicatie.

Audience analysis wordt door veel handboeken voor het houden van publieke speeches gezien als de eerste stap die gemaakt moet worden in het proces van speechschrijven. Beebe & Beebe (2000) zien het publiek als het middelpunt waarvandaan elke stap in het schrijfproces gezet moet worden: 'an effective public speaker is audience-centered.' (p. 83). Voordat men kan beginnen met het schrijven van een speech, moet dus het publiek in kaart gebracht worden. Zonder dat je weet wie het publiek is, kan je dat publiek immers niet als het middelpunt van het schrijfproces beschouwen. Audience analysis is een methode die gebruikt wordt om het publiek gedetailleerd in kaart te brengen (Beebe & Beebe 2000). In hoofdstuk twee zagen we dat Van Eemeren twee taken onderscheidt bij het in kaart brengen van het publiek: ontdekken wie het publiek is, en wat de waarden en voorkeuren van dat publiek zijn. Die twee taken worden ook erkend door handboeken voor publieke speeches: een audience analysis bestaat altijd uit een analyse van demografische gegevens, en een analyse van de houding van het publiek ten opzichte van de spreker en het onderwerp.⁵ Hoe die onderdelen precies ingevuld worden, verschilt per handboek in details, maar in grote lijnen komen ze overeen.

De handboeken komen grofweg uit op de volgende demografische kenmerken van het publiek die in kaart moeten worden gebracht: leeftijd, opleiding, geslacht, beroep, inkomen, culturele of etnische afkomst en lidmaatschap van een groep (Lucas 1995; Beebe & Beebe 2000; Verderber 2000; Osborn & Osborn 1995). Belangrijk bij de analyse van demografische gegevens is dat er altijd nagedacht moet worden over de vraag hoe de demografische gegevens de houding van het publiek ten opzichte van het onderwerp beïnvloedt (Lucas 1995). Leeftijd beïnvloedt volgens modern

⁵ Sommige handboeken zien ook nog een analyse van de contextuele setting als onderdeel van de audience analysis: Beebe & Beebe (2000, 94) noemen het *environmental analysis* en bij Lucas (1995, 100) is het onderdeel van de *situational analysis*. Environmental analysis is voor de pragma-dialectische notie van aanpassen aan het publiek niet relevant. Het gaat bij de pragma-dialectiek immers om aanpassen aan het publiek en niet om aanpassen aan omgevingsfactoren.

communicatieonderzoek bijvoorbeeld hoe snel mensen zich laten overtuigen. Hoe ouder je wordt, hoe minder snel je dingen zomaar aanneemt (Osborn & Osborn 1997, 111).⁶ Wil je dus een publiek van ouderen van gedachten laten veranderen over een bepaald onderwerp, dan zul je met betere argumenten moeten komen dan bij een groep basisschoolleerlingen. Opleiding en beroep kunnen de houding ten opzichte van het onderwerp ook sterk beïnvloeden. Hoe hoger opgeleid het publiek is, hoe meer je ervan uit kunt gaan dat het bepaalde algemene kennis bezit. Een hoger-opgeleid publiek staat over het algemeen ook welwillender tegenover nieuwe inzichten en meningen dan een lager-opgeleid publiek (Osborn & Osborn 1997, 114). De beroepsgroep waartoe iemand behoort kan ook de houding ten opzichte van het onderwerp beïnvloeden: een publiek dat bestaat uit verpleegkundigen zal meer geïnteresseerd zijn in een speech over bezuinigingen in de zorg dan een publiek dat bestaat uit supermarkteigenaren.

Naast demografische gegevens dient een audience analysis te bestaan uit een analyse van de houding van het publiek ten opzichte van het onderwerp en ten opzichte van de spreker of auteur. Beebe & Beebe (2000, 90) noemen dit *attitudinal analysis*, bij Lucas (1995, 100) is het een onderdeel van de *situational analysis*. De analyse van de houding ten opzichte van het onderwerp moet volgens zowel Beebe & Beebe (2000) als Lucas (1995) drie onderwerpen onderzoeken: de interesse van het publiek in het onderwerp, hun kennis ervan en hun mening erover. Bij een publiek dat toch al geïnteresseerd is, hoeft een spreker in de inleiding van de speech minder moeite te doen om de interesse te wekken dan bij een ongeïnteresseerd publiek. Als een publiek nog niets weet van het onderwerp, moet er meer achtergrondinformatie gegeven worden dan bij een zaal vol specialisten. Bij een publiek dat het bij voorbaat al met je eens is, hoeft je minder argumenten voor je standpunt te geven dan bij een kritisch publiek dat zijn mening nog aan het vormen is.

Naast de houding ten opzichte van het onderwerp vinden Beebe & Beebe (2000) en Lucas (1995) het ook belangrijk om te onderzoeken hoe het publiek staat tegenover de spreker. Vinden ze hem geloofwaardig of juist niet? In termen van Aristoteles: vinden ze dat de spreker een goed *ethos* heeft? Als het publiek de spreker interessant, goed geïnformeerd en betrouwbaar vindt, zal het publiek de boodschap ook eerder aannemen (Lucas 1995, 93).

De handboeken over speechschrijven raden dus aan om te onderzoeken wie het publiek precies is: door het analyseren van demografische gegevens en de houding van het publiek ten opzichte van het onderwerp en de spreker kan men een goed beeld vormen van het publiek. Ze doen ook suggesties over hoe die informatie vergaard kan worden: onder andere door het afnemen van enquêtes en het houden van interviews. Bij het achteraf analyseren van teksten is dat niet altijd mogelijk, omdat het toenmalige publiek niet altijd meer te bereiken is.

3.2. Audience analysis in zakelijke communicatie.

Ook bij zakelijke communicatie wordt audience analysis toegepast. Onder zakelijke communicatie versta ik hier interne bedrijfsdocumenten en documentatie naar buiten toe. Palmieri & Mazzali-Lurati (2016) bespreken bijvoorbeeld een tekst van luchtvaartmaatschappij Aer Lingus die zich verdedigt tegen een vijandelijke overname van concurrent Ryanair. In dat stuk probeert Aer Lingus zijn aandeelhouders ervan te overtuigen dat ze hun aandelen niet aan Ryanair moeten verkopen. Dit is een voorbeeld van een zakelijke tekst met een overtuigend karakter.

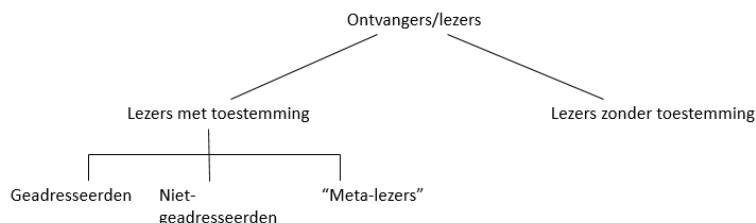
⁶ Aristoteles constateert hetzelfde in zijn *Rhetorica*. Over jonge mensen zegt hij: 'ze zijn (...) lichtgelovig doordat ze nog niet vaak zijn bedrogen. En hoopvol: jongeren zijn van nature warmbloedig, net als wie zich bedronken heeft aan wijn; en tegelijk komt het doordat ze nog niet veel mislukkingen hebben geïncasseerd' (Aristoteles 2004, 136). Over oude mensen: 'ze zijn kwaadaardig, want het is kwaadaardig alles ten kwade op te vatten; ze zijn achterdochtig uit wantrouwen, en wantrouwig als gevolg van hun ervaringen' (Aristoteles 2004, 138).

Lam en Hannah (2016, 30-33) bespreken in hun artikel hoe je audience analysis aan studenten kunt leren en geven daarbij een overzicht van zes handboeken over zakelijke communicatie. In deze zes handboeken worden uitspraken gedaan over audience analysis die vergelijkbaar zijn met die van de handboeken over speechschrijven. Ze stellen vragen die betrekking hebben op demografische gegevens en de houding ten opzichte van het onderwerp, zoals: met welke factoren uit de cultuur of achtergrond moet ik rekening houden? Wat is het primaire en wat het secundaire publiek? Is het publiek geïnteresseerd in het onderwerp? Wat vindt het publiek van het onderwerp? (Lam & Hannah 2016, 31). Behalve dit soort vragen wordt er ook een voorstel gedaan om een lezersprofiel op te stellen, omdat het toch onmogelijk is om het publiek volledig te leren kennen. Daarom raden Guffey en Loewy (2013) aan om een gemiddelde lezer te visualiseren tijdens het schrijven, één voor het primaire publiek en één voor het secundaire publiek. Bij het maken van zo'n lezersprofiel moet men volgens Guffey en Loewy (2013) de volgende factoren voor ogen houden: opleiding, overtuigingen, cultuur en attitudes. Vier zaken die ook bij de handboeken over speechschrijven aan bod kwamen. Ten slotte doen ook de handboeken voor zakelijke communicatie suggesties voor het verzamelen van informatie over het publiek: vooral enquêtes en interviews worden aangeraden (Lam & Hannah 2016).

Hoewel de handboeken voor speechschrijven en zakelijke communicatie handvatten bieden voor een systematische audience analysis, lossen ze niet het probleem op van een meervoudig publiek in termen van de pragma-dialectiek: de vraag hoe men verschillende deelpublieken binnen het publiek kan onderscheiden. Er worden immers geen criteria gegeven voor het onderscheiden van zulke deelpublieken. Bovendien lijkt de suggestie van Guffey en Loewy (2013) om een lezersprofiel te gebruiken, helemaal geen rekening te houden met verschillende groepen binnen het publiek. Het construeren van een 'gemiddelde lezer' gaat immers voorbij aan de enorme diversiteit die er binnen het publiek kan bestaan.

Palmieri en Mazzali-Lurati (2016) erkennen het probleem van een meervoudig publiek en proberen een oplossing aan te dragen voor de analyse van zo'n publiek. Ze doen dit door het begrip *text stakeholder* of *tekst-belanghebbende* te introduceren. Zo'n tekst-belanghebbende wordt gekenmerkt door het belang dat hij in de tekst heeft. Een publiek van een tekst is volgens Palmieri en Mazzali-Lurati (2016, 471) pas een relevant publiek als het én een belang heeft bij de inhoud van de tekst, én als de auteur of spreker een belang heeft bij het effect dat de tekst op dat publiek heeft (zie ook Bitzer 1968). Het relevante publiek is dus niet 'iedereen die door een tekst bereikt wordt', maar alleen diegenen die een belang hebben bij de tekst en die de spreker of auteur met zijn tekst wil bereiken. Zo'n groep belanghebbenden kan vervolgens wel weer bestaan uit verschillende groepen. Palmieri en Mazzali-Lurati (2016) zien argumentatieve teksten net als Van Eemeren (2010) als een middel om een verschil van mening op te lossen. Het publiek is een tekst-belanghebbende als het er een zeker belang bij heeft dat het verschil van mening op een bepaalde manier moet worden opgelost.

Palmieri en Mazzali-Lurati (2016) koppelen het begrip tekst-belanghebbende aan een 'interactional role' die het publiek heeft. Het publiek neemt volgens Palmieri en Mazzali-Lurati (2016, 474) altijd deel aan de tekst door een bepaalde rol aan te nemen.

Figuur 3.1: interactionele rollen bij het publiek (Palmieri & Mazzali-Lurati 2016, 480)

In navolging van Goffman (1981) verdelen Palmieri en Mazzali-Lurati (2016) het publiek van zakelijke communicatie in lezers met en zonder toestemming.⁷ Ze verdelen de lezers met toestemming vervolgens onder in drie groepen: geadresseerde lezers, ongeadresseerde lezers en meta-lezers. Om het model van interactionele rollen te illustreren zal ik teruggrijpen op het voorbeeld van een televisiedebat (zie § 2.3.).⁸ In een tv-debat richt de politicus zijn woorden meestal direct op zijn tegenstander in het debat: die tegenstander heeft dus de interactionele rol van geadresseerde. Toch is er ook een grote groep luisteraars die niet direct aangesproken worden: het publiek op de tribune en thuis achter de tv, de ongeadresseerde luisteraars. Ten slotte wordt de rol van meta-luisteraar ingevuld door de jury van het debat: de jury is de gate-keeper doordat ze kan ingrijpen in wat er gezegd wordt. Als een politicus iets ongepasts zegt, kan de jury hem bijvoorbeeld het woord ontnemen. De jury vervult ook de rol van regulator omdat ze kan sturen in de inhoud van het debat door de vragen die ze stelt. Bij een tv-debat spelen luisteraars zonder toestemming geen rol: het is een kenmerk van tv-debatten dat ze door de gehele bevolking bekeken kunnen worden.

Bij het activity type van een publieke apologie spelen vooral de rollen 'geadresseerde' en 'ongeadresseerde' lezers/luisteraars een rol. Er is bij een apologie geen sprake van lezers zonder toestemming en ook niet van meta-lezers: net als bij het tv-debat is een apologie voor de gehele bevolking toegankelijk en er is geen sprake van een jury. Er is weliswaar geen sprake van een jury, maar wellicht wel van gatekeepers en regulators: de overheid kan bijvoorbeeld bepaalde passages verbieden en bewindspersonen kunnen bepaalde passages reguleren.

Een tekst-belanghebbende is dus een luisteraar of lezer van een argumentatieve tekst, die (1) een belang heeft bij de tekst in de vorm van een probleem dat de tekst zou kunnen oplossen en die (2) een interactionele rol vervult die past binnen het activity type (Palmieri & Mazzali-Lurati 2016, 483). De notie tekst-belanghebbende kan helpen bij het analyseren van het publiek doordat het begrip een gestructureerde manier biedt om groepen binnen een meervoudig publiek te identificeren en uit elkaar te houden. Dit kan namelijk aan de hand van het belang dat bepaalde groepen bij de tekst hebben en op basis van de interactionele rol die zij vervullen. Hoe het begrip tekst-belanghebbende en audience analysis in het algemeen precies toegepast kunnen worden in de pragma-dialectiek wordt besproken in de volgende paragraaf.

⁷ Palmieri & Mazzali-Lurati (2016) baseren deze indeling van interactionele rollen grotendeels op Goffman (1981), maar de rol van 'meta-readers' is geïntroduceerd door Mazzali-Lurati en Pollaroli (2013, 245).

⁸ De indeling in interactionele rollen door Goffman (1981) is niet alleen ontworpen voor geschreven, maar ook voor gesproken teksten. De rollen bestaan dus zowel uit lezers als uit luisteraars.

3.3. Audience analysis in de pragma-dialectiek

Wat kan audience analysis toevoegen aan de pragma-dialectiek? Veel van wat er gezegd is over audience analysis is namelijk ook binnen de pragma-dialectiek wel bekend. Van Eemeren (2010) erkent bijvoorbeeld ook de invloed die demografische gegevens hebben op de houding van het publiek ten opzichte van het onderwerp, en hij erkent ook dat een spreker of auteur zijn best moet doen om het publiek in kaart te brengen. Toch kent de pragma-dialectiek nog geen systematische methode om het publiek te analyseren en daarin kan audience analysis uitkomst bieden, hoewel inzichten uit de audience analysis niet zomaar één op één zijn over te nemen. Zoals ik heb laten zien in de twee voorgaande paragrafen, wordt audience analysis gedaan bij het productieproces van argumentatieve teksten naast dat van allerlei andere soorten teksten (zoals die in tv-programma's en radioshow's). Bij de pragma-dialectiek gaat het echter meestal niet om het produceren, maar om het analyseren van een (geschreven dan wel gesproken) argumentatieve tekst. In een pragma-dialectische analyse van betogen vindt, in plaats van vooraf, de audience analysis dus achteraf plaats.

Dit heeft het nadeel dat het publiek niet meer van tevoren benaderd kan worden voor interviews en enquêtes. Hoe langer de tekst geleden is, hoe minder relevant het houden van een interview of enquête is. Het publiek kan inmiddels al van mening veranderd zijn, de demografische gegevens kunnen veranderd zijn en de leden van het publiek kunnen zelfs al overleden zijn. Bovendien is achteraf niet meer te achterhalen hoe het publiek stond ten opzichte van het onderwerp vóórdat ze in aanraking waren gekomen met de tekst. Misschien staan ze nu bijvoorbeeld heel positief tegenover het onderwerp, maar komt dit door de tekst, en stonden ze voor het lezen of horen van die tekst helemaal niet zo positief tegenover het onderwerp. Daarom is het houden van interviews of enquêtes niet relevant binnen een pragma-dialectische analyse na het uitbrengen of uitspreken van de argumentatieve tekst. Een voordeel van de analyse achteraf is dat het publiek al bepaald is. Audience analysis vooraf kan soms moeilijkheden opleveren omdat nog niet precies bekend is tot wie de tekst zich gaat richten. Bij audience analysis achteraf is dit duidelijker: de tekst is immers al klaar.

Zoals ik heb laten zien in de voorgaande paragrafen wordt audience analysis gedaan op verschillende manieren en in verschillende contexten. Voor audience analysis in een argumentatieve discussie wil ik voorstellen om de notie van tekst-belanghebbende van Palmieri en Mazzali-Lurati (2016) als uitgangspunt te nemen. Op basis van het belang dat het publiek heeft in de tekst en de interactionele rol die wordt vervuld, kan een meervoudig publiek ingedeeld worden in groepen van tekst-belanghebbenden. Die groepen kenmerken zich dus door een gemeenschappelijk belang dat zij bij de tekst hebben, en niet per se door een gemeenschappelijke demografische eigenschap als leeftijd of beroepsgroep. Nadat het meervoudige publiek in verschillende groepen tekst-belanghebbenden is verdeeld, kunnen die groepen wel geanalyseerd worden op demografische gegevens: ook die kunnen immers van belang zijn voor het aanpassen aan het publiek. Ook kan er bepaald worden welke groep het primaire publiek is en welke groep(en) secundair. Ten slotte kunnen de houdingen van de groepen geanalyseerd worden die zij hebben ten opzichte van het onderwerp en de spreker. Hierbij is het van belang de gebondenheden in kaart te brengen van de groep ten aanzien van het onderwerp (zie § 2.3.). Door middel van deze driedeling: tekst-belanghebbende, demografische analyse en analyse van de attitudes, kan volgens mij een systematische analyse van het publiek tot stand komen.

In dit hoofdstuk heb ik laten zien dat audience analysis handvatten biedt voor het systematisch in kaart brengen van een publiek. In het volgende hoofdstuk zal ik aan de hand van de casus van de apologie van Willem van Oranje laten zien hoe dat in de praktijk gaat. Daarbij zal ik ook laten zien hoe een analyticus aan de nodige informatie van het publiek kan komen, wanneer hij geen gebruik kan maken van enquêtes en interviews. Audience analysis zegt niets over hoe je succesvol

kan aanpassen aan het publiek dat je in kaart hebt gebracht. Daarom zal ik in hoofdstuk 5 middels een bottom-up-analyse van diezelfde apologie suggesties doen voor enkele categorieën van aanpassingen aan het publiek.

4. Het publiek van de apologie van Willem van Oranje

Om te illustreren hoe een audience analysis in een pragma-dialectische analyse van aanpassingen aan het publiek geïntegreerd kan worden, zal ik in dit en het volgende hoofdstuk de casus bespreken van de apologie van Willem van Oranje: de tekst waarin de Zwijger spreekt. In dit hoofdstuk zal de audience analysis van de apologie centraal staan: *hoe ziet het publiek van deze apologie eruit?* Daarbij zal ik het publiek verdelen in groepen belanghebbenden en zal ik voor elk van die groepen het belang benoemen dat zij bij de tekst hebben, een demografische analyse geven en een analyse presenteren van hun houding ten opzichte van de spreker en het onderwerp. Voordat het in § 4.3. zover komt, zal ik eerst enkele verantwoordingen doen en achtergronden geven over de apologie.

4.1. Methode

Dat de apologie van Willem van Oranje de naam ‘apologie’ draagt, kan verwarring veroorzaken. Door de verwantschap aan het Engelse *apology* komt al snel de gedachte op dat het bij de apologie gaat om een verontschuldiging. Meer dan met het Engelse *apology* is de apologie van Willem van Oranje echter verwant aan de Latijnse term *apologia*, het retorische genre waarbij iemand zich verdedigt tegen beschuldigingen die tegen hem geuit zijn (Villadsen 2014). Villadsen, die meermaals gepubliceerd heeft over het genre, onderscheidt de *apologia* ook van het Engelse *apology*, wat wij een verontschuldiging zouden noemen. Ze definieert een *apologia* als volgt (Villadsen 2014, 29):

An *apologia* is the speech of self-defence where speakers are concerned with restoring their image and do so by denying, differentiating, or transferring guilt away from themselves.

Bij een apologie ontkent men hetgeen waar men van beschuldigd is, anders dan bij een publieke verontschuldiging. Beide genres hebben als doel om te gaan met een beschuldiging waarbij schade is opgelopen aan het imago. De apologie en de verontschuldiging proberen die schade op verschillende manieren te herstellen: de verontschuldiging door toe te geven dat men fout zat en eventueel uit te leggen waar de fout door veroorzaakt werd, en de apologie door het beschuldigde te ontkennen of door de schuld af te schuiven op iemand anders. Ook in de apologie van Willem van Oranje worden verschillende beschuldigingen ontkend (zie § 4.2.).

De apologie van Willem van Oranje is om verschillende redenen gekozen om de theorie over aanpassen aan het publiek te illustreren. Ten eerste is die apologie één van de belangrijkste overtuigende teksten uit de Nederlandse geschiedenis geweest, omdat er voor het eerst openlijk afstand gedaan werd van Koning Filips II waarmee de weg vrij gemaakt werd voor het afzetten van Filips en daarmee voor de geboorte van de Nederlandse Republiek, acht jaar later. Bovendien richt taalbeheersingsonderzoek zich zelden op de retorisch-argumentatieve praktijk uit het verleden: iets waar na de oproep van Bax & Streekstra (2003) voor historische taalbeheersing nauwelijks verandering in is gekomen. Ten tweede is de apologie bij uitstek een voorbeeld van strategisch manoeuvreren tussen retorische doelen en dialectische verplichtingen (Van Eemeren & Houtlosser 2000a). Willem van Oranje moet omgaan met (veelal valse) beschuldigingen die tegen hem gedaan zijn, en daarnaast wil hij die beschuldigingen zo ombuigen dat ze positief uitpakken voor hemzelf. In de apologie moet Oranje ook rekening houden met de *audience demand* van verschillende bevolkingsgroepen. Welke dat precies zijn, zal blijken uit de analyse in § 4.3. Ten slotte is de apologie al geanalyseerd door Van Eemeren & Houtlosser (2000), als illustratie voor hun notie van strategisch manoeuvreren. Dit maakt het mogelijk om te kijken of de aanvullingen van audience analysis op de theorie over aanpassen aan het publiek uiteindelijk ook iets toevoegen aan de analyse van aanpassingen aan het publiek.

Van Eemeren en Houtlosser hebben twee artikelen gewijd aan de apologie van Willem van Oranje (2000a, 2000b). In *The rhetoric of William the Silent's Apologie a dialectical perspective*

(2000a) bespreken Van Eemeren en Houtlosser de strategische manoeuvres in de openingsfase van de apologie. Ze besteden hier niet apart aandacht aan de drie aspecten van strategisch manoeuvreren en dus ook niet aan het aanpassen aan het publiek. In *William the Silent's argumentative discourse* (2000b) tonen Van Eemeren en Houtlosser aan dat er in de impliciete discussie in de apologie in alle discussiefasen strategisch gemanoeuvreed wordt. Ze bespreken daarbij kort alle discussiefasen en op welke manier de drie aspecten van strategisch manoeuvreren daarin gebruikt worden.

Ook het aanpassen aan het publiek komt dus aan bod, maar in vrij beperkte mate. Van Eemeren en Houtlosser (2000b) benoemen verschillende onderdelen van het gevarieerde publiek: ze noemen de 'formeel geadresseerde' Staten-Generaal, de vorsten van omliggende Europese rijken, de Nederlandse Katholieke adellijken en de Calvinistische adellijken. Van Eemeren en Houtlosser (2000b) doen geen analyse van het publiek: ze bespreken niet wat het belang van het publiek is bij de tekst of wat de houding ten opzichte van het onderwerp en de auteur is.

Ze bespreken ook maar in beperkte mate de aanpassingen aan de verschillende onderdelen van het publiek: alleen bij de analyse van de confrontatiefase wordt het aanpassen aan het publiek per onderdeel van dat publiek besproken. Bij de andere fasen wordt het aanpassen aan het publiek in één zin aangetoond (bijvoorbeeld in de argumentatiefase: 'adaptation to the audience involves reinforcing the idea that he who does worse things loses his right to speak up' (Van Eemeren en Houtlosser 2000b, 170)), alsof het publiek één homogeen publiek is.

De analyse van Van Eemeren en Houtlosser (2000) komt enigszins teleurstellend over voor degene die na het lezen van de uitgebreide pragma-dialectische theorie een uitputtende pragma-dialectische analyse zou verwachten. Dat is hun analyse namelijk niet. Hoe gedetailleerd hun theorie ook is, in de praktijk blijkt hun analyse uit niet meer te bestaan dan enkele schetsen van strategische manoeuvres. Hoewel Van Eemeren en Houtlosser (2000) zelf benoemen dat hun analyse niet meer beoogt te zijn dan een illustratie van strategisch manoeuvreren in verschillende discussiefasen, laat hun poging wel ruimte over voor een diepere analyse. Dat is wat ik met dit onderzoek probeer te doen, waarbij ik me wel beperk tot één aspect van strategisch manoeuvreren: aanpassen aan het publiek.

Een grondigere analyse van de apologie van Willem van Oranje kan tot stand komen met de hulp van audience analysis. Daarom is de apologie een goede tekst om mee te illustreren wat audience analysis kan bijdragen aan de pragma-dialectiek. Omdat Van Eemeren en Houtlosser (2000) al een analyse van die tekst hebben gepresenteerd aan de hand van de pragma-dialectiek, kan geïllustreerd worden wat het toevoegt als men audience analysis combineert met een pragma-dialectische analyse van de aanpassingen aan het publiek.

De analyse van de apologie op aanpassingen aan het publiek is gebeurd in twee onderdelen: eerst is een analyse van het publiek gemaakt volgens de audience analysis (te lezen in § 4.3.) en vervolgens is op basis van die kennis over het publiek een analyse gemaakt van de aanpassingen aan dat publiek (te lezen in hoofdstuk 5).

Het eerste onderdeel, de audience analysis, is zoals uiteengezet in § 3.3. verdeeld in drie onderdelen: een verdeling in groepen tekst-belanghebbenden, een demografische analyse en een analyse van de attitudes van de verschillende groepen. Hierbij heb ik gebruik gemaakt van onderzoeken die historici naar de apologie en zijn publiek hebben gedaan (Blok 1917, Decavele 1980, Japikse 1918, Van Peteghem 1980, Swart 1994, Wedgewood 1979). Het onderscheiden van het publiek is gedaan vanuit het perspectief van Oranje. Er is bijvoorbeeld geen rekening gehouden met het publiek dat tegenwoordig de tekst nog zou kunnen lezen: aan dit publiek heeft Oranje zijn tekst immers niet aangepast.

Het tweede onderdeel is de analyse van de aanpassingen aan het publiek die Willem van Oranje doet in zijn apologie. Met behulp van zowel een bottom-up als een top-down methode zijn

zeven categorieën van aanpassingen gevormd. Die categorieën illustreren het aanpassen aan het publiek door Willem van Oranje, maar vormen ook een aanzet voor de categorisering van aanpassingen aan het publiek in het algemeen. De categorieën zijn deels top-down tot stand gekomen omdat ik gebruik heb gemaakt van de analyse van Van Eemeren en Houtlosser (2000). Uit hun analyse zijn de categorieën ‘de bal terugkaatsen’, ‘werken aan het ethos’ en ‘neerleggen bij de keuze van het publiek’ overgenomen. Van Eemeren en Houtlosser (2000b) noemen deze categorieën maar werken ze niet verder uit, waardoor de categorieën voor deze scriptie relevant blijven om te bespreken. De overige vier categorieën zijn bottom-up tot stand gekomen, door de tekst van de apologie grondig door te lezen en een opmerking te plaatsen waar volgens mij aangepast werd aan het publiek (zie bijlage D voor de volledige geanalyseerde tekst).

Voor de zeven categorieën gold verder nog het criterium dat de techniek minimaal vijf keer toegepast moest zijn in de apologie, en de techniek moest het niveau van de tekst van de apologie overstijgen: ze zijn ook in andere teksten toepasbaar. Ik heb gekozen voor de benaming ‘categorie’ omdat ze overkoepelend zijn: binnen de categorieën komen variaties van dezelfde techniek voor. De ‘u weet’-techniek is hierop de uitzondering, maar er zijn wel verschillende manieren om bijvoorbeeld het publiek in de discussie te betrekken of te werken aan het *ethos*.

Bij de analyse heb ik gebruik gemaakt van twee Nederlandstalige edities van de apologie: een herdruk uit 1923 van de oorspronkelijke Nederlandse tekst en een hertaling door Verlaan (1980). De gegeven citaten komen uit de hertaling uit 1980.

Bij het categoriseren van de aanpassingen aan het publiek in de apologie ben ik tegen enkele zaken aangelopen. In navolging van Van Eemeren en Houtlosser (2000b) zijn de categorieën verdeeld over de discussiefasen uit de pragma-dialectiek. Bepalen in welke discussiefasen de technieken ingezet werden, bleek echter niet in alle gevallen even eenvoudig. Werken aan ethos komt bijvoorbeeld zowel in de openingsfase als in de argumentatiefase voor. Van Eemeren en Houtlosser (2000b) bespreken de techniek echter in de argumentatiefase. Omdat er valt te beargumenteren dat de techniek vooral in de argumentatiefase voorkomt, heb ik ervoor gekozen om werken aan het ethos ook in die fase te bespreken. Deze keuze heb ik voor alle categorieën gemaakt: ik bespreek de categorieën bij de discussiefase waarin ze het meest voorkomen.

Een ander probleem vormde het bepalen van de grenzen van de verschillende categorieën. Verschillende categorieën overlappen elkaar deels. De ‘u weet-techniek’ wordt bijvoorbeeld vaak gecombineerd met andere technieken (zie § 5.2.). De categorie ‘het publiek in de discussie betrekken’ overlapt ook met de categorie ‘claimen dat het publiek aan zijn kant staat’. Door het laatste te doen betrek je het publiek immers ook in de discussie. Je zou kunnen zeggen dat ‘claimen dat het publiek aan zijn kant staat’ een deelcategorie is van de bredere categorie ‘het publiek in de discussie betrekken’. Toch heb ik ervoor gekozen om de twee als onafhankelijke, gelijke categorieën te bespreken, omdat ik er wel degelijk verschillende technieken onder versta en omdat de zogenaamde deelcategorie net zo vaak gebruikt wordt als de zogenaamde overkoepelende categorie. Op deze kwestie zal ik in hoofdstuk 5 terugkomen.

Bij dit onderzoek zijn geen problemen ontstaan bij het bepalen tot welke categorie verschillende taaluitingen behoren. Het is namelijk nooit het doel geweest om bijvoorbeeld alle gevallen van de ‘u weet-techniek’ te noteren; het doel was slechts om verschillende categorieën te ontdekken. Bij een ander soort onderzoek, waarbij een tekst geanalyseerd wordt met als doel bijvoorbeeld te bepalen welke categorie van aanpassingen het meest gebruikt wordt, zou dit eventueel wel tot problemen kunnen leiden. Dan is het van belang om heel precies de categorieën af te bakken. Dit is voor dit onderzoek nog niet noodzakelijk geweest. Daarom zijn gevallen bij twijfel simpelweg tot geen enkele categorie gerekend, en zijn alleen de gevallen meegenomen waarover geen twijfel bestond.

Voordat ik een audience analysis van de apologie zal bespreken, zal ik eerst de historische context van de apologie bespreken.

4.2. De apologie in historische context

In de zomer van 1580 doet Filips II, koning van Spanje, na jarenlange strijd Willem van Oranje in de ban, middels een publicatie die hij door Alexander Farnese in de Nederlanden laat verspreiden (Blok 1917, 271). In deze *Ban, ende edict bij vorme van proscriptie* somt Filips de problemen in de Nederlanden op en wijt die aan één man: Willem van Oranje. Oranje wordt in het bandedict onder ander uitgemaakt voor 'rustverstoorder' en 'pest voor de ganse christenheid' (Van Deursen 1995, 77). Daarnaast wordt hij valselijk beschuldigd van allerlei wandaden, zoals het vermoorden van katholieke geestelijken (Swart 1994, 188). Filips II bracht deze tekst uit met het doel om duidelijk te maken aan zijn Nederlandse onderdanen dat de hele oorlog alleen aan Oranje te wijten was en dat de oorlog alleen tegen hem werd gevoerd (Swart 1994, 188). Door Oranje vogelvrij te verklaren, hoopte Filips bovendien dat Oranje zo bang zou worden dat hij van angst zou sterven (Swart 1994, 187). Dat bleek echter allerminst het geval, want Oranje stuurt onmiddellijk, op 5 september 1580, een brief aan de Staten-Generaal – de vertegenwoordigingen van de verschillende Staten die in opstand waren – waarin hij kenbaar maakt dat hij een antwoord wil publiceren op de ban (Blok 1917, 276). Hij wilde dit eventueel ook samen met de Staten-Generaal doen, omdat ook zij door Filips verantwoordelijk werden gehouden voor de wandaden van Oranje. Hij kreeg hier echter geen enkele reactie op en besloot zelf een tekst te laten schrijven, die hij naar de Staten-Generaal stuurde in de hoop dat zij hem zouden laten drukken (Blok 1917).

Oranje schreef de tekst van de apologie niet zelf, maar liet hem schrijven door zijn hofprediker Loyseleur de Villiers, die bekendstond om zijn scherpe tong en om zijn harde houding tegenover de katholieke Spanjaarden en de katholieke kerk (Swart 1994, 190). Villiers moet gezien worden als een 'ghostwriter' die de mening van Oranje op papier zette, want het aandeel van Oranje in de inhoud was groot (Swart 1994, 190). De apologie werd door Villiers geschreven in zijn moedertaal het Frans en werd op 13 september 1580 in Nederlandse vertaling door Jakob de Somere voorgelezen aan de Staten-Generaal in Delft (Decavele 1980). In termen van Goffman (1981) was Oranje dus de *principaal* van de apologie, Villiers de *auteur* en De Somere de *animator*.

De tekst van de apologie was hard, zo hard dat twee vrienden aan wie hij de tekst voor legde enkele passages wilden schrappen omdat ze het te ver vonden gaan. Oranje gaf aan enkele toe, maar de meeste passages liet hij staan (Swart 1994, 190; Blok 1917). De apologie was echt een reactie op de ban van Filips: er wordt in de apologie vijftig keer naar de ban verwezen (Van Peteghem 1980, 23). Nadat de apologie was voorgelezen op de Staten-Generaal, besloten die Staten dat het 'goet ende raetsaem' was de apologie te laten drukken, en gaven daarnaast een garde bewaking aan Oranje om hem te beschermen (Blok 1917, 277). Ze kozen dus de kant van Willem van Oranje, maar wilden de apologie toch niet drukken namens de Staten-Generaal, want enkele staten, vooral Gelderland, vonden de apologie 'wat te scherp' over 'diversche crimen ende schamvlecken' van het Spaanse koningshuis, waar zij zelf niets van wisten (Blok 1917, 278). De staat Holland had hier geen problemen mee en liet de tekst drukken en verspreiden in het Nederlands en Frans. Binnen een jaar volgden er herdrukken in het Latijn, Engels en Hoogduits: zo kon de apologie in alle talen van West-Europa gelezen worden (Blok 1917, 278; Wedgewood 1979, 228).

4.3. Audience analysis van de apologie

Binnen het publiek van de apologie zijn drie groepen te onderscheiden: (1) de Staten-Generaal, (2) Europese vorsten en (3) kritische landgenoten. Op deze groepen richt Oranje zich in zijn apologie en aan hen past hij zijn tekst dus aan. Naast deze groepen bestaat het publiek uit nog meer groepen, zoals Filips II en andere Spanjaarden, zijn eigen achterban en het eerder genoemde publiek uit de toekomst (zoals de hedendaagse lezers). Filips II en andere Spanjaarden staan op hetzelfde

niveau als de politieke tegenstander in een verkiezingsdebat (zie § 2.3.). Oranje reageert weliswaar op de ban van Filips, maar hij heeft niet de intentie om de Spaanse koning te overtuigen: dat zal toch niet lukken. Hij doet in zijn apologie dus ook geen aanpassingen aan Filips, noch aan andere Spanjaarden. Ditzelfde geldt voor zijn eigen achterban: ook hen hoeft hij niet meer te overtuigen omdat zij al overtuigd zijn van Oranjes gelijk. Deze groepen heb ik dus niet meegenomen in de audience analysis, omdat zij niet relevant zijn voor de aanpassingen aan het publiek.

Palmieri en Mazzali-Lurati (2016) verdelen de belanghebbenden in geadresseerden en niet-geadresseerden. Onder de geadresseerden valt de eerste groep: Willem van Oranje richt zijn apologie expliciet aan de Staten-Generaal. De andere twee groepen vallen onder de niet-geadresseerden (zie tabel 4.1).

Geadresseerde belanghebbenden	Niet-geadresseerde belanghebbenden
De Staten-Generaal	Vorsten van omliggende rijken
	Kritische landgenoten

Tabel 4.1: Interactionele rollen bij het publiek van de apologie.

Ik zal deze groepen één voor één bespreken, waarbij ik de drie onderdelen van audience analysis zal behandelen: het belang van de groep bij de tekst, de demografische gegevens en de houding ten opzichte van het onderwerp en de spreker. De demografische gegevens worden weergegeven in tabel 4.2.

	Staten-Generaal ⁹	Buitenlandse vorsten	Binnenlandse critici
Leeftijd	Middelbaar (30-50)	Middelbaar	Middelbaar
Opleiding	Hoog	Hoog	Hoog
Geslacht	Man	Man	Man
Beroep	Bestuurlijke functies	Vorsten	Bestuurders
Inkomen	Hoog	Hoog	Hoog
Culturele of etnische afkomst	Calvinistisch/katholiek	Calvinistisch/Lutheraans/ Katholiek	Calvinistisch/katholiek

Tabel 4.2.: demografische gegevens van het publiek van de apologie van Willem van Oranje

In tabel 4.2. is te zien dat de drie groepen grotendeels dezelfde demografische gegevens hebben. Dit laat zien dat er bij een audience analysis naar meer gekeken moet worden dan alleen naar demografische gegevens, namelijk ook naar het belang van de groep bij de tekst en de houding ten opzichte van het onderwerp en de spreker.

4.3.1 De Staten-Generaal

Dat Oranje de apologie richt aan de Staten-Generaal blijkt niet zozeer aan de aanhef, want daarin wordt niet duidelijk een bepaalde groep of persoon aangesproken. Het blijkt wel uit het feit dat de apologie voor het eerst openbaar wordt als hij wordt voorgelezen op de vergadering van de Staten-Generaal (Decavele 1980), maar ook uit de aansprekingen in de tekst met 'Myne Heeren' en het beroep om in wijsheid het vertrouwen van het gewone volk niet te beschamen:

Ik vraag dan ook niets anders van U (...) dan dat U in het belang van Uw veiligheid, vrede en welzijn die maatregelen zullen nemen waartoe U gehouden bent en dat U, aldus handelende, het vertrouwen dat het gewone volk in Uw wijsheid en oprechtheid stelt, niet zult beschamen. Dit verzoek doe ik U in alle ernst en ik wijs daarbij op de eed en plicht waardoor U aan God en vaderland gebonden bent (Apologie 1980, 64).

⁹ Japikse (1918) geeft een lijst van gedeputeerden die bij de Staten-Generaal van 1580 aanwezig waren (zie bijlage B voor de volledige lijst).

Alleen de leden van de Staten-Generaal waren middels een eed en plicht verbonden aan God en het vaderland, dus richt Oranje zich hier expliciet tot die leden van de Staten-Generaal (Swart 1994). Van Peteghem (1980, 23) ziet de Staten-Generaal ook als het primaire publiek van de apologie: hij stelt dat Oranje het contact met de Staten-Generaal probeert te accentueren door 'de nadruk te leggen op hun gemeenschappelijke strijd tegen de vreemde overheersers'.

Rond 1580 hield de Staten-Generaal een vergadering in van afgezanten, gedeputeerden van de verschillende (Nederlandse) staten over allerlei zaken die in hun gemeenschappelijk belang waren (Japikse 1918). In 1580 werd er vergaderd in Delft van eind november tot januari 1581 (Japikse 1918, VII), waar op 14 december de apologie werd voorgelezen door Jakob van Somere. De Staten-Generaal hadden een belang bij de apologie omdat zij een rechtvaardiging nodig hadden om Oranje te blijven steunen. Als men niet zou reageren op de beschuldigingen die in de *ban* gedaan werden, zou zowel in het binnenland als in het buitenland het beeld kunnen ontstaan dat de opstandige staten rebellen waren, die zonder daar recht op te hebben in opstand kwamen tegen hun koning, Filips II. Dit zou zowel in het binnen- als buitenland ertoe kunnen leiden dat men steun zou verliezen. In december 1580 waren de volgende staten aanwezig op de vergadering: Brabant, Gelderland, Vlaanderen, Holland, Zeeland, Utrecht, Mechelen, Friesland en Overijssel (Japikse 1918, 1). Japikse (1918, 5-6) geeft een overzicht van de gedeputeerden die namens deze staten vergaderden. Hieruit blijkt dat de grote, welvarende staten (Brabant, Vlaanderen en Holland) door meer gedeputeerden werden vertegenwoordigd dan de kleinere. Die drie welvarende staten werden vertegenwoordigd door tien (Holland) en dertien (Brabant en Vlaanderen) gedeputeerden, terwijl de andere staten door maximaal vier gedeputeerden vertegenwoordigd waren.

De Staten-Generaal hadden een relatief positieve houding ten opzichte van Oranje: ze werkten al jaren samen en Oranje had altijd gepleit voor de rechten en privileges van de Staten-Generaal. Toch had hij ook in eerdere aan hen gerichte stukken stevige kritiek op de Staten-Generaal geuit (Swart 1994, 196). Oranje verhield zich tot de Staten-Generaal als een soort leider die voor hen opkwam maar die hen tegelijk ook raad gaf en bekritiseerde. De Staten-Generaal zaten bovendien in hetzelfde schuitje als Oranje, omdat ook zij door Filips in de *ban* waren aangevallen alsof zij rebellerende staten waren. Het is dus waarschijnlijk dat zij ook welwillend stonden tegenover het onderwerp van de apologie: een reactie op de ban van Filips.

4.3.2 Buitenlandse vorsten

Zoals besproken in § 4.2. was de apologie binnen een jaar te lezen in het Nederlands, Frans, Latijn, Engels en Hoogduits. De apologie was dus te lezen in alle talen van West-Europa, waardoor ook de vorsten van omliggende rijken, potentiële bondgenoten, tot het publiek van de apologie behoren. Wedgewood (1979) onderscheidt als het publiek van de apologie dan ook andere vorsten die reeds een bondgenoot van Oranje waren of dat nog zouden kunnen worden. Wedgewood (1979, 229) legt uit dat Oranje zijn acties tegen Filips II diende te rechtvaardigen tegenover de vorsten van omliggende landen, omdat zij hem anders nooit te hulp zouden kunnen komen. Ze wilden zich immers niet verbinden aan een rebel. Het belang van die buitenlandse vorsten in de apologie ligt dus in de verdediging van Oranje tegen de beschuldigingen van Filips. Zou hij hen ervan kunnen overtuigen dat hij rechtmatig gehandeld heeft door Filips II te bestrijden, dan konden zij hem blijven steunen, dan wel beginnen met hem te steunen (Wedgewood 1979, 229). Onder die omwonende vorsten zijn de Duitse de voornaamste. Duitse vorsten acteerden in het conflict tussen Oranje en Filips II in het begin als bemiddelaars en kozen later de kant van Oranje en steunden hem door troepen te leveren (Swart 1994).

Omstreeks 1580 was het nog ondenkbaar dat een land kon voortbestaan zonder vorst (Van der Lem 2014), dus als de Nederlanden verder wilden zonder Filips II, moesten ze op zoek naar een nieuwe, soevereine vorst. Oranje had de hertog van Anjou op het oog, omdat hij met een Franse

vorst ook de steun van de Fransen hoopte te verwerven (Swart 1994). Ook tegenover Anjou moest Oranje zich dus verdedigen tegen alle beschuldigingen die Filips II in de ban tegen hem geuit had. Het zou immers schadelijk voor Anjou kunnen zijn om in zee te gaan met 'de vijand van de Christenheid'. Voor hem geldt dus hetzelfde als voor de Duitse vorsten: het belang in de apologie is voor hem gelegen in de verdediging van Oranje tegen de beschuldigingen van Filips.

Zowel de Duitse vorsten als hertog Anjou stonden positief tegenover Willem van Oranje. Dat blijkt uit het feit dat de Duitse vorsten zijn strijd steunden door het sturen van troepen (Swart 1994), en bij Anjou omdat hij al toegezegd had om landsheer van de Nederlanden te worden (Swart 1994, 198). Of deze buitenlandse vorsten na het verschijnen van de ban door Filips van gedachten waren veranderd over Oranje, is helaas niet bekend. Dat ze door de ban wat meer argwanend tegenover Oranje waren gaan staan, is echter niet onaannemelijk.

4.3.3 Kritische landgenoten

De derde groep waar Oranje zich in de apologie op richt, zijn kritische landgenoten. Swart (1994, 194) stelt dat Oranje zich niet alleen richt op de beschuldigingen van Filips II, maar ook op die van landgenoten: strenge Calvinisten hadden beweerd dat Oranje geprofiteerd had van belastinggelden, en Katholieken hadden hem ervan beschuldigd dat hij de adel had willen uitroeien (Swart 1994, 194). Oranje wil niet alleen de beschuldigingen van deze landgenoten weerleggen, maar hen tegelijkertijd aan zijn kant krijgen, en dus vallen zij ook onder het publiek. Deze groep van kritische landgenoten reken ik tot de belanghebbenden omdat Oranje een poging doet om hen te overtuigen, in tegenstelling tot Filips II: ook hem probeert Oranje niet te overtuigen, maar hij probeert wel zijn beschuldigingen te weerleggen. Het belang dat de kritische landgenoten hebben in de apologie ligt in de reactie op hun beschuldigingen.

4.4. Reacties van het publiek

Voordat in het volgende hoofdstuk de analyse van de aanpassingen aan het publiek van de apologie zal volgen, zal ik eerst ingaan op de reacties van dat publiek. Hoe viel de tekst van de apologie bij de Staten-Generaal, buitenlandse vorsten en binnenlandse critici? Slaagde Oranje erin hen te overtuigen van zijn onschuld? Ik zal bij wijze van achtergrondinformatie over het publiek deze reacties bespreken om te kijken hoe succesvol Oranje was met zijn aanpassingen aan dat publiek.

Blok (1917) beschrijft uitgebreid hoe de Staten-Generaal reageerden op de apologie en hoe zij vervolgens handelden. Zoals gezegd in § 4.2. waren de Staten-Generaal verdeeld over de vraag of ze de apologie in hun naam moesten laten drukken: sommige staten vonden het stuk te fel over Filips II. Ook anderen waren die mening toegedaan. Zo schreef een Franse raadsman van Oranje, Hubert Languet, aan een Engelse kennis: 'het zou beter geweest zijn, als Oranje het zwijgen had bewaard over zaken die niet geheel vaststaan; maar de prins die in het algemeen zo'n toonbeeld van gematigdheid is, heeft de grootste moeite in zijn uitlatingen over de Spanjaarden enige maat te houden' (Swart 1994, 198). Toch waren de Staten-Generaal het er na lezing van de apologie over eens dat Oranje onschuldig was aan de wandaden die hem door Filips in de ban ten laste waren gelegd (Swart 1994, 197). De staten van Utrecht beloofden dat zij alles zouden doen ter bescherming van Willem van Oranje, omdat zij 'Zyne Excellentie onschuldich houden van tgene hem opgeleyt woirdt by de voersz. proscriptie' (Japikse 1918, 154). De Staten-Generaal stelden verder in een officiële reactie dat Oranje altijd rechtmatig gehandeld heeft en in opdracht van henzelf, en zij smeekten hem zelfs zijn leidende functie te blijven vervullen, met de belofte van 'alle hulp en assistentie van hun kant' (Blok 1917, 277). Er kan gesteld worden dat de Staten-Generaal in elk geval inhoudelijk aan Oranjes kant stond na lezing van de apologie: ook al vonden sommige staten het stuk te fel van toon en te scherp over eventuele wandaden van Filips, ze beschouwden hem als onschuldig en bleven hem steunen.

In het buitenland was de felheid waarmee Filips aangevallen werd een groter struikelblok. Zo

schreef graaf Jan van Nassau aan zijn broer dat de Duitse vorsten niet tevreden waren over de apologie en dat zij graag hadden gezien dat het stuk nog aangepast had kunnen worden. Ze vonden de felle toon over Filips ongepast en één van hen, Wilhelm van Hessen, die niet begreep hoe Oranje zo'n stuk had kunnen schrijven, liet zijn excuses overbrengen bij de keizer met de mededeling dat hij met die tekst niets te maken had gehad (Blok 1917, 280).

Over de reactie van de binnenlandse critici is helaas niets bekend. Er valt wel aan te nemen dat zij niet direct enthousiast werden van de manier waarop Oranje hun beschuldigingen weerlegt. Hij noemt hen namelijk 'kleyne verghifte serpente' (Oranje 1923, 68) en stelt dat zij ofwel handelde tegen hun eigen geweten in, ofwel uit 'uutnemelicke dwaesheit' (Oranje 1923, 68). Ook tegen deze binnenlandse critici hanteert Oranje dus dezelfde felle toon als tegen Filips, en het valt niet aan te nemen dat hij hen met deze toon wist te overtuigen.

Ten slotte zijn er nog reacties bekend van de Spaanse tegenstanders. Alexander Farnese stuurde een versie van de apologie aan Filips waarbij Farnese zijn verontwaardiging uit over het 'onbeschaamde samenraapsel van leugens en valsheden' (Blok 1917, 282). Margaretha van Parma noemt het een stuk vol 'schaamteloosheid en boosaardigheid' en Granvelle noemt het een 'malheureux et deshonté escript' (Blok 1917, 282).

Het grote probleem van de apologie lijkt dus de felle toon, die door voor- en tegenstanders van Oranje wordt bekritiseerd. Verschillende historici hebben zich in de loop der tijd gebogen over de vraag waarom Oranje zo fel tekeer ging tegen Filips en andere tegenstanders. Hij had immers de bijnaam 'de zwijger' gekregen omdat hij zijn mening normaal niet zo snel prijs gaf. Sommige verklaarden de felle toon doordat Oranje deze keer nou eenmaal echt beledigd was, waarbij ze wezen op de beledigingen die Filips uitte over Oranjes vrouw Charlotte de Bourbon. Swart (1994, 198) volgt echter de mening van Groen van Prinsterer, die stelt dat Oranje wel degelijk bewust zo fel van leer trok om Filips zo zwart mogelijk te maken. Dit zou hij doen om de Staten-Generaal zover te krijgen dat ze geen andere keuze hadden dan Filips af te zetten als heer van de Nederlanden. Dit zou betekenen dat Oranje zich in de apologie vooral richt op zijn primaire publiek, de Staten-Generaal, en om zijn doel te bereiken dat zij Filips II af zullen zetten het voor lief neemt dat de felle toon die voor dat doel nodig is, een ander deel van zijn publiek afstoot, namelijk de buitenlandse vorsten en de binnenlandse critici. Ik zal in het volgende hoofdstuk deze hypothese verder uitwerken als ik zal kijken naar de tekst van de apologie zelf.

5. Aanpassingen aan het publiek in de apologie

In § 3.3. heb ik laten zien dat audience analysis weliswaar handvatten biedt voor het systematisch in kaart brengen van een publiek, maar dat het niets zegt over de wijze waarop er vervolgens aangepast kan worden aan dat publiek. In hoofdstuk 4 heb ik het publiek van de apologie van Willem van Oranje in kaart gebracht volgens de in § 3.3. opgestelde methode van audience analysis. In dit hoofdstuk doe ik een suggestie voor enkele categorieën waarop men kan aanpassen aan het publiek, door te kijken naar de aanpassingen aan het publiek in de apologie. Ik streef daarbij niet naar uitputtendheid, maar bespreek slechts enkele door Oranje veel gebruikte aanpassingen die ook buiten de context van de apologie gebruikt kunnen worden. In dit hoofdstuk staat de volgende deelvraag centraal: *op welke manier(en) doet Willem van Oranje in zijn apologie aanpassingen aan zijn publiek?*

Willem van Oranje lijkt in zijn apologie vooral aanpassingen te doen aan de Staten-Generaal, zijn primaire publiek, maar hij past zich op bepaalde onderdelen van de apologie ook aan zijn secundaire publiek aan. Aanpassen aan de Staten-Generaal doet Oranje bijvoorbeeld door hen te herinneren aan hun steun voor hem in het verleden (zoals besproken in § 4.3.1.). Hij zegt bijvoorbeeld tegen de Staten-Generaal:

Mijne Heren, met algehele instemming van het volk hebt Gij mijn houding goedgekeurd, de strenge plakkatens veroordeeld en de wrede executies gestaakt (Apologie 1980, 76).

Hoewel Oranje zich hier direct tot de Staten-Generaal richt waardoor zij aan hun steun aan hem in het verleden worden herinnerd, kan deze uitspraak ook gezien worden als een aanpassing aan een andere groep, de buitenlandse vorsten. Zoals besproken in § 4.3.2., had Oranje er belang bij dat de buitenlandse vorsten hem als een rechtmatige opstandeling zagen, en niet als een onrechtmatige rebel. Claimen dat de Staten-Generaal aan zijn kant staan, draagt bij aan de indruk van rechtmatigheid die hij probeert te maken op de buitenlandse vorsten.

Daarnaast richt Oranje zich ook direct tot de buitenlandse vorsten, bijvoorbeeld in de volgende uitspraak die laat zien dat Oranje zich ervan bewust was dat ook buitenlandse vorsten zijn apologie zouden lezen:

Eveneens zal het een genoegen zijn als andere naties ook naar eigen inzicht een redelijke, rechtvaardige en onbevooroordeelde visie geven (Apologie 1980, 64).

Zoals is aangetoond in § 4.3.3. werd Oranje door binnenlandse critici er onder meer van beschuldigd dat hij de adel zou willen verdrijven. Ook op deze binnenlandse critici richt hij zich direct door een poging te doen deze beschuldiging te weerleggen, hoewel hij hiervan niet eens beschuldigd wordt in de ban van Filips:

Zeer verbaasd was ik door het feit dat ze in deze Ban zijn vergeten, wat mij door zo veel lage en kwaadwillige schrijvers in hun laaghartige smaadschriften zo menigmaal voor de voeten is geworpen, namelijk dat ik de adel zou haten (Apologie 1980, 85).

Nu ik heb aangetoond dat Oranje in zijn apologie inderdaad aanpassingen doet aan de in § 4.3.3. onderscheiden groepen, kan er worden gekeken naar de verschillende manieren waarop Oranje aanpassingen doet aan die verschillende groepen.

Middels zowel een top-down als een bottom-up analyse van de aanpassingen aan het publiek in de apologie van Willem van Oranje heb ik enkele categorieën van aanpassingen gededuceerd (zie § 4.1.). Ik zal zeven categorieën bespreken die in tabel 5.1. worden weergegeven bij de discussiefase waarin ze voorkomen.

Confrontatiefase	N.v.t.
Openingsfase	Claimen dat het publiek aan zijn kant staat.

	De 'U weet'-techniek.
	Het publiek in de discussie betrekken
Argumentatiefase	De bal terugkaatsen
	Werken aan ethos
	Beschuldigingen ombuigen naar iets positiefs
Afsluitingsfase	Neerleggen bij keuze van het publiek

Tabel 5.1.: categorieën van aanpassingen aan het publiek

In tabel 5.1. komt geen aanpassing aan het publiek voor die in de confrontatiefase plaatsvindt. Dit betekent niet dat er in de confrontatiefase geen aanpassingen aan het publiek voorkomen: Van Eemeren en Houtlosser (2000b) hebben overtuigend aangetoond dat Oranje in elke fase aanpast aan het publiek. Ik ga verder niet in op de aanpassingen in de confrontatiefase, omdat Van Eemeren en Houtlosser (2000b) overtuigend genoeg hebben aangetoond dat Oranje dat doet door in te gaan op onderwerpen die voor verschillende deelpublieken belangrijk zijn. Van Eemeren en Houtlosser (2000b) gaan bij de analyse van aanpassingen aan het publiek alleen in de confrontatiefase in op de verschillende deelpublieken (zie § 4.1.) Zoals gezegd streef ik ook niet naar uitputtendheid: ik licht slechts zeven soorten van aanpassingen uit die ik belangrijk acht om te bespreken. Ik zal de categorieën in de volgende paragrafen bespreken per discussiefase waarin ze voorkomen. Omdat ik de confrontatiefase oversla zal ik beginnen met de categorieën uit de openingsfase.

5.1. Aanpassingen aan het publiek in de openingsfase

In de openingsfase worden de uitgangspunten van de discussie vastgesteld (zie § 2.1). Hierbij doet Oranje aanpassingen aan het publiek door het publiek een rol in de discussie te geven, door gebruik te maken van de 'U weet'-techniek en door te claimen dat het publiek aan zijn kant staat,.

Oranje geeft zijn publiek een rol in de discussie in de apologie door te zeggen dat ook de Staten-Generaal door Filips benadeeld en aangevallen worden. Dit doet hij bijvoorbeeld als hij Filips vergelijkt met zijn vader Karel V, en concludeert dat Filips de Nederlanden een stuk minder gunstig gezind is:

Hetzij als gevolg van zijn Spaanse opvoeding, hetzij op aanraden van zijn adviseurs, heeft hij steeds het voornemen gehad U aan een volledige slavernij te onderwerpen. Bovendien was hij van plan U Uw vrijheden en privileges volledig te ontnemen en met U, Uw vrouwen en kinderen zo om te gaan als zijn dienaren met de arme Indiërs plegen om te gaan (Apologie 1980, 69).

Door te zeggen dat Filips altijd het slechtste voor heeft gehad met de Nederlanden en de Staten-Generaal, plaatst Oranje de Staten-Generaal tegenover Filips in de discussie, en dus aan zijn eigen zijde. Filips is zowel de Staten-Generaal als Oranje immers slecht gezind. Hiermee verheft Oranje de strijd tussen hem en Filips van het persoonlijke naar het nationale niveau: hij herinnert de Staten-Generaal eraan dat ook zij al jaren strijden tegen Filips (zie § 4.3.1.) en dat Oranje dus niet alleen strijdt tegen Filips omdat die hem aanvalt, maar ook omdat die het land en de Staten-Generaal aanvalt waarvoor hij vecht.

Een andere manier om het publiek in de discussie te betrekken is door te claimen dat het publiek al aan jouw kant staat (zie § 4.1.). Omdat Oranje deze techniek veelvuldig toepast in zijn apologie zal ik deze als aparte categorie bespreken. Ook inhoudelijk is er wel degelijk een categorisch verschil aan te wijzen tussen de twee groepen: bij het publiek in de discussie betrekken wordt aangetoond dat het publiek ook persoonlijke schade ondervindt van de tegenstander, terwijl bij claimen dat het publiek aan jouw kant staat wordt geappelleerd aan steun aan de spreker uit het verleden.

Oranje claimt in zijn apologie verschillende keren dat het publiek al aan zijn kant staat. Hij doet het dan voorkomen alsof het publiek niet meer overtuigd hoeft te worden, omdat het toch al met hem eens is. Hij doet daarbij vooral een beroep op de band tussen hem en het publiek uit het verleden. Als hij het punt wil maken dat hij eerlijker is dan zijn tegenstander Farnese, die de ban heeft laten uitroepen namens Filips II, zegt hij bijvoorbeeld:

Gij hebt bovendien gezegd dat ik en mijn voorouders de eer hoger dragen dan de genoemden en hun voorouders (om van de koning maar niet te spreken). (Apologie 1980, 65).

Zoals gezien in de audience analysis stonden de Staten-Generaal al jaren aan de kant van Oranje in de strijd tegen Filips (zie § 4.3.1). Door de Staten-Generaal (de directe aansprekingen met U en Gij zijn in de apologie vrijwel altijd richting de Staten-Generaal) te herinneren aan hun vroegere uitspraak, herinnert Oranje hen aan de band die tussen hen bestond en hij hoopt natuurlijk dat die herinnering aan de band van vroeger ook nu gunstig voor hem zal uitpakken. Een ander voorbeeld van het claimen dat het publiek aan zijn kant staat, doet zich voor als Oranje aan de Staten-Generaal het verzoek doet zijn betoog goed te volgen:

Ik doe, Mijn Heren, een beroep op Uw geduld en verzoek U met niet aflatende aandacht mijn betoog te volgen. Ik twijfel er niet aan dat U zult oordelen dat mijn woorden veel geloofwaardiger zijn dan de valse woorden van de tegenpartij (Apologie 1980, 68).

Oranje stelt zijn publiek, nog voordat hij zijn argumenten heeft gegeven, al aan zijn zijde, door te zeggen dat hij zeker weet dat zij in zijn voordeel zullen oordelen.

De 'U weet-techniek' houdt in dat je zegt dat het publiek iets al weet, om het vervolgens toch te vertellen. 'U weet' is een zogenaamde presupposition trigger: 'u weet' opent de presuppositie dat wat 'u' weet, dus wat Oranje wil zeggen, ook waar is (Beaver & Geurts 2014). Van Eemeren en Houtlosser (2000b) scharen deze techniek, die veel voorkomt in de apologie, onder de presentationele middelen. Daarnaast is het echter ook een manier om aan te passen aan het publiek. Deze techniek is namelijk een manier om verschillende deelpublieken te bespelen. Dit doet Oranje bijvoorbeeld op het moment dat hij reageert op een beschuldiging van binnenlandse critici. Calvinistische adellijken hadden beweerd, zoals gezien in de audience analysis, dat Oranje uit de staatskas gestolen zou hebben (zie § 4.3.3). Oranje zegt dan:

U weet maar al te goed hoe weinig ik ontvangen heb voor soldij en extra kosten in verband met de oorlog. Evenzeer is het U bekend hoe ik met eigen middelen in mijn onderhoud heb voorzien en diverse kosten heb gedekt, ook nadat ik in Uw dienst ben gekomen (Apologie 1980, 75).

Je kunt je afvragen waarom Oranje nog moet benoemen dat hij weinig geld van de staten gekregen heeft, als zij het toch al weten. Een verklaring hiervoor kan liggen in het feit dat hij verschillende publieken probeert te bereiken. De Staten-Generaal mogen het dan al weten, en uit het vervolg van Oranjes betoog blijkt dat ook Filips en de Spanjaarden er al van op de hoogte zijn, maar andere delen van het publiek weten het nog niet. Dit zijn bijvoorbeeld de buitenlandse vorsten, die van deze zaken waarschijnlijk minder goed op de hoogte zijn geweest, en de binnenlandse critici die hem hier juist van beschuldigd hebben. Door het gebruik van de 'U weet-techniek' kan Oranje argumenten gebruiken die bij zijn primaire publiek de Staten-Generaal al bekend zijn, zonder dat zij zich eraan zullen storen dat ze deze feiten al lang kennen. Hij zegt er immers bij dat ze het al weten. Bovendien laat Oranje met de U weet-techniek zien aan de secundaire delen van zijn publiek dat zijn primaire publiek deze argumenten al kent en dat die argumenten dus niet zomaar uit de lucht gegrepen zijn.

Een ander voorbeeld van de U weet-techniek komt voor als Oranje de Staten-Generaal wil

herinneren aan de Spanjaarden die in de Nederlanden aanwezig waren:

Mijne Heren, U weet het nog precies en U kunt zich nog precies hun aard en gezichtsuitdrukking voor de geest halen, evenals hun manieren, hun brutale, hoogmoedige en verachtende taal en hun onverdraagzaam optreden (Apologie 1980, 78).

Oranje gebruikt hier de U weet-techniek om de Staten-Generaal herinneringen aan vroeger voor de geest te doen halen. Daarnaast is het ook hier een middel om te manoeuvreren tussen verschillende publieken: de Staten-Generaal weten dan misschien nog precies hoe de 'brutale, hoogmoedige en verachtende taal' van de Spanjaarden klonk, maar de buitenlandse vorsten weten dat misschien helemaal niet. Op deze manier krijgen ook zij een negatief beeld van de Spanjaarden voorgeschoteld; een beeld dat niet alleen Oranje zich herinnert, maar dat ook de Staten-Generaal blijkbaar kennen.

De derde categorie van aanpassingen aan het publiek in de openingsfase bevat

5.2. Aanpassingen aan het publiek in de argumentatiefase

In de argumentatiefase worden de argumenten voor de standpunten gepresenteerd (zie § 2.1.). In de argumentatiefase kan onder meer aangepast worden aan het publiek door de bal terug te kaatsen, door te werken aan het *ethos* en door beschuldigingen om te draaien naar iets positiefs.

De eerste categorie van aanpassingen aan het publiek in de argumentatiefase, 'de bal terugkaatsen' (ook genoemd door Van Eemeren en Houtlosser 2000b) werkt volgens de volgende redenering: iemand die iets ergs doet, verliest het recht om iemand anders ervan te beschuldigen dat hij iets doet dat minder erg is. Dit kan gezien worden als een overtreding van de vrijheidsregel uit de standaard pragma-dialectiek (zie § 2.1. en bijlage B) door middel van een 'tu quoque', een variant van de *ad hominem*. In een geval van 'de bal terugkaatsen' gaat men niet in op het argument van de tegenstander, maar noemt men alleen wat die tegenstander zelf gedaan heeft (Van Eemeren en Grootendorst 1992, 209). Volgens de standaard pragma-dialectiek zou de techniek van 'de bal terugkaatsen' dus als drogreden aangemerkt kunnen worden. De techniek kan echter, vanuit het oogpunt van de uitgebreide pragma-dialectiek, ook gezien worden als een aanpassing aan het publiek. Dit is bijvoorbeeld het geval als Willem van Oranje zich wil verdedigen tegen de beschuldiging dat hij geestelijken zou hebben verdreven:

Ze beschuldigen mij ook van het feit *dat ik alle geestelijken verdreven zou hebben*. Mijne Heren, Gij weet wel dat dat niet waar is. Integendeel, hun veldheer, die toen in de stad Groningen resideerde, heeft daar alle Hervormden gevangen genomen en enkele zelfs vermoord, onder wie de burgemeester zelf (Apologie 1980, 86).

Na het noemen van de beschuldiging van de Spanjaarden aan zijn adres, verdedigt hij zich alleen maar door te zeggen dat 'Gij wel weet dat het niet waar is' (zie de u weet-techniek). Daarna begint hij de Spanjaarden juist te beschuldigen van hetzelfde als waar hij van beschuldigd werd. Dit is geen argument voor het standpunt dat hij onschuldig is aan het verdrijven van geestelijken, maar is hier toch relevant. Het primaire publiek, de Staten-Generaal, moet namelijk als het ware kiezen tussen Filips en Oranje (zie § 4.3.1). Door Filips en de Spanjaarden consequent af te schilderen als nog veel erger dan hijzelf, zelfs als het allemaal waar is waar hij van wordt beschuldigd, bouwt Oranje een soort vangnet op voor het geval ze hem toch schuldig achten aan alles waarvan hij door Filips wordt beschuldigd. Dan kan hij altijd nog zeggen dat Filips nog erger is.

Werken aan het *ethos* is een andere manier om aan te passen aan het publiek in de argumentatiefase. Dit kan bijvoorbeeld door het publiek te vleien: door complimenten te geven aan het publiek, kan dat publiek eerder geneigd zijn om de spreker of auteur positief te waarderen. Het kan ook door jezelf bescheiden op te stellen. Beide manieren worden door Oranje in zijn apologie

gebruikt om te werken aan zijn *ethos*. Een compliment aan zijn publiek geeft hij bijvoorbeeld in de volgende, terloops geplaatste opmerking:

Trouwens, U weet maar al te goed dat tirannieke vorsten er nooit in slagen edele en moedige personen voor zich te winnen (Apologie 1980, 64).

Ook hier gebruikt Oranje weer de U weet-techniek, maar daarnaast geeft hij de Staten-Generaal een indirect compliment, omdat die geweten zullen hebben dat Oranje hen bedoelde met 'edele en moedige personen'. Zich bescheiden opstellen doet Oranje al meteen in de openingswoorden van zijn apologie:

Ik heb mij steeds volledig ingezet voor de vrijheid en de veiligheid van Uw onderdanen, voor het behoud van Uw bezittingen en de vrijheid van Uw geloof. Steeds heb ik één ding van God gesmeekt en van ganser harte gewenst, namelijk, dat ik voor eeuwig gestraft zou worden als ik mijn persoonlijke belangen hoger zou achten dan het algemeen welzijn (Apologie 1980, 63).

Deze bescheiden houding tegenover de Staten-Generaal uit zich in de gehele apologie. Over Filips en de Spanjaarden is Oranje keihard, maar tegenover de Staten-Generaal verklaart hij telkens weer dat hij hun belang hoger stelt dan het zijne. Op die manier vergroot hij zijn eigen *ethos*: iemand die het belang van zijn publiek hoger stelt dan zijn eigen belang verdient meer vertrouwen dan iemand die dat niet doet.

Dat Oranje werkt aan zijn *ethos* is niet heel bijzonder voor de apologie: het is een vrij algemeen overtuigingsmiddel (Aristoteles 2004). Toch is het werken aan het *ethos* de moeite waard om hier te bespreken als categorie van aanpassingen aan het publiek, omdat Oranje door te werken aan zijn *ethos* verschillende onderdelen van zijn publiek bespeelt. Zoals besproken in § 4.3.1. stonden de Staten-Generaal vóór de apologie al vrij welwillend tegenover Oranje en zijn strijd tegen Filips: ze hadden jaren samengewerkt. Het was voor Oranje dus niet erg noodzakelijk om zijn *ethos* bij de Staten-Generaal te vergroten: het was al vrij groot. Daarom is het aannemelijk dat hij zich in passages zoals het voorbeeld hierboven, hoewel hij zich formeel richt tot de Staten-Generaal, eigenlijk richt op andere delen van zijn publiek, de binnenlandse critici en buitenlandse vorsten. Binnenlandse critici verweten hem immers alleen maar aan zichzelf te denken (zie de audience analysis in § 4.3.3.) en voor buitenlandse vorsten kon het ook geen kwaad om te lezen dat Oranje niet uit eigenbelang handelde maar in het belang van de Nederlandse staten.

Ten slotte kan men in de argumentatiefase aanpassingen doen aan het publiek door beschuldigingen om te buigen naar iets positiefs. Dit doet Oranje zowel in het algemeen over het feit dat hij beschuldigd wordt, als voor individuele beschuldigingen. Zo ziet hij in het begin van zijn apologie al het positieve in van de ban:

De Spanjaarden die mij door hun schandelijke Ban hebben willen kwetsen, hebben mij daarentegen juist een dienst bewezen. Op deze manier stellen zij mij immers in de gelegenheid verantwoording af te leggen en iedereen in kennis te stellen van de rechtmatigheid van mijn bedoelingen (Apologie 1980, 63).

Op deze manier doet Oranje het voorkomen alsof hij niet haatdragend is tegenover de Spanjaarden met hun ban, maar dat hij juist blij is dat hij zich nu kan verantwoorden. Daarmee speelt hij in op de verschillende onderdelen van zijn publiek, maar vooral op de buitenlandse vorsten. Zoals gezegd in de audience analysis was het voor deze groep van belang dat Oranje zich presenteerde als iemand die rechtmatig handelt en geen rebel is (zie § 4.3.2). Dat doet hij hier door te zeggen dat hij niet boos is maar juist blij met de gelegenheid om zich te verantwoorden. Deze opmerking ging over de ban in

het algemeen, maar Oranje keert ook individuele beschuldigingen om naar iets positiefs. Dit doet hij bijvoorbeeld als hij het verwijt van de Spanjaarden wil weerleggen dat hij te veel vertrouwen van het volk geniet:

U zult inzien dat de hersenpannen van de Spanjaarden van elk verstand beroofd zijn en dat ze, met de bedoeling mij te beschimpen, mij juist prijzen (Apologie 1980, 85).

Hierna legt hij uit waarom het prijzenswaardig is om vertrouwen bij het volk te genieten. Een zelfde soort omkering gebruikt Oranje als hij ingaat op de beschuldiging dat hij niet naar zijn vaderland is teruggekeerd toen hij daarom verzocht werd:

Ze moeten toegeven dat ze ofwel schaamteloos zijn — gezien het feit dat ze dit zeggen — ofwel onverstandig, gezien het feit dat ze me tegen hun bedoeling in prijzen (Apologie 1980, 88).

Waarna hij beargumenteert dat het juist prijzenswaardig is dat hij zich zo inzet voor de Nederlanden terwijl dat niet eens zijn vaderland is. Daarna kaatst hij de bal terug door zich af te vragen waarom de Spanjaarden — als ze zelf vinden dat men beter in zijn vaderland kan blijven — zo'n wrede strijd voeren in de Nederlanden, zo ver van hun vaderland vandaan.

Het omkeren van beschuldigingen naar iets positiefs is een vorm van aanpassen aan het publiek omdat het inspeelt op de descriptieve gebondenheden van het publiek (zie § 2.3.). De Spanjaarden kunnen het bijvoorbeeld best verwerpelijk vinden om een goede band met het volk te hebben, terwijl de Staten-Generaal — die weliswaar gevormd worden door mensen uit de bovenlaag van de samenleving, maar waarvan ook veel niet-adellijijke personen — dat eerder juist prijzenswaardig vinden. Daarnaast is het omkeren van beschuldigingen naar iets positiefs een manier om met beschuldigingen om te gaan zonder ze tegen te hoeven spreken. Van alle beschuldigingen zeggen dat ze niet waar zijn, kan ten koste gaan van de betrouwbaarheid, terwijl door sommige beschuldigingen te accepteren en andere niet de betrouwbaarheid kan worden versterkt. Het omkeren naar iets positiefs is een manier om een beschuldiging wel te accepteren maar hem toch in het voordeel van de spreker te laten werken.

5.3. Aanpassingen aan het publiek in de afsluitingsfase

In de afsluitingsfase stellen de discussianten volgens de pragma-dialectiek het resultaat vast van hun poging om een verschil van mening op te lossen (zie § 2.1.). In een situatie waarin het publiek de uitslag bepaalt, zoals het geval is bij de apologie van Willem van Oranje waarin de Staten-Generaal 'als rechters optreden', kan men aanpassen aan dat publiek door te zeggen dat men zich bij voorbaat neerlegt bij de beslissing van dat publiek. Oranje doet dat verschillende keren in zijn apologie:

Tot nu toe, Mijne Heren, hebt Gij gehoord over de valse beschuldigingen die tegen mijn eer en goede naam zijn ingebracht. Vandaar dat ik U nu verzoek als rechters op te treden en, naar eigen goeddunken, het vonnis uit te spreken. Ik zal mij niet onttrekken aan een rechtvaardige straf, als blijkt dat ik schuldig ben (Apologie 1980, 89).

Hij sluit er zelfs zijn apologie mee af:

Als U, Mijne Heren, van mening bent dat ik door mijn vertrek of mijn dood U een dienst kan bewijzen, dan ben ik bereid me daarin te schikken. Stuur mij dan zo ver mogelijk weg: ik zal U gehoorzamen. Alleen U kunt mijn hoofd eisen, als U dat in het belang van het land acht (Apologie 1980, 93).

Ook met deze aanpassing richt Oranje zich speciaal op de Staten-Generaal. Die konden immers alleen beslissen om hem te verbannen of te laten doden. De tactiek om je bij voorbaat neer te leggen bij de

beslissing van het publiek werkt vooral goed als je weet dat het publiek je goedgezind is. In de audience analysis hebben we gezien dat de Staten-Generaal best positief stond tegenover Oranje (zie § 4.3.1), en waarschijnlijk durfde Oranje om die reden het risico wel te lopen: hij kon immers verbannen of ter dood veroordeeld worden. In het laatste voorbeeld stelt Oranje de zaak ook vrij zwart-wit voor: ofwel de Staten-Generaal steunen hem, ofwel ze verbannen hem of brengen hem ter dood. Willen de Staten-Generaal hem niet ter dood brengen of verbannen (waar Oranje van uitgaat), dan moeten ze hem dus wel steunen. Dit gebeurt uiteindelijk ook.

Ik heb in dit hoofdstuk laten zien dat Oranje in zijn apologie onder meer aanpast aan het publiek door in de openingsfase te claimen dat het publiek aan zijn kant staat, door het publiek een rol in de discussie te geven en door gebruik te maken van de 'U weet'-techniek. In de argumentatiefase doet hij aanpassingen door de bal terug te kaatsen, door te werken aan het *ethos* en door beschuldigingen om te draaien naar iets positiefs. In de afsluitingsfase past Oranje ten slotte aan door zich neer te leggen bij de beslissing van het publiek. Deze technieken kunnen ook gecombineerd worden: Oranje geeft bijvoorbeeld een compliment aan de Staten-Generaal (werken aan *ethos*) waarbij hij ook de 'U weet-techniek' gebruikt. Deze zeven categorieën worden niet alleen door Oranje in zijn apologie gebruikt, maar kunnen door iedereen gebruikt worden bij het aanpassen aan het publiek. Ze kunnen dan ook een aanzet vormen voor een eventuele categorisering van aanpassingen aan het publiek.

6. Conclusie en discussie

In deze masterscriptie stond de volgende vraag centraal: in hoeverre kan een pragma-dialectische analyse van aanpassingen aan het publiek aangevuld worden met inzichten uit audience analysis? Er is gebleken dat audience analysis een aanvulling vormt voor een pragma-dialectische analyse bij het in kaart brengen van het publiek, maar in mindere mate bij het analyseren van de aanpassingen aan dat publiek. Audience analysis biedt een gestructureerde methode om het publiek te analyseren, maar biedt verder geen handvatten voor de manier waarop je aan dat publiek moet aanpassen.

Uit de literatuur over audience analysis zijn drie stappen gedestilleerd om het publiek in kaart te brengen. Ten eerste is het van belang om het publiek te verdelen in verschillende groepen op basis van de interactionele rol die zij vervullen en het belang dat zij bij de tekst hebben. Ten tweede kunnen deze groepen belanghebbenden geanalyseerd worden op demografische gegevens en ten derde op hun houding ten opzichte van het onderwerp en de spreker of auteur.

Deze stappen zijn toegepast op het publiek van de apologie van Willem van Oranje, waaruit bleek dat ze een nuttige aanvulling op de pragma-dialectiek vormen. In de pragma-dialectiek wordt weliswaar erkend dat het belangrijk is om het publiek te kennen (Van Eemeren 2010), maar er was tot nu toe nog geen theorie over hoe je een analyse van het publiek het beste kunt aanpakken. De audience analysis vult dat gemis op, in de zin dat het drie stappen geeft die gedaan moeten worden.

De suggesties die audience analysis doet voor het verkrijgen van de informatie voor die stappen zijn minder bruikbaar bij een pragma-dialectische analyse: bijvoorbeeld het houden van interviews en enquêtes. Bij een pragma-dialectische analyse van een tekst zijn die methoden niet altijd bruikbaar, bijvoorbeeld omdat er te veel tijd zit tussen de analyse en het verschijnen van de tekst. Dit laatste was het geval bij de apologie van Willem van Oranje, waardoor ik ervoor gekozen heb om mij voor de analyse te baseren op historische literatuur. Bij een analyse van meer recente teksten zou het echter de voorkeur kunnen hebben om wel van interviews of enquêtes gebruik te maken. Daarbij is het wel goed om aandacht te hebben voor de moeilijkheid om nadat iemand een tekst gelezen heeft nog te achterhalen wat hij vond en dacht voordat hij de tekst gelezen had.

De drie stappen voor het in kaart brengen van het publiek bleken een nuttige aanvulling op de pragma-dialectiek, hoewel ze bij de analyse van het publiek van de apologie niet allemaal van evenveel waarde bleken. De methode om het publiek in groepen belanghebbenden te verdelen op basis van hun interactionele rol bleek een nuttig instrument. Op die manier kon geanalyseerd worden dat het publiek bestond uit het primaire publiek de Staten-Generaal, het secundaire publiek buitenlandse vorsten en binnenlandse critici, en daarnaast nog Filips en de Spanjaarden en Oranjes achterban. Deze laatste groepen werden niet meegenomen in de analyse, omdat Oranje zich aan hen niet hoefde aan te passen.

De analyse van de houding ten opzichte van het onderwerp en de auteur gaf inzicht in de verschillende groepen en bood handvatten voor de verdere analyse van de aanpassingen aan het publiek. Op het eerste gezicht lijkt Oranje zich in zijn apologie namelijk bijna uitsluitend aan te passen aan de Staten-Generaal, omdat hij zich voortdurend direct tot hen richt. Bij een nadere analyse blijkt echter, gevoed door het inzicht uit de audience analysis dat de Staten-Generaal al grotendeels aan de kant van Oranje stonden, dat Oranje zich via de Staten-Generaal ook tot de andere publieken richt: de buitenlandse vorsten en binnenlandse critici. Dit doet hij bijvoorbeeld door aan zijn *ethos* te werken dat bij de Staten-Generaal al groot was en door argumenten te geven waarmee zij al bekend waren. De hypothese dat Oranje zich in de apologie vooral richt op de Staten-Generaal, en met zijn felle toon bewust ervoor kiest om de buitenlandse vorsten en binnenlandse critici af te stoten en de Staten-Generaal voor zich te winnen, lijkt dus niet te kloppen.

De demografische analyse leverde minder op, omdat de groepen op die gegevens niet veel

verschillen. Bij een ander, meer demografisch heterogeen publiek, zal dit wellicht anders zijn.

Nadat het publiek in kaart gebracht was, is die informatie gebruikt bij het analyseren van de aanpassingen aan het publiek. Daarbij zijn zeven soorten aanpassingen besproken die in de apologie voorkomen. Die zeven categorieën bieden geen compleet overzicht van alle manieren waarop aangepast kan worden. Het opzetten van zo'n compleet overzicht zou binnen het kader van deze masterscriptie te ver voeren. Wel bieden ze inzicht in manieren waarop aangepast kan worden aan het publiek, en ze kunnen een aanzet vormen voor een overzicht van manieren om aan te passen aan het publiek. Ondanks dat de zeven categorieën niet alle aanpassingen van Oranje aan zijn publiek omvatten, geven ze een goed beeld van hoe Oranje aanpast aan zijn publiek, bijvoorbeeld door zich nederig op te stellen en de band tussen hem en het publiek te benadrukken.

Tot slot wil ik enkele punten van discussie aansnijden. Het onderliggende probleem dat ten grondslag lag aan deze scriptie is het systematisch maken van een subjectieve analyse. Want het is de vraag of een analyse van aanpassingen aan het publiek ooit helemaal systematisch gemaakt kan worden, dat wil zeggen: zonder dat de analyse beïnvloed wordt door de analyticus. Dit geldt overigens voor de meeste kwalitatieve tekstanalyses. Volgens mij kan de invloed die de analyticus heeft nooit helemaal uitgesloten worden. De analyse blijft immers een weergave van wat de analyticus in de tekst ziet, hoe systematisch de methode ook mag zijn. Dat neemt echter niet weg dat hoe systematischer de methode is, hoe kleiner die invloed van de analyticus wordt. Daarom is het toch van belang om systematische methoden te ontwikkelen.

Het probleem van de meetbaarheid is een ander punt dat raakt aan het probleem van de subjectiviteit van de analyse. Want hoewel in deze scriptie een beeld is gegeven van de manieren waarop Oranje aanpast aan zijn publiek, is het onmogelijk vast te stellen in hoeverre die aanpassingen succesvol zijn geweest. Weliswaar konden enige reacties van de verschillende deelpublieken achterhaald worden, maar het is niet mogelijk te bepalen of het aan de aanpassingen aan het publiek lag dat de apologie positiever werd ontvangen door de Staten-Generaal dan door de buitenlandse vorsten. Misschien hadden de Staten-Generaal hoe dan ook positiever gereageerd, omdat hun band met Oranje bij voorbaat nou eenmaal sterker was. Laat staan dat het mogelijk is om onderscheid te maken tussen verschillende aanpassingen aan het publiek, om te bepalen welke aanpassingen meer geslaagd waren dan andere. In deze scriptie heb ik dan ook geen uitspraken willen doen over de vraag of aanpassingen geslaagd waren of niet: ik heb slechts geprobeerd het publiek van de apologie in kaart te brengen en enkele aanpassingen aan dat publiek besproken.

Het laatste punt van discussie gaat over het verschil tussen audience analysis en de pragma-dialectiek in het doel dat zij nastreven. Audience analysis staat immers van oorsprong in dienst van het produceren van argumentatieve uitingen (Beebe & Beebe 2000), terwijl de pragma-dialectiek zich meer bezig houdt met het analyseren daarvan. Om die reden heb ik de theorie van audience analysis niet één op één overgenomen, maar heb ik enkele stappen uit de audience analysis genomen die ook bruikbaar zijn binnen een pragma-dialectische analyse. De verschillende kenmerken van het publiek die onderscheiden kunnen worden zijn zowel bruikbaar voor het produceren van een tekst als voor het analyseren daarvan.

Concluderend kan gesteld worden dat inzichten uit audience analysis een goede aanvulling vormen voor de pragma-dialectische analyse van aanpassingen aan het publiek. In deze scriptie is gebleken dat dit op twee manieren gebeurt: audience analysis biedt een gestructureerde methode om het publiek te analyseren en die analyse van het publiek is weer bruikbaar bij de analyse van de aanpassingen aan het publiek. Bij die analyse van de aanpassingen aan het publiek is het immers van belang dat men het publiek kent: je kunt niet bepalen hoe iemand aanpast aan het publiek als je dat publiek niet kent. De analyse van aanpassingen aan het publiek wint aan diepgang als je kunt verwijzen naar constatering die gedaan zijn bij de analyse van het publiek. Inzichten uit audience

analysis vormen dus vooral een aanvulling op de pragma-dialectiek omdat ze een methode bieden om het publiek te analyseren, maar omdat de analyse van aanpassingen aan het publiek kan putten uit de analyse van het publiek, vormen de inzichten uit audience analysis indirect ook een aanvulling op de analyse van aanpassingen aan het publiek.

Bibliografie

- Albers, M.J. (2003). 'Multidimensional audience analysis for dynamic information'. In *Journal of technical writing and communication*. 33-3, 263-279.
- Apologie van Willem van Oranje. Hertaling en evaluatie na vierhonderd jaar. 1580-1980. Tiel/Amsterdam: Lannoo, 1980.
- Aristoteles (2004). *Retorica*. Ed. J.M. van Ophuijsen. Groningen: Historische Uitgeverij.
- Bax, M. & Streekstra, P. (2003). 'Noopende 't oordeel zijner Vorst! Doorl: over mijne t'zaemenraepsels': Beleefdheidsverschijnselen in een zeventiende-eeuwse correspondentie'. In *Studies in taalbeheersing* 1, 33-44.
- Beaver, D. I. & Geurts, B. (2014). 'Presupposition.' In *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Ed. E. N. Zalta. URL = <<https://plato.stanford.edu/archives/win2014/entries/presupposition/>>.
- Beebe, S.A. & Beebe, S.J. (2000). *Public speaking: an audience-centered approach* (4e editie). Boston: Allyn & Bacon.
- Benoit, W.L. & D'Agostine, J.M. (1994). "'The case of the midnight judges'" and multiple audience discourse: Chief justice Marshall and *Marbury V. Madison*.' In *The Southern Communication Journal* 59-2, 89-96.
- Bitzer, L. (1968). 'The rhetorical situation.' In *Philosophy and Rhetoric* 1, 1-14.
- Blok, P.J. (1917). 'Prins Willem's Apologie.' In *Bijdragen voor vaderlandsche geschiedenis en oudheidkunde*, V.4, 259-286.
- Decavele, J. (1980). 'Biografie van Jakob de Somere'. In *Apologie van Willem van Oranje. Hertaling en evaluatie na vierhonderd jaar, 1580-1980*. Tiel/Amsterdam, 6-7.
- Deursen, A. Th. Van, (1995). *Willem van Oranje. Een biografisch portret*. Amsterdam: Bert Bakker.
- Eemeren, F.H. van (2010). *Strategic manoeuvring in argumentative discourse: extending the pragma-dialectical analysis of argumentation*. Amsterdam: John Benjamins.
- Eemeren, F.H. van, & Grootendorst, R. (1992). *Argumentation, communication and fallacies: a pragma-dialectical perspective*. New York: Lawrence Erlbaum.
- Eemeren, F.H. van, & Grootendorst, R. (2004). *A systematic theory of argumentation: The pragma-dialectical approach*. Cambridge University Press.
- Eemeren, F.H. van, & Houtlosser, P. (1997). 'Rhetorical rationales for dialectical moves.' In *Proceedings of the Tenth NCA/AFA Conference on Argumentation*. Ed. J. Klumpp, 51-56. Annandale, VA: Speech Communication Association.
- Eemeren, F.H. van, & Houtlosser, P. (2000a). 'The rhetoric of William the Silent's Apologie A dialectical perspective.' In *Proceedings of the 1st Tokyo Conference on Argumentation*. Ed. T. Suzuki, Y. Yano, & T. Kato, 37-40. Tokyo: Japan Debate Association.
- Eemeren, F.H. van, & Houtlosser, P. (2000b). 'William the Silent's argumentative discourse.' In *Proceedings of the Fourth Conference of the International Society for the Study of Argumentation*. Ed. F.H. van Eemeren, R. Grootendorst, J.A. Blair and Ch. A. Willard, 168-171. Amsterdam: Sic Sat.
- Eemeren, F.H. van, & Snoeck Henkemans, A.F. (2006). *Argumentatie*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Goffman, E. (1981). *Forms of talk*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Guffey, M. E., & Loewy, D. (2013). *Essentials of business communication* (9e ed.). Mason, OH: Cengage.
- Japikse, N. (1918). *Resolutiën der Staten-Generaal van 1576 tot 1609. Derde deel. 1580-1582*. GS41. Den Haag: Martinus Nijhoff.
- Jones, K. (2015). 'Teaching audience analysis with presidential "victory" speeches.' In *Communication Teacher*. 29-3, 146-150.
- Lam, C. & Hannah, M. A. (2016). 'Flipping the audience script. An Activity That Integrates Research

- and Audience Analysis.' In *Business and Professional Communication Quarterly* 2016, 79-1, 28–53.
- Lem, A. van der, (2014). *De Opstand in de Nederlanden 1568-1648. De Tachtigjarige Oorlog in woord en beeld*. Nijmegen: Vantilt.
- Lucas, S. E. (1995). *The art of public speaking*. New York: McGraw-Hill.
- Mazzali-Lurati, S., & Pollaroli, C. (2013). 'Stakeholders in promotional genres. A rhetorical perspective on marketing communication.' In *What do we know about the world? Rhetorical and argumentative perspectives*. Ed. G. Kišiček and I.Ž. Žagar, 365-389. Ljubljana: Digital Library of Slovenia & Windsor Studies in Argumentation.
- Myers, F. (1999). 'Political argumentation and the composite audience: A case study.' In *Quarterly Journal of Speech* 85, 55–71.
- McQuail, D. (1997). *Audience Analysis*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Oranje, W. van (1923). *Apologie, ofte Verantwoordinghe*. Antwerpen: De Sikkel.
- Osborn, M., Osborn, S. (1997). *Public Speaking*. (3e editie). Boston: Houghton Mifflin.
- Palmieri, R. & Mazzali-Lurati, S. (2016). 'Multiple Audiences as Text Stakeholders: A Conceptual Framework for Analyzing Complex Rhetorical Situations'. In *Argumentation* 30-4, 467-499.
- Perelman, C., & Olbrechts-Tyteca, L. (1969). *The new rhetoric. A treatise on argumentation* (Trans.). Notre Dame: University of Notre Dame Press.
- Peteghem, P. van (1980). 'Politieke ideologie in de apologie.' In *Apologie van Willem van Oranje. Hertaling en evaluatie na vierhonderd jaar, 1580-1980*. Tiel/Amsterdam, 20-23.
- Rigotti, E. & Rocci, A. (2006). 'Towards a definition of communication context. Foundations of an interdisciplinary approach to communication.' In *Studies in Communication Sciences* 6-2, 155–180.
- Swart, K.W. (1984). 'Wat bewoog Willem van Oranje de strijd tegen de Spaanse overheersing aan te binden?' *BMGN* 99, 554-572.
- Swart, K.W. (1994). *Willem van Oranje en de Nederlandse opstand 1572-1584*. Den Haag.
- Trump D. J. (2016). *Victory Speech*. Url = <http://edition.cnn.com/2016/11/09/politics/donald-trump-victory-speech/>. Geraadpleegd op 10-11-2016.
- Verderber, R.F. (2000). *The Challenge of effective speaking* (11e editie). Belmont: Wadsworth.
- Villadsen, L.S. (2014). 'More than a Nice Ritual: Official Apologies as a Rhetorical Act in Need of Theoretical Re-Conceptualization.' In *Let's Talk Politics: New Essays on Deliberative Rhetoric*. ed. H. van Belle; K. Rutten; P. Gillaerts; D. van de Mieroop; B. van Gorp. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 27-43.
- Wagemans, J.H.M. (2009). *Redelijkheid en overredingskracht van argumentatie. Een historisch-filosofische studie over de combinatie van het dialectische en het retorische perspectief op argumentatie in de pragma-dialectische argumentatietheorie*. Proefschrift Universiteit van Amsterdam. Enschede: Ipskamp Drukkers.
- Ware, B. L. & Linkugel, W. (1973). 'They spoke in defense of themselves.' *Quarterly Journal of Speech*, 59, 273–283.
- Wedgewood, C.V. (1979). *Willem de Zwijger. Vader des Vaderlands*. Amsterdam/Brussel: Elsevier.

Bijlagen

Bijlage A: overwinningsspeech van Donald Trump

Gehouden op 9-11-2016 (via <http://edition.cnn.com/2016/11/09/politics/donald-trump-victory-speech/>, geraadpleegd op 10-11-2016).

'Thank you. Thank you very much, everybody. Sorry to keep you waiting. Complicated business. Complicated. Thank you very much.

I've just received a call from Secretary Clinton. She congratulated us. It's about us. On our victory, and I congratulated her and her family on a very, very hard-fought campaign.

I mean, she fought very hard. Hillary has worked very long and very hard over a long period of time, and we owe her a major debt of gratitude for her service to our country.

I mean that very sincerely. Now it is time for America to bind the wounds of division, have to get together. To all Republicans and Democrats and independents across this nation, I say it is time for us to come together as one united people.

It is time. I pledge to every citizen of our land that I will be President for all of Americans, and this is so important to me. For those who have chosen not to support me in the past, of which there were a few people, I'm reaching out to you for your guidance and your help so that we can work together and unify our great country.

As I've said from the beginning, ours was not a campaign but rather an incredible and great movement, made up of millions of hard-working men and women who love their country and want a better, brighter future for themselves and for their family.

It is a movement comprised of Americans from all races, religions, backgrounds, and beliefs, who want and expect our government to serve the people -- and serve the people it will.

Working together, we will begin the urgent task of rebuilding our nation and renewing the American dream. I've spent my entire life in business, looking at the untapped potential in projects and in people all over the world.

That is now what I want to do for our country. Tremendous potential. I've gotten to know our country so well. Tremendous potential. It is going to be a beautiful thing. Every single American will have the opportunity to realize his or her fullest potential.

The forgotten men and women of our country will be forgotten no longer.

We are going to fix our inner cities and rebuild our highways, bridges, tunnels, airports, schools, hospitals. We're going to rebuild our infrastructure, which will become, by the way, second to none. And we will put millions of our people to work as we rebuild it.

We will also finally take care of our great veterans who have been so loyal, and I've gotten to know so many over this 18-month journey. The time I've spent with them during this campaign has been among my greatest honors. Our veterans are incredible people.

We will embark upon a project of national growth and renewal. I will harness the creative talents of our people, and we will call upon the best and brightest to leverage their tremendous talent for the benefit of all. It is going to happen.

We have a great economic plan. We will double our growth and have the strongest economy anywhere in the world. At the same time, we will get along with all other nations willing to get along with us. We will be. We will have great relationships. We expect to have great, great relationships.

No dream is too big, no challenge is too great. Nothing we want for our future is beyond our reach.

America will no longer settle for anything less than the best. We must reclaim our country's destiny and dream big and bold and daring. We have to do that. We're going to dream of things for our country, and beautiful things and successful things once again.

I want to tell the world community that while we will always put America's interests first, we will deal fairly with everyone, with everyone. All people and all other nations.

We will seek common ground, not hostility; partnership, not conflict.

And now I would like to take this moment to thank some of the people who really helped me with this, what they are calling tonight a very, very historic victory.

First, I want to thank my parents, who I know are looking down on me right now. Great people. I've learned so much from them. They were wonderful in every regard. Truly great parents.

I also want to thank my sisters, Marianne and Elizabeth, who are here with us tonight. Where are they? They're here someplace. They're very shy, actually.

And my brother Robert, my great friend. Where is Robert? Where is Robert?

My brother Robert, and they should be on this stage, but that's okay. They're great.

And also my late brother Fred, great guy. Fantastic guy. Fantastic family. I was very lucky.

Great brothers, sisters, great, unbelievable parents.

To Melania and Don and Ivanka and Eric and Tiffany and Barron, I love you and I thank you, and especially for putting up with all of those hours. This was tough.

This was tough. This political stuff is nasty, and it is tough.

So I want to thank my family very much. Really fantastic. Thank you all. Thank you all. Lara, unbelievable job. Unbelievable. Vanessa, thank you. Thank you very much. What a great group.

You've all given me such incredible support, and I will tell you that we have a large group of people. You know, they kept saying we have a small staff. Not so small. Look at all of the people that we have. Look at all of these people.

And Kellyanne and Chris and Rudy and Steve and David. We have got tremendously talented people up here, and I want to tell you it's been very, very special.

I want to give a very special thanks to our former mayor, Rudy Giuliani. He's unbelievable. Unbelievable. He traveled with us and he went through meetings, and Rudy never changes. Where is Rudy. Where is he?

Gov. Chris Christie, folks, was unbelievable. Thank you, Chris. The first man, first senator, first major, major politician. Let me tell you, he is highly respected in Washington because he is as smart as you get.

Sen. Jeff Sessions. Where is Jeff? A great man. Another great man, very tough competitor. He was not easy. He was not easy. Who is that? Is that the mayor that showed up? Is that Rudy?

Up here. Really a friend to me, but I'll tell you, I got to know him as a competitor because he was one of the folks that was negotiating to go against those Democrats, Dr. Ben Carson. Where's Ben? Where is Ben? By the way, Mike Huckabee is here someplace, and he is fantastic. Mike and his family Sarah, thank you very much. Gen. Mike Flynn. Where is Mike? And Gen. Kellogg. We have over 200 generals and admirals that have endorsed our campaign and they are special people.

We have 22 Congressional Medal of Honor people. A very special person who, believe me, I read reports that I wasn't getting along with him. I never had a bad second with him. He's an unbelievable star. He is ... that's right, how did you possibly guess? Let me tell you about Reince. I've said Reince. I know it. I know it. Look at all of those people over there. I know it, Reince is a superstar. I said, they can't call you a superstar, Reince, unless we win it. Like Secretariat. He would not have that bust at the track at Belmont.

Reince is really a star and he is the hardest-working guy, and in a certain way I did this. Reince, come up here. Get over here, Reince.

Boy, oh, boy, oh, boy. It's about time you did this right. My god. Nah, come here. Say something.

Amazing guy. Our partnership with the RNC was so important to the success and what we've done, so I also have to say, I've gotten to know some incredible people.

The Secret Service people. They're tough and they're smart and they're sharp and I don't want to mess around with them, I can tell you. And when I want to go and wave to a big group of people and they rip me down and put me back down in the seat, but they are fantastic people so I want to thank the Secret Service.

And law enforcement in New York City, they're here tonight. These are spectacular people, sometimes underappreciated unfortunately. We appreciate them.

So it's been what they call a historic event, but to be really historic, we have to do a great job, and I promise you that I will not let you down. We will do a great job. We will do a great job. I look very much forward to being your president, and hopefully at the end of two years or three years or four years or maybe even eight years you will say so many of you worked so hard for us, with you. You will say that -- you will say that that was something that you were -- really were very proud to do and I can -- thank you very much.

And I can only say that while the campaign is over, our work on this movement is now really just beginning. We're going to get to work immediately for the American people, and we're going to be doing a job that hopefully you will be so proud of your President. You will be so proud. Again, it's my honor.

It's an amazing evening. It's been an amazing two-year period, and I love this country. Thank you.

Thank you very much. Thank you to Mike Pence.'

Bijlage B: de tien discussieregels

1. *Vrijheidsregel.* De discussianten mogen elkaar niet beletten standpunten of twijfel naar voren te brengen.
2. *Verdedigingsplichtregel.* Een discussiant die een standpunt naar voren brengt, mag niet weigeren dit standpunt desgevraagd te verdedigen.
3. *Standpuntregel.* Een aanval op een standpunt mag geen betrekking hebben op een standpunt dat niet werkelijk door de andere partij naar voren is gebracht.
4. *Relevantieregel.* Een standpunt mag niet worden verdedigd door non-argumentatie naar voren te brengen of argumentatie die geen betrekking heeft op het standpunt.
5. *Verzwegen-argumentregel.* Iemand mag de tegenpartij niet ten onrechte verzwegen argumenten toeschrijven of zich aan de verantwoordelijkheid voor een van zijn eigen verzwegen argumenten onttrekken.
6. *Uitgangspuntregel.* Iemand mag niet ten onrechte iets als gemeenschappelijk uitgangspunt presenteren of ten onrechte ontkennen dat iets een gemeenschappelijk uitgangspunt is.
7. *Geldigheidsregel.* De redeneringen die in de argumentatie als formeel geldig worden voorgesteld mogen geen logische fouten bevatten.
8. *Argumentatieschemaregel.* Een niet door een formeel geldige redenering bewezen standpunt mag niet als afdoende verdedigd worden beschouwd als de verdediging niet plaatsvindt door middel van een geschikt argumentatieschema dat correct is toegepast.
9. *Afsluitingsregel.* Een niet-afdoende verdediging van een standpunt mag niet leiden tot het handhaven van dit standpunt door de protagonist en een afdoende verdediging van een standpunt mag niet leiden tot het handhaven van twijfel aan het standpunt door de antagonist.
10. *Taalgebruiksregel.* De discussianten mogen geen formuleringen gebruiken die onvoldoende duidelijk of verwarrend dubbelzinnig zijn en ze mogen de formuleringen van de tegenpartij niet opzettelijk verkeerd interpreteren.

(Van Eemeren en Grootendorst 1992, 208-209; vertaling uit Van Eemeren en Snoeck Henkemans 2006, 234-235)

Bijlage C: lijst van gedeputeerden der Staten-Generaal van 1580 te Delft (Japikse 1918, 5-6).

1. BRABANT . Voor den adel: * Adrien van Bailleul, heer van Evre , Eeekeren enz. — *Henri van Berchem, heer van Berchem . — *Jan van Brimeu, heer van Poederlé . — *Frederik van Renesse , heer van Al alle. Voor de steden : Adriaen van Coninxloo, burgemeester „uuyt r natiën " van Brussel. — Charles van Trello, ridder, schepen van Brussel. — Hendrik Hubrechts, raad van Brussel. — Louis Meganck, pensionaris van Brussel. — Jan van Santvoert, schepen van Antwerpen . — Jan Baseliers, alsvoren. — *Paulus Schuermans, oud-schepen van Antwerpen . — *Jan van de Warcke , pensionaris van Antwerpen 8) . — Christaen Back , schepen van Breda *).

2. GELDERLAND . Gérard van Oyen, heer tot Oy , burggraaf van Nijmegen. — Hendrik van Steenberghe (").

3. VLAANDEREN . Jacques Cabeliau, schepen van Gent. — Laurens de Vleeschouwere , „overdeken" van Gent. — Philips de Grutere, heer van Appoele , Hansbeke enz., namens Gent. — Charles Utenhove , heer van Hooghewale , alsvoren. — Lieven Heylinck, alsvoren. — Jacques de Somere , pensionaris van Gent. — Pieter Dominicle , schepen van Brugge . — Nicolaas Casembroot, pensionaris van Brugge . — Jan Greboval, heer van Bakelrode , „voocht van de poorterlycke weesen " en eerste raad van Ieperen. — *Sebastiaan Pueteman , pensionaris van Ieperen. — Jan van Schoore , heer van Marchove , Rostuyne enz., burgemeester van het Vrije. — *Lieveu Tessele , schepen van het Vrije. — *Isembar t de Provins, pensionaris van het Vrije 6) .

4. HOLLAND . *Rutger van Boetselaer , heer van Asperen, Langerack enz. — 'Willem van Zuylen van Nyevelt, beide uit de Ridderschap. — *Adriaan van der Myle , lid van het Hof van Holland, namens Dordrecht. — *Abraham van Almonde , burgemeester van Delft. — *Reinier Cant, burgemeester van Amsterdam . — Jan Jacobs, burgemeester van Gouda.

5. ZEELAND . *Andries Jacobsz . de Jonge , burgemeester van Middelburg. — Nieolaas Willem Simonsz., burgemeester van Zierikzee. Macob Valcke, pensionaris van Qoes *).

6. UTRECHT . *Floris van Heermale , trossier van Oud-Munster.— Reinhard van Aeswijn, heer tot Brakel. — Johan Robbrecht van Druenen, schepen van Utrecht. *Floris Thin, advocaat der Staten van Utrecht ').

7. MECHELEN . Hendrik van de Vekene , burgemeester der stad. — *Pieter van Dieven, pensionaris der stad rt). — ^Guillaume de Hertoghe , heer van Orsmael 7). Philippe Doubleth, heer van Wambekc , hoofddecken van de „draperie".

8. FRIESLAND . Goslick Hiddema . — *Jacob Jacobsz., burgemeester van Bolsward

9. OVERIJSEL. Robert Ittersum van Nyenhuis. - *Johan Dorre, burgemeester van Deventer . — Johan Sloet, drost van Vollenhoven. — Lambert ter Cuelen (of Cuylen), burgemeester van Zwolle.

Bijlage D: de geanalyseerde tekst van de Apologie van Willem van Oranje (Apologie 1980).

Apologie of Verantwoording

Van de doorluchtige en hooggeboren Vorst en Heer Willem, door Gods genade, Prins van Oranje, Graaf van Nassau, Katzenelbogen, Diez, Vianden etc. Erf-burggraaf van Antwerpen en van Besançon; Baron van Breda, Diest, Grimbergen, van Arlay, Nozerai etc.; en Heer van Chastellin etc. Stadhouder-Generaal van de Nederlanden; Gouverneur van Brabant, Holland, Zeeland, Friesland en Utrecht; en Admiraal.

Tegen de Ban, gepubliceerd door de koning van Spanje tegen de genoemde Heer, waaruit de valse beschuldigingen die daarin staan, zullen blijken.

Ik heb mij steeds volledig ingezet voor de vrijheid en de veiligheid van Uw onderdanen, voor het behoud van Uw bezittingen en de vrijheid van Uw geloof. Steeds heb ik één ding van God gesmeekt en van ganser harte gewenst, namelijk, dat ik voor eeuwig gestraft zou worden als ik mijn persoonlijke belangen hoger zou achten dan het algemeen welzijn. Aangezien ik echter al mijn inspanningen (ik denk hierbij vooral aan de zware oorlog) in dienst heb gesteld van het vaderland, wens ik ook dat de verborgen haat rechtstreeks tegen mijn persoon alléén gericht wordt en niet tegen zo vele mensen van eer of tegen de gehele gemeenschap. Ik wilde, voor mijn eigen gemoedsrust en voor het behoud van mijn eer en goede naam bij alle volkeren en mijn nakomelingen, hiervan voor iedereen getuigenis afleggen. Vandaar dat nu mijn wens in vervulling gaat, door de publicatie van deze barbaarse Ban, die in strijd is met elk goddelijk en wereldlijk recht en die nog nooit zijn gelijke heeft gehad in onze landen (die bij alle andere volkeren zeer vermaard zijn om hun vriendschappelijke houding)

De mens kan weliswaar voor zichzelf niets beters wensen dan een voorspoedig, harmonieus en ge lukkig leven, zonder enige tegenslag. Echter, als het mij allemaal steeds voor de wind was gegaan en de haat van de Spanjaarden niet over mij was gekomen, dan zou ik nu niet in de gunstige omstandigheden verkeren dat ik verantwoording kan afleggen over mijn doen en laten. Dit acht ik de hoogste eer die mij in mijn leven ten deel kon vallen. Wat ter wereld is aangener — vooral voor iemand die de bevrijding van een volk nastreeft — dan tot de dood toe gehaat te worden door vijanden van het vaderland en uit de verklaringen van diezelfde vijand een uiting van lof te horen voor de trouw aan het eigen volk en voor de standvastigheid tegenover tirannen en rustverstoorders?

De Spanjaarden die mij door hun schandelijke Ban hebben willen kwetsen, hebben mij daarentegen juist een dienst bewezen. Op deze manier stellen zij mij immers in de gelegenheid verantwoording af te leggen en iedereen in kennis te stellen van de rechtmatigheid van mijn bedoelingen. Mijn nakomelingen houd ik zo de deugden voor, die nagevolgd dienen te worden door allen die de edele afkomst van mijn voorouders geen smaad willen aandoen. Onder hen bevond zich niet één die de tirannie was toegedaan of enigszins heeft verdedigd; integendeel, allen droegen de onafhankelijkheid van de volkeren een warm hart toe en hebben deze ook steeds bevorderd.

De welvoegelijkheid staat mij niet toe mijn eigen lof te zingen; evenmin acht ik het gepast om in het openbaar over de fouten van de vijand te spreken. Het leek mij dan 64

ook beter te zwijgen over diens ontoelaatbare aanvallen, om zodoende elke schijn van kwaadsprekerij te vermijden.

Maar, Mijne Heren, door deze Ban wordt niet alleen mijn eigen persoon gekwetst en blootgesteld aan misdadigers, maar men probeert onder deze dekmantel het hele volk onrecht aan te doen. Vroeger geschiedde hetzelfde door middel van kleine

Met opmerkingen [LFJ1]: Slijmen bij SG

Met opmerkingen [LFJ2]: Omkering van ban naar iets positiefs

Met opmerkingen [LFJ3]: Werken aan ethos

schotschriften van onwaardige lieden, waarvan ik mij niet veel aantrok; nu zijn het echter hooggeplaatsten die zich onledig houden met kwaadsprekerij. Vandaar dat ik het nodig heb geacht het woord te nemen, ten einde te voorkomen dat het vaderland onrecht wordt aangedaan.

Bovendien wil ik voorkomen dat deze hoogwaardigheidsbekleder, Filips II de ogen zal verblinden van degenen, die gewoon zijn te oordelen op basis van uiterlijke schijn en niet op grond van gefundeerde argumenten. Ik weet maar al te goed dat degenen die mij verbannen op twee punten in het voordeel zijn. In de eerste plaats kunnen zij hoog opgeven van hun eigen grote kwaliteiten, die verre uitstijgen boven de mijne. Bovendien zijn zij in het voordeel omdat de mensen van nature geneigd zijn een open oor te hebben voor roddel en valse beschuldigingen, maar daarentegen niet graag horen dat iemand misprijzend over zichzelf spreekt. Ik hoop echter dat door Uw goedgunstigheid geen van beide in mijn nadeel zal werken. Trouwens, U weet maar al te goed dat tirannieke vorsten er nooit in slagen edele en moedige personen voor zich te winnen.

U weet dat ik geen behagen schep in lasteren en pochen. Nu ik tegen wil en dank genoodzaakt ben of 't een of 't ander te doen, zult U dat moeten toeschrijven aan de noodsituatie, waarin de vijanden mij hebben gedwongen. Ik zal dan ook alleen de onbeschaamdheid en het onbetamelijk optreden van de vijand aan de kaak stellen.

Deze heeft mij vals beschuldigd van ondankbaarheid en ontrouw jegens mijn leenheer. Ik word genoemd een ketter, hypocriet gelijk Judas en Caïn, de grootste oproerkraaier van het land, rebel, vreemdeling, vijand van de mensheid, de algemene pest voor het christendom, schurk en verrader. Bovendien ben ik als een beest aan moordenaars overgeleverd; immers, de vijand heeft een premie uitgelooft aan degene die mij om het leven zal brengen. Daarom laat ik aan U het oordeel over de vraag of ik mij van deze blaam kan zuiveren zonder mijzelf te loven of anderen te laken.

Ik ben ervan overtuigd dat mijn zaak rechtmatig is, dat ik tegenover U getrouw en oprecht gehandeld heb en dat U redelijk en oprecht bent; voorts ben ik er zeker van dat U volledig bekend bent met de voorgeschiedenis. Ik vraag dan ook niets anders van U dan dat U mijn visie op deze kwestie zult onderschrijven en dat U in het belang van Uw veiligheid, vrede en welzijn die maatregelen zullen nemen waartoe U gehouden bent en dat U, aldus handelende, het vertrouwen dat het gewone volk in Uw wijsheid en oprechtheid stelt, niet zult beschamen. Dit verzoek doe ik U in alle ernst en ik wijs daarbij op de eed en plicht waardoor U aan God en vaderland gebonden bent.

Ik heb mij — in tegenstelling tot de vijand — steeds oprecht en trouw ingezet voor het behoud van Uw rechten, privileges en vrijheden. Alleen aan U voel ik mij door de eed verbonden en alleen U kunt mijn daden prijzen of afkeuren; daarom zou het voor mij een grote voldoening zijn als U Uw instemming betuigt met wat ik ten dienste van het welzijn van het land heb gedaan. Eveneens zal het een genoegen zijn als andere naties ook naar eigen inzicht een redelijke, rechtvaardige en onbevooroordeelde visie geven.

Als mijn vijanden in hun vonnis onmiddellijk de redenen voor hun wrede beschuldigingen hadden genoemd (beschuldigingen waaruit voldoende duidelijk wordt dat deze lafaards volledig gespeend zijn van de deugzaamheid van hun

65 voorouders), dan zou ik hier ook niet zo wijdlopig zijn geweest, maar had ik direct aan het begin aangetoond hoe ongefundeerd hun redenering is. Echter, zij geven liever eerst de mensen een hoop laster en roddel onder ogen (om mij bij een ieder gehaat te maken) en daarna pas de argumenten die hier en daar ook met schaamteloze kwaadsprekerij zijn doorspekt. Daarom leek het mij noodzakelijk en redelijk dergelijke valse beschuldigingen te weerleggen, om te voorkomen dat iemand die door zulke valse redeneringen geschokt of onjuist geïnformeerd is, met verbazing mijn

Met opmerkingen [LFJ4]: Bescheidenheid: niet voor zichzelf maar voor het vaderland schrijft hij apologie

Met opmerkingen [LFJ5]: bescheidenheid

Met opmerkingen [LFJ6]: Slijmen bij SG

Met opmerkingen [LFJ7]: Indekken tegen felheid die gaat komen

Met opmerkingen [LFJ8]: Overweldigende beschuldigingen: zo veel dat het niet allemaal waar kan zijn

Met opmerkingen [LFJ9]: drieslag

Met opmerkingen [LFJ10]: drieslag

Met opmerkingen [LFJ11]: aanspreking buitenlandse vorsten

verdediging zou lezen. Tot zover over al de laster, waardoor ik zo smadelijk gekwetst ben. Als deze laster uit de Ban geschrapt zou worden, dan bleven er slechts blanco pagina's over!

Mijne Heren, wilt vooral letten op de oprechtheid van mijn verdediging. Als Gij ooit hebt vermoed dat ik mij schuldig heb gemaakt aan de misdaden die mij door de vijand openlijk worden aangewreven (waarover Gij het best kunt oordelen omdat ik mijn hele leven in Uw midden heb doorgebracht); dan ben ik tevreden als U weigert te reageren en als U in het geheel niet naar mijn woorden luistert. In mijn hele leven ben ik minder tot oprechtheid of hebzucht geneigd geweest dan degenen die dit schandelijke geschrift hebben opgesteld, dan degene die deze Ban heeft doen uitroepen, te weten de prins van Parma, kleinzoon van Pierluigi Farnese, over wiens dappere daden en opmerkelijke dood de geschiedenis voldoende vertelt.

Gij hebt bovendien gezegd dat ik en mijn voorouders de eer hoger dragen dan de genoemden en hun voorouders (om van de koning maar niet te spreken). Neemt daar goede notie van, want de hele Ban staat vol met valse beschuldigingen. Waartoe dient deze kwaadsprekerij anders dan om iedereen te bewijzen dat mijn vijanden zeer goed over iemand kunnen lasteren? Nu ze mij — dank zij de goddelijke genade — met vergif noch met het zwaard hebben kunnen ombrengen, noch met beloften hebben kunnen bedriegen of met valse vooruitzichten hebben kunnen intomen, trachten ze mij met hun giftige tongen — die van kindsbeen af aan deze schandelijke praktijken gewend zijn — te kwetsen.

Onmiddellijk aan het begin wordt een groot verhaal verteld, over diverse weldaden die Zijne Hoogheid de keizer mij bewezen zou hebben, hetgeen betreft: de opvolging van wijlen prins René, mijn neef, het feit dat de koning mij tot ridder in zijn Orde geslagen zou hebben, en benoemd tot stadhouder van Holland, Zeeland, Utrecht en Franche-Comté en ook tot lid van zijn Raad van State. Maar waartoe dit hele verhaal? Om te bewijzen dat ik sterk gebonden ben aan het Huis van Spanje en mij daaraan niet kan onttrekken zonder me aan ondankbaarheid schuldig te maken. Bovendien was ik verplicht hem te dienen en te gehoorzamen en mij in te zetten voor het heil van zijn zaken, uit hoofde van de eed van trouw die ik heb gezworen bij het verheffen van de lenen, steden, landen en heerlijkheden die ik in zijn rechtsgebied bezat.⁶ Aldus kon de vijand mij evenzeer van ontrouw beschuldigen. Ik geef toe dat niemand méér voor straf in aanmerking komt dan hij die zich aan ondankbaarheid en ontrouw schuldig maakt.

Voorts stel ik, dat hij die iemand ten onrechte van deze twee zaken beschuldigt, de grootste lasteraar ter wereld is.

Naarmate een leenheer van hoger en edeler afkomst is, des te meer schande laadt hij op zich als hij van zulke fouten beschuldigd kan worden. Ik verzet mij er ook niet tegen als ik, ten gevolge van een dergelijke fout, door iedereen gehaat zou worden, ter dood zou worden veroordeeld en als de nagedachtens aan mij voor eeuwig zou vervagen. Maar dit doe ik alleen op de volgende voorwaarde: als ik kan bewijzen dat

niemand ter wereld ondankbaarder is dan juist degene die mij van ondankbaarheid wil beschuldigen en als ik kan aantonen dat zijn ontrouw oneindig groot is, dan zal met hem hetzelfde moeten geschieden. Deze straf voor hem zie ik als veel groter dan wat hij mij denkt aan te doen met zijn onmenselijke Ban; dank zij Gods hulp voel ik mij door deze verbanning allesbehalve geschokt.

Ik wil allereerst en met nadruk stellen dat ik de nagedachtens aan keizer Karel altijd in ere houd. Enerzijds omdat hij door zijn daden alom zo'n grote naam heeft, anderzijds omdat hij mij de eer heeft bewezen me gedurende negen jaar op te voeden en ik hem altijd graag trouwe dienst heb bewezen. Nu word ik door degene die — meer dan wie ook — gehouden is zijn faam te verdedigen, beschuldigd van

Met opmerkingen [LFJ12]: verantwoording voor manier van weerleggen

Met opmerkingen [LFJ13]: legt zich neer bij keuze van SG

Met opmerkingen [LFJ14]: claimen dat SG aan zijn kant staat

Met opmerkingen [LFJ15]: hier begint de weerlegging van de ban

Met opmerkingen [LFJ16]: zaken omdraaien: doen is erg, maar iemand valselijk daarvan beschuldigen is nog erger

Met opmerkingen [LFJ17]: vanaf hier gaat hij uitleggen waarom hij helemaal niet ondankbaar en ontrouw is geweest.

Met opmerkingen [LFJ18]: Ethos: bescheidenheid: eer dat de keizer hem heeft opgevoed

ondankbaarheid. Hij stelt dat ik de weldaden van de keizer niet erkend zou hebben. Naar mijn weten heeft de keizer mij nooit enige weldaad bewezen; integendeel, door de diensten die ik hem heb bewezen, heb ik aanmerkelijke nadelen en verliezen geleden. Zo zegt hij, dat de keizer mij goedgunstig heeft behandeld, door me de erfgoederen van wijlen prins René, mijn neef, te doen toekomen. Maar waarom dit goedgunstig noemen? Er is, om te beginnen, nooit een vorst geweest die zo onverstandig was om hierover te twisten of ertegen in verzet te komen. Toen de keizer mij de genoemde erfgoederen heeft doen toekomen, zonder me daarbij iets in de weg te leggen, heeft hij hetzelfde gedaan wat de meest partijdige rechter ook gedaan zou hebben. Mijn rechten waren duidelijk en gegrond en de keizer heeft op grond van die rechten beslist. Derhalve heeft hij mij datgene doen toekomen wat met recht en reden, uit de aard der zaak aan mij toekwam.

Als U zich verder wilt verdiepen in deze successiekwestie, dan zult U vaststellen dat het recht geheel aan mijn zijde was. De keizer zou mij zelfs het grootste onrecht van de wereld hebben aangedaan, als hij het me had onthouden.

Willem verdedigt zich uitvoerig tegen de stelling dat keizer Karel V hem goedgunstig heeft behandeld in de successiekwestie en stelt dat hij dus geen enkele reden heeft voor dankbaarheid jegens de keizer en diens zoon, koning Filips II.⁷

Wat betreft *het feit dat koning Filips II mij vergund zou hebben lid van de Raad van State te worden*, heb ik in mijn Verantwoording van 1567 al aangetoond, dat de kardinaal en zijn aanhangers dit plan beraamd hadden met het doel om het volk de indruk te geven dat ik verantwoordelijk was voor het wanbeleid dat zij zelf voerden. Ik voel me dan ook geenszins aan hen verplicht, aangezien zij niet in mijn belang handelden, maar slechts uit eigenbelang. Dat zij niet in hun opzet zijn geslaagd, is toe te schrijven aan een van de volgende oorzaken. Ofwel: ze hebben door gebrek aan intelligentie hun plan niet voorzichtig genoeg uitgevoerd, ofwel — wat waarschijnlijker is — hun kwaadaardigheid was zó groot dat niemand dit kon verdragen en dat men hen als een pestinfectie uit het land heeft moeten verwijderen.

Ze hebben niet alleen mijn persoon aangevallen, door mij van ondankbaarheid en ontrouw te beschuldigen, maar hebben bovendien gepoogd de eer van mijn echtgenote te krenken door kwaad te spreken van mijn laatste huwelijk. Ik weet niet wat méér voor berisping in aanmerking komt, hun onbeschaamdheid of hun verstandeloosheid. Deze heren kunnen niet de les in praktijk brengen die de kinderen op school dage lijks opzeggen: „Hij die zonder zonden is, werpe de eerste steen.” Want het is zeer schaamteloos en dom om kwaad te spreken van een ander als je zelf een allesbehalve vlekkeloos leven leidt. En als zij de eigen fouten niet kennen, hoe dom is het dan, dat

67 ze niet zien wat voortdurend voor hun ogen geschiedt. Zij zien dagelijks een koning, die zich schuldig heeft gemaakt aan bloedschande.

Nog durven ze kwaad te spreken van mijn huwelijk dat heilig, edel, wettig en goddelijk is en kerkelijk is ingezegend.

Andermaal, Mijn Heren, verzoek ik U mij er niet van te verdenken dat ik deze wonden blootleg om anderen te beledigen. U zult inzien dat dit enkel en alleen te wijten is aan de woede van deze vijand van God, van het christendom en van U in het bijzonder. Zij zijn zo vertoornd tegen mij omdat zij wel weten met welke toewijding en trouw ik mij altijd heb ingezet voor Uw welzijn Hij, die met zijn eigen nicht getrouwd is, durft van mijn huidige huwelijk, dat wettig en heilig is, kwaad te spreken.

Hij heeft zijn eigen vrouw, de dochter respectievelijk de zuster van de Franse koning, vermoord, ten einde een nieuw huwelijk te kunnen sluiten. (...) God zal zich daarvoor wreken en hem afzetten. Dat verdient hij maar al te zeer, gezien de bloedschande en moord waaraan hij zich schuldig heeft gemaakt. Maar hij had toestemming om dat te

Met opmerkingen [LFJ19]: Hoeft hij dus niet dankbaar voor te zijn: hij had er recht op.

Met opmerkingen [LFJ20]: Heftige vergelijking

Met opmerkingen [LFJ21]: Kaatst de bal terug: Filips was met zijn nicht getrouwd

Met opmerkingen [LFJ22]: Indekken tegen felheid

Met opmerkingen [LFJ23]: Heftige beschuldiging

doen, zullen we maar zeggen. Van wie dan? Van de paus van Rome, die een soort God op aarde is. Hij heeft natuurlijk de toestemming verleend, want de ware God zou zo iets nooit hebben toegestaan. Op grond waarvan werd hem die half-goddelijke dispensatie verleend? Omdat men zo'n prachtig koninkrijk niet zonder erfgenaam behoorde te laten.

Voorts heeft de koning zijn eigen zoon en erfgenaam vermoord, ten einde de paus een reden te geven om de weerzinwekkende bloedschande toe te staan. Wie zal het mij kwalijk kunnen nemen als ik zeg niet geregeerd te willen worden door een koning die zich schuldig maakt aan incest en moord? Hoeveel koningen zijn er niet om veel kleinere misdaden uit hun rijk verdreven? Was don Carlos niet onze toekomstige vorst? Als de vader enige reden had om zijn zoon te vermoorden, had hij dan niet ons daarin moeten moeien, veeleer dan een stuk of wat Spaanse inquisiteurs? Wellicht knaagde het aan zijn geweten dat hij een bastaard tot erfgenaam zou maken. Immers, toen hij zich voornam te trouwen met Maria van Portugal, de moeder van don Carlos, was hij gehuwd met donna Isabella Osorio, bij wie hij ook twee kinderen heeft verwekt. De ene heet don Pedro, de andere don Bernardino. Van dat huwelijk zou Ruiz da Silva Gomez, prins van Eboli, als hij nog zou leven, voldoende kunnen getuigen, aangezien hij zelf dat huwelijk heeft gesloten.

Deze huwelijksvoltrekking heeft Ruiz Gomez veel aanzien en grote bezittingen opgeleverd, welke, tot groot ongenoegen van zijn weduwe, nu weer worden afgenomen. Zijn huwelijk met de dochter van de Franse koning was al niet veel gelukkiger. Afgezien van het feit dat hij haar uiteindelijk heeft vermoord, heeft hij zich tijdens haar leven berucht gemaakt door overspel: hij had namelijk een relatie met donna Eufrasia. Toen zij van hem in verwachting was, dwong hij de prins van Ascoli met haar te trouwen. Binnen korte tijd overleed deze prins van verdriet om het feit dat hij niet wist te voorkomen dat de bastaard van een andere vader zijn erfgenaam zou worden. Hoe durft iemand, die zich in drie huwelijken zo misdragen heeft beschuldigingen te uiten ten aanzien van mijn wettig huwelijk?

Al zou het waar zijn dat hij onschuldig is, dan baart het me nog geen zorgen dat hij me een fout zou kunnen aanwrijven. Ik heb steeds weldoordacht gehandeld en advies gevraagd aan diverse vooraanstaande, eerbare en verstandige personen. Trouwens, waarom is het nodig dat hij zich bemoeit met een zaak die hem niets aangaat en waarover ik mij voor hem niet behoef te verantwoorden? Wat betreft wijlen mijn echtgenote, zij stamde af van zeer vooraanstaande, vermogende, verstandige en lofwaardige vorsten. Ik zou hem zo nodig kunnen bewijzen dat ook zijn geleerdste

68
leermeesters hem in het ongelijk zouden stellen.

Willem stelt zich te weer tegen de beschuldiging dat zijn huidige huwelijk, met Charlotte de Bourbon, niet rechtsgeldig zou zijn op grond van het feit dat Charlotte in haar jeugd de kloostergelofte af gelegd zou hebben. Dit laatste wordt door Willem ten stelligste ontkent"

Er werd mij ook verweten *dat ik een vreemdeling en een buitenlander zou zijn.*

Als of de prins van Parma zo'n voortreffelijk patriot is! Hij is niet hier geboren, heeft in onze gewesten geen enkele bezitting noch functie, maar voert niettemin het bevel over een aantal dwazen, die als arme slaven naar zijn pijpen dansen. Maar wat verstaan zij dan onder een vreemdeling? Het antwoord luidt: iemand die in het buitenland is geboren. Hieruit valt te concluderen dat Filips II ook een vreemdeling is. Hij is immers geboren in Spanje, een land dat met dit land een natuurlijke vijandschap heeft. Ik, daarentegen, ben geboren in Duitsland, met welk land wij een natuurlijke vriendschap onderhouden.

Men zal hiertegen inbrengen dat hij koning is; ik zeg dan op mijn beurt dat een koningstitel ons hier onbekend is. Hij mag overal koning zijn waar hij wil heersen. In

Met opmerkingen [LFJ24]: Heftige beschuldiging

Met opmerkingen [LFJ25]: Beschuldigt Filips van vreemdgaan en bastaardkinderen te hebben verwekt

Met opmerkingen [LFJ26]: Filips heeft geen recht om hem te beschuldigen

Met opmerkingen [LFJ27]: Zijn beschuldigingen zijn ook nog eens ongegrond.

Met opmerkingen [LFJ28]: drieslag

Met opmerkingen [LFJ29]: kaatst de bal direct terug

dit land kennen wij slechts een hertog en een graaf; hun macht is duidelijk omlind aangezien zij bij hun inhuldiging zweren onze privileges te zullen eerbiedigen. Het is voorts bekend dat ik en mijn voorouders, van wie ik in rechte mannelijke lijn afstam, al meer dan tweehonderd jaar graafschappen en vrije heerlijkheden in Brabant, Luxemburg, Vlaanderen en Holland bezitten.

Willem betoogt hier dat zijn voorvaderen al sinds eeuwen leenheren zijn geweest in onder andere Brabant en Vlaanderen en dat de vijand dus geen enkele reden heeft om hem als vreemdeling af te schilderen.

Hij heeft veel moeite gedaan om een vals vertoog op te stellen — dat niet waard is om erover te spreken, maar veel meer om ermee te spotten — waarin wordt gesproken over mijn daden. Onder U zijn er velen die niet goed weten hoe de sluwe kardinaal en zijn aanhangers en de Spaanse Raad" (die ons steeds als slaven en onderdanen hebben beschouwd) hier gehandeld hebben, omdat zij in het begin nog niet oud genoeg waren om het te kunnen begrijpen of nog geen bestuursfuncties hadden. Daarom zal ik nu vertellen hoe deze verstandige meesters — die menen dat alle andere mensen, bij hen vergeleken, slechts dwazen zijn — hebben geregeerd, hoe zij ons tot op de rand van de afgrond en in een vreselijke slavernij hebben gebracht, ware het niet dat de goddelijke Voorzienigheid ons van hen heeft verlost.

Ik doe, Mijn Heren, een beroep op Uw geduld en verzoek U met niet aflatende aandacht mijn betoog te volgen. Ik twijfel er niet aan dat U zult oordelen dat mijn woorden veel geloofwaardiger zijn dan de valse woorden van de tegenpartij. Ik zal hier niet ingaan op wat ik ten tijde van de keizer heb gezien. Ook toen heb ik weliswaar bepaalde wandaden van de Spanjaarden waargenomen; bovendien heb ik beseft dat de kwaal zo erg zou kunnen worden dat het uiteindelijk noodzakelijk zou zijn het land van deze schadelijke Spaanse elementen te zuiveren. Maar ik kon me niet voorstellen dat ik uiteindelijk gedwongen zou worden om het brandijzer of de kouter tegen deze Spaanse kanker te gebruiken. Ik kon immers door mijn jeugdige leeftijd en beperkte ervaring destijds de boosaardigheid van de Spanjaarden, die nog zo diep verborgen was, niet volledig ontdekken. Echter, in de loop der jaren ben ik tot het inzicht gekomen dat de wreedheid en dwaasheid van de Spanjaarden oneindig groot zijn. Ik heb alle gebeurtenissen lang van tevoren zien aankomen, aangezien ik zeer

69 goed op de hoogte was met hun wrede, hebzuchtige en hoogmoedige aard. Ik wil voorbijgaan aan de periode van keizer Karel, die ook geenszins te vergelijken is met het schrikbewind van zijn zoon. De Spanjaarden waren toen weliswaar geen haar beter dan nu (wat wel blijkt uit hun boosaardige en tirannieke optreden in Indië en elders), maar hun eerzucht en hoogmoed werden enigszins verhuld door de genegenheid die de keizer voor ons volk voelde. Bovendien hadden we hier te lande talloze voortreffelijke, dappere en verstandige heren met een edele natuur, die in staat waren de Spaanse onbeschaamdheid in toom te houden en die een tegengewicht vormden voor hun grote hoogmoed. Dan ben ik nu aangekomen bij de periode die volgde op de regering van de keizer, namelijk de periode van de koning. Ik ga hierop in, mede omdat het de koning is die mij nu zo wreed en tiranniek behandelt: van de keizer heeft hij alleen de bezittingen, maar niet de deugden geërfd!

Toen keizer Karel en koningin Maria inzagen dat de situatie steeds nijpender werd en slecht zou aflopen, doordat de oorlog met Duitsland een geheel andere wending nam dan de paus en de Spanjaarden hadden gewild (als gevolg van het feit dat de Franse koning een verdrag had gesloten met sommige vooraanstaande Duitse vorsten), werd de keizer gedwongen tot een schikking met zijn vijanden.

Zijn zaken stonden er zo slecht voor dat hij de hoop, dat hij ons land zou kunnen behouden, opgaf. Hij nam zich voor naar Spanje te vertrekken om daar een rustig en teruggetrokken leven te leiden en droeg al zijn konink rijken en heerlijkheden over aan

Met opmerkingen [LFJ30]: vanaf hier gaat hij de geschiedenis van de Spaanse raad en de opstand uiteenzetten

Met opmerkingen [LFJ31]: Claimen dat SG aan zijn kant staat: zie 14

Met opmerkingen [LFJ32]: Heftige vergelijking

Met opmerkingen [LFJ33]: Door zo positief te blijven over Karel vermijdt hij de indruk dat hij negatief is over alle habsburgers

Met opmerkingen [LFJ34]: drieslag

zijn zoon. Het was, gelet op de toestand waarin zijn heerlijkheden en in het bijzonder de Nederlanden zich bevonden, dringend noodzakelijk dat de koning de welwillendheid en genegenheid van zijn onderdanen niet teniet zou doen. Dit ook was hem uitdrukkelijk bevolen door de keizer. Immers, voor zowel de welvaart van het land als voor het behoud van zijn eigen reputatie was hij volledig afhankelijk van zijn onderdanen.

Echter, hetzij als gevolg van zijn Spaanse opvoeding, hetzij op aanraden van zijn adviseurs, heeft hij steeds het voornemen gehad U aan een volledige slavernij te onderwerpen. Bovendien was hij van plan U Uw vrijheden en privileges volledig te ontnemen en met U, Uw vrouwen en kinderen zo om te gaan als zijn dienaren met de arme Indiërs plegen om te gaan. Hij gaat voorbij aan het feit dat dit land niet door strijd veroverd is, maar bijna geheel een vaderlijk erfdeel is. Dit land heeft zich onder goede condities gewillig aan zijn voorouders onderworpen. Wat meer is, dit land is voor zijn vader en grootvader de basis geweest, waarop de koninkrijken en heerlijkheden van het Oostenrijkse Huis gebouwd zijn. Dit Huis is nu ontegenzeggelijk het grootste en machtigste van de hele christenheid. Deze tirannieke gezindheid heeft de koning kort na het vertrek van de keizer maar al te duidelijk getoond, waarvan de edelen die toentertijd leefden, genoegzaam zouden kunnen getuigen. Immers, als hij, op het moment dat hij gedwongen werd de oorlog tegen Frankrijk weer te beginnen, maar een sprankje genegenheid voor ons land had gevoeld, dan had hij, gelet op de grote macht van de vijand, ervoor moeten zorgen dat de goede gezindheid van zijn onderdanen jegens hem behouden bleef. Daarentegen heeft hij in deze moeilijke omstandigheden zeer duidelijk blij gegeven van zijn kwade wil tegenover ons land: zo mateloos was zijn drang tot tiranniseren. Dit alles ondanks de ernstige waarschuwing van de keizer, die de hoogmoed van de Spanjaarden beter kende dan ieder ander en die mogelijk gemerkt had dat ook zijn zoon een dergelijke natuur had. De keizer had hem namelijk gezegd dat deze Spaanse hoogmoed, zo niet ingetoomd door de koning, de uiteindelijke ondergang van de Nederlanden tot gevolg zou kunnen hebben, aangezien wij dat boosaardige bewind hier niet zouden tolereren. Deze vermaning deed de keizer in mijn bijzijn, in aanwezigheid van de graaf van Bossu en

70
van vele andere leden van zijn Raad, van wie nog enkele in leven zijn. Echter, het gezag van vaders gebod, het belang van zijn eigen zaken, de gerechtigheid noch de eed die hij heeft gezworen, hebben deze aangeboren hoogmoed kunnen intomen. Daarentegen heeft hij, als ware hij verheven boven alle rechten, privileges en vrijheden, alle banden verbroken en is tot een onverzoenlijke haat en moedwillige wreedheid vervallen.

Willem wijst erop dat de Staten-Generaal een grote dienst hebben bewezen aan Filips II door hem in 1558 de Novenale (een bede voor negen jaar) toe te staan, hetgeen Filips een vrijwel onbegrensde macht gaf op militair, financieel en juridisch gebied. In plaats van zich hierover dankbaar te tonen, heeft Filips het doodvonnis uitgesproken over de leden van de Staten-Generaal, waarvan de voltrekking ternauwernood voorkomen kon worden.

Zij zeggen: *Toen de koning uit de Nederlanden vertrokken was, heb ik met alle listige en boosaardige praktijken getracht de gunst te winnen van slechtgezinden, schuldenaren, vijanden van het recht, liefhebbers van nieuwigheden en bovenal van degenen die de leer van de Hervorming aanhangen.*

Ik belijd hier gaarne dat ik nooit haat heb gekoesterd tegen Hervormden. Van jongs af ben ik in die leer opgevoed en mijn vader heeft met volle overgave de misbruiken van de Kerk in zijn heerlijkheid uitgebannen. Wie zal het bevreemden dat deze leer bij mij zo diep ingeworteld is, dat deze op een goed moment haar vruchten is gaan afwerpen? Ik had destijds weliswaar weinig tijd en gelegenheid om mij met geloofszaken in te

Met opmerkingen [LFJ35]: Claimen dat Filips SG niet goed gezind was

laten; toch ben ik blij dat God het heilige zaad dat Hij in mij heeft gezaaid, niet heeft laten verstikken. Steeds ben ik tegenstander geweest van de wrede executies van Hervormingsgezinden die men destijds placht te voltrekken. Hoewel de schrijver van de schandelijke Ban niets doet dan vleien, liegen en lasteren, spreekt hij wel de waarheid als hij zegt dat degenen die hij zo ongenadig ter dood wil veroordelen, de Hervormde leer aanhangen. Ook is het waar dat alleen dát geloof waardig is de naam 'religie' te dragen, dat boven alle andere verre is verheven.

In Frankrijk hoorde ik van koning Hendrik welke middelen Alva hanteerde om alle Hervormden in het christenrijk uit te roeien. Toen de koning had uiteengezet wat het hoofddoel van de Spaanse Raad en het voornemen van de Spaanse koning en de hertog van Alva was, heb ik gedaan alsof ik daarmee op de hoogte was. Dat gaf hem aanleiding te vervolgen met een uitvoerig relaas waaruit ik voldoende kon afleiden wat de bedoeling van de inquisiteurs was. Ik wil gaarne toegeven dat ik toen een groot medelijden voelde met zo vele mensen van eer, die aan de dood overgeleverd waren; tevens voelde ik mee met dit land, waarmee ik zo zeer verbonden ben en waar men dacht een zekere vorm van inquisitie in te stellen, die wreder zou zijn dan de Spaanse. Deze Spaanse inquisitie was een valstrik om zowel de Heren van het land als het volk daarin te vangen. Degenen, die door de Spanjaarden en hun aanhangers niet op andere wijze onderworpen konden worden, zouden door deze inquisitie zeker gemakkelijk in hun handen zijn gevallen, waaruit het onmogelijk is te ontkomen. Immers, je hoefde maar misprijzend naar een heiligenbeeld te kijken om op de brand stapel terecht te komen. Ik beken verder dat ik mij op dat moment in alle ernst voornam, mijn uiterste best te doen om dit Spaanse gespuis te helpen verjagen, hetgeen ik tot op dit moment niet heb betreurd. Integendeel, ik ben ervan overtuigd dat dit een daad was die in lengte van dagen geprezen zal worden. We hebben slechts één ding verzuimd, namelijk de deur achter hen zo te sluiten dat ze niet zouden terugkomen in ons land. Ook dit wil ik U zeggen (en ik hoop dat de hele Spaanse Raad en iedereen het hoort): als mijn medebroeders van de Orde en van de Raad van State met mij hadden

71 meegestemd, in plaats van hun eigen leven zo goedkoop weg te geven, dan zou ik alles in het werk hebben gesteld om de hertog van Alva en de Spanjaarden buiten het land te houden. Nu reeds is een groot deel van dit land zodanig gezuiverd van dit vuil, dat er geen andere herinneringen zijn overgebleven dan slechts hun geraamtes. Ik zal, met de hulp van God en door Uw goedgunstigheid, tot het uiterste van mijn krachten gaan om het hele land van dit ongedierte te zuiveren en om ervoor te zorgen dat al hun aanhangers terugkeren naar hun eigen land om daar oproer te veroorzaken, zodat wij kunnen leven in rust en vrede. (...)

Aangaande hun stelling *dat ik de belangrijkste aanstichter van het eerste Rekest ben geweest, wil ik volledig openheid van zaken geven.*

Op zeker moment was het mij duidelijk dat het kwaad zo zeer was toegenomen dat niet alleen sommige arme mensen werden verbrand, maar dat vele adellijke en vooraanstaande personen erover morden. Ik vreesde dat dit slecht zou aflopen en had hierbij het voorbeeld van Frankrijk voor ogen, dat door dezelfde oorzaak al eens onder een zware burgeroorlog had geleden en die doorstaan had. Ik wilde voorkomen dat wij gegrepen zouden worden door dezelfde kwaal, die als regel gepaard gaat met gevaarlijke gebeurtenissen, die soms moeilijker te herstellen zijn dan de kwaal zelf, naar ik vaak heb ervaren. Toen ik dat vaststelde heb ik, uit hoofde van mijn plichten jegens het land, aan mijn medebroeders van de Orde en aan de Raad van State verzocht te Hoogstraten" in vergadering bijeen te komen, om hen daar in te lichten over de zorgelijke toestand van het land, dat zich op de rand van een burgeroorlog bevond. Ook heb ik hen voorgesteld dat deze burgeroorlog slechts te voorkomen zou zijn als de autoriteiten van dit land maatregelen zouden nemen welke in het

Met opmerkingen [LFJ36]: Claimt dat hij consequent is in zijn overtuigingen

Met opmerkingen [LFJ37]: Expliciet Hervormd

Met opmerkingen [LFJ38]: Vanaf het begin begaan met de zaak: consequent in overtuigingen

Met opmerkingen [LFJ39]: Consequent in overtuigingen

Met opmerkingen [LFJ40]: Heftige vergelijking

Met opmerkingen [LFJ41]: Heftige vergelijking

belang van onze rust en welzijn zijn. In het bijzonder moest voorkomen worden dat de handlangers van de kardinaal, die slechts uit waren op bloedvergieten, verbanning en confiscatie, ons land naar een onvermijdelijke ondergang zouden brengen. Als het toch zo ver zou komen, zo heb ik ter vergadering gesteld, dan zouden de tegenstanders van deze moordpartijen zeker kunnen zijn van een leider die dit wil voorkomen. Hoewel ik hen veel argumenten heb gegeven om zich achter mijn oordeel te scharen en hen gewezen heb op de adviezen van mijn zwager, de graaf van Schwarzburg, en die van de heer Joris van Holt, ben ik niet in mijn opzet geslaagd. Deze vergadering diende slechts als getuigenis tegenover de hele wereld dat ik heb zien aankomen wat wij nu dagelijks meemaken en dat ik alles heb gedaan om het gevaar te keren. Maar degenen die de vervolgingen ondraaglijk vonden en geen rust in het land verwachtten zolang deze vervolgingen zouden voortduren, drongen aan op nieuwe acties. Uit hoofde van mijn functie zag ik hierin aanleiding om met maatregelen te komen. Uit angst dat dit alles zeer slecht zou aflopen en in de overtuiging dat deze maatregel het mildeste en juridisch gegrond was, achtte ik het volstrekt juist het genoemde Rekest te presenteren.

Ik wil allesbehalve verbloemen dat ik dit Rekest niet alleen zie als zijnde in het belang van mijn eigen eer en reputatie, maar ook in het belang van de koning en zijn land. Als de adviseurs van de koning zo verstandig waren geweest om het Rekest onmiddellijk in te willigen, dan zou veel ellende ons bespaard zijn gebleven. Door deze ellende is het hele land bijna ontwricht! Wat is echter de ware oorzaak van het publiceren van het Rekest en van de gevolgen die daaruit zijn voortgevloeid? Het antwoord luidt: de grenzeloze wreedheid, die geen genoegen nam met de ondraaglijke strengheid van de plakaten, maar meer geloof hechtte aan het advies van een onverstandige vrouw," van een kardinaal (die een handlanger van de paus is) en meer van dergelijke personen. Ze gaven het volk het volgende antwoord: „De vader heeft U

72 gekastijd met zweepen en de zoon zal U kastijden met schorpioenen.

Kort daarop werd met grote eensgezindheid vastgesteld dat de nieuwe bisschoppen, die kort tevoren gekozen waren, geïnstalleerd zouden worden. De bedoeling ervan was dat deze bisschoppen, net als zo vele beulen, de arme christenen op de brandstapel zouden brengen. Ook worden de privileges met voeten getreden door een boosaardige vrouw, die gewapend is met een koninklijke schijnmacht, die bestaat uit verraad, meened en kardinaalachtige listen. Op dat aambeeld is al het grote kwaad gesmeed, dat daarna is geschied. Men heeft naar aanleiding van het Rekest niet de maatregelen genomen, die gezien de noodsituatie vereist waren.

Ik weet maar al te goed — en kan dat voor God en voor U, Mijne Heren, zonder meer aantonen — dat ik nooit mijn eer en mijn eed heb geschonden. Daarentegen heb ik juist de hertogin en alle leden van de Raad gewaarschuwd voor deze grote ellende, zodat aan hen al het kwaad te wijten is. Zij wilden allesbehalve gehoor geven aan mijn verzoek. Integendeel, ze zagen hierin een bijzonder geschikte gelegenheid om datgene uit te voeren wat ze lang ervoor hadden beraamd, namelijk dat het des te gemakkelijker zou zijn om, na de uitroeiing van alle Hervormden, de rest van het volk te onderwerpen. Niet alleen door mij, maar ook door vele anderen worden zij gewaarschuwd voor het dreigende gevaar. Aan de koning is duidelijk gemaakt wat hij, met het oog op zijn eed en op grond van de voorwaarden die verbonden zijn aan zijn macht, verplicht is te doen. De graaf van Egmond zelf werd naar Spanje gezonden om aan de koning het Rekest te presenteren.

Dit heeft echter niets geholpen. Integendeel, de genoemde graaf werd danig bedrogen: hij bracht van de koning brieven mee terug waarvan de inhoud volledig strijdig was met wat de koning hem bevolen had te zeggen. Hij moest toen wel erkennen dat ik de afloop van de zaak al had voorzien vóór hij de reis aanvaardde. En dan nog zouden de

Met opmerkingen [LFJ42]: Consequent in overtuigingen

Met opmerkingen [LFJ43]: Quote uit bijbel

volgelingen van Machiavelli ons zand in de ogen willen strooien met de schone schijn van vaderlijke liefde, trouw, aangeboren goedertierenheid en dergelijke fraaie, hypocriete woorden. Intussen maken zij er totaal geen probleem van om hun deel en beloften te schenden. Zij zijn de ware aanstichters geweest van alle moeilijkheden die naar aanleiding van het eerste Rekest zijn gerezen.

Mijne Heren, Ge hebt tevens gehoord uit welke overweging de publicatie ervan is voortgekomen. Het ware beter geweest als zij gezwegen zouden hebben over wijlen mijn broer, graaf Lodewijk. Hij was een dapper ridder en was een vromer en oprechter christen dan zij. Ik ga niet in op het feit dat ze hem *een ketter* noemen. Ook Christus deed er het zwijgen toe, toen hij door een aantal onoprechte lieden voor *Samaritaan* werd uitgescholden.

U weet, Mijne Heren, door wie en waarom de godsdienstoefeningen, die zij kettters noemen, werden ingevoerd. Destijds heeft men mij dienaangaande om advies gevraagd; ik heb dan ook nooit bepaalde aanbevelingen gedaan en heb de beslissing daarover aan de hertogin van Parma overgelaten. Dat was fout van mij, zoals uit de latere ontwikkelingen zou blijken. God heeft echter getoond dat Hij de meened van de koning en de hertogin niet onbestraft laat. Daarmee heeft God aan iedereen duidelijk gemaakt, dat Hij inderdaad degenen die Zijn Naam misbruiken, zal straffen.

U weet maar al te goed dat ik nooit enig genoegen heb beleefd aan de Beeldenstorm. Ook weet U dat velen het mij hebben kwalijk genomen dat ik dergelijke praktijken nooit heb willen goedkeuren, als er geen toestemming was van de magistraten. Zij stellen dat ik door het wijze beleid van de hertogin van Parma genoodzaakt was het land te verlaten.

73

Dat is volstrekt onjuist. De redenen voor mijn vertrek moeten gezocht worden in de leugens en het bedrog van de hertogin. Daarbij komt nog dat een aantal personen, die uiteindelijk vreesden voor hun eigen leven, aanvankelijk te goed van vertrouwen waren. Bovendien hadden ik en enkele andere edelen een veel te grote genegenheid voor de koning. Vandaar dat wij de Heren van Bergen en Montigny naar Spanje hebben gezonden, in de veronderstelling verkerend dat hij liever van deze dienstbare en adellijke heren dan van de Spanjaarden zou willen vernemen welke maatregelen in het belang van ons land genomen moesten worden.

Toen ik hoorde hoe zij daar werden ontvangen — zoals aan iedereen bekend is — leek het me verstandig mijn eigen leven zorgvuldiger te beschermen. Een jaar daarvoor had ik me voorgenomen te vertrekken en al mijn functies op te geven, zoals blijkt uit een brief door de koning aan mij geschreven. Uit deze brief wordt duidelijk dat de oorzaak van mijn vertrek, die zij hier geven, volledig onjuist is. Als iemand wil weten waarom ik een jaar later naar Duitsland ben vertrokken, dan kan hij dat lezen in mijn *Verantwoording*, die in 1567 is uitgegeven. Daarin staan duidelijk de redenen voor mijn vertrek; de belangrijkste daarvan is dat ik niet kon gedogen dat de Spaanse inquisitie in mijn gewesten zou worden ingevoerd.

Daarom heb ik het bestuur over deze gewesten overgedragen aan de hertogin, in het vaste voornemen om in rust en vrede bij mijn familie en vrienden te gaan wonen op het moment waarop het God zou behagen de koning betere adviezen te geven of het moment waarop Hij Zelf zou ingrijpen om dit land uit zijn rampzalige toestand te verlossen. Wie, immers, kan zonder pijn in het hart en zonder droefenis spreken over alle verbanningen, verbeurdverklaringen, gevangennemingen, de pijn en het verdriet en de talloze afschuwelijke moorden, waarmee deze bloeddorstige en wrede tirannen de inwoners van onze gewesten hebben gekweld? Aangezien ik geen mogelijkheid zag om het volk van deze ellende te verlossen, heb ik mij afzijdig gehouden. In de Ban zeggen ze dat ze tijdens de vredesonderhandelingen in Keulen mij hebben voorgesteld naar mijn geboorteplaats terug te keren. Ze hadden beter niet kunnen proberen mij tot

Met opmerkingen [LFJ44]: Slijmen bij SG: SG als verstandig voorstellen

Met opmerkingen [LFJ45]: Slijmen bij SG: SG als verstandig voorstellen

Met opmerkingen [LFJ46]: Consequent in overtuigingen

vertrek te dwingen, aangezien ik hen duidelijk te verstaan had gegeven, dat ik passende maatregelen zou treffen als zij mij in mijn eer of bezittingen zouden aantasten.

De koning had eigenhandig een brief aan mij geschreven, die zo hoffelijk en vriendelijk was, dat hij alleen maar als bedrieglijk beschouwd kon worden. Ze zijn er niet in geslaagd mij met hun fraaie smeekbeden over te halen. Vandaar dat ze mijn zoon — die nog student was — tegen de privileges van de Universiteit van Leuven, waar hij studeerde, hebben ontvoerd. De wrede en onbeschofte Vargas zei *dat hij niets met die privileges te maken had*. Vervolgens hebben ze mijn zoon — geheel in strijd met de privileges van het land en de eed die de koning heeft gezworen — naar Spanje overgebracht, om hem van mij te doen vervreemden. Daar houden ze de onschuldige jongen nog altijd op een wrede wijze gevangen. Ik zou mijn afkomst en mijn vaderschap verloochenen als ik niet alles in het werk zou stellen om mijn zoon uit zijn vangenschap te bevrijden en het onrecht ongedaan te maken.

Ik heb, Mijne Heren, uiteraard mijn vaderlijke gevoelens en verlang er vaak naar mijn zoon, die al zo lang weg is, terug te zien.

Alsof dit alles nog niet voldoende is, nemen zij mijn broeders van *de Orde* gevangen, achtervolgen ze mij met dagvaardingen en nemen ze mijn bezittingen in beslag.

Dit alles dwingt mij ertoe maatregelen te nemen, die ik voorheen nooit heb overwogen. Ze geven de gerechtelijke procedure tegen mij en mijn broeders van de Orde in handen van een stel onbetekenende figuren, die ik niet eens waardig acht mijn 74

gelijken of mijn knechten te zijn. Ze ontslaan mij uit al mijn ambten en functies, beroven mij van al mijn bezittingen en leveren mij over aan de dood. Hiermee ontslaan ze mij van de eed en geven mij een vrijbrief om met alle middelen die God mij ter beschikking stelt, de vijand te bestrijden. Hieruit blijkt duidelijk dat zij de onrust hebben veroorzaakt op het moment dat ik naar rust zocht, dat zij mij hebben gedwongen oorlog te voeren toen ik de vrede verkoos. Deze oorlog heeft tot doel mijn zoon te bevrijden, mijn leven veilig te stellen, mijn bezittingen te herkrijgen en —

waar mij het meest aan gelegen is — mijn eer te verdedigen. En dan zwijg ik nog over het algemeen belang, dat door een dergelijke oorlog wordt gediend. Over dat laatste, Mijne Heren, zwijg ik willens en wetens als ware het een zaak die hun niet aangaat.

Aangezien ik geen geboren onderdaan van de koning ben (zoals hij zelf zegt), ben ik door deze Ban ontslagen van mijn eed. Bovendien heb ik nu het recht om op krachtdadige wijze mijn gevangen zoon en mijn gestolen bezittingen terug te eisen. Ik heb niet alleen geprobeerd hem te verjagen, maar heb hem daadwerkelijk uit de Nederlanden en uit al zijn andere heerlijkheden verdreven en gepoogd mij deze gebieden toe te eigenen. Hij heeft mij gedwongen tot deze oorlog en dat nog wel kort nadat hij in zijn eigen brieven op voortreffelijke wijze zijn grenze loze trouw had gezworen! Wie kan mij beschuldigen van een andere fout dan dat ik te laat naar de wapenen heb gegrepen en dat ik niet eerder gebruik heb gemaakt van het recht van opstand dat elk volk van nature bezit? Dit recht heb ik, aangezien ik een vrij Heer ben en bovendien de eer heb de titel te dragen van absoluut en soeverein vorst, die naast God geen meerdere meer behoeft te erkennen.

Willem acht zich volledig gerechtigd gewapend verzet te plegen tegen zijn heer, Filips II. Het is duidelijk dat de koning de privileges van het land heeft geschonden en zich niet heeft gehouden aan de adellijke erecode. Immers, hij heeft zich schuldig gemaakt aan moord, incest en tirannie.

Voorts betoogt Willem uitvoerig dat Filips de eed, die hij als hertog van Brabant heeft gezworen, volledig heeft genegeerd. Daarbij komt nog dat Filips ontrouw is geweest aan zijn gelofte door Willem van zijn bezittingen te beroven en diens zoon, Filips Willem, gevangen te zetten. Tenslotte heeft

Met opmerkingen [LFJ47]: Pathos, inspelen op gevoelens

Met opmerkingen [LFJ48]: Al het onrecht dat hem is aangedaan door Spanjaarden

Met opmerkingen [LFJ49]: Laat zien dat hij rechtmatig Filips bevecht

Met opmerkingen [LFJ50]: Doel van de opstand, groot aandeel eigenbelang

Met opmerkingen [LFJ51]: Ethos: pochen met prestaties

Filips alle verzoeken om zijn tirannieke beleid te matigen in de wind geslagen. Niet in de laatste plaats heeft hij zijn tirannenhart getoond door de banvloek over Willem van Oranje uit te spreken 1

Op grond van deze reeks schendingen van de eed van trouw, die in een leenheer- leenmanrelatie de hoogste deugd is, acht Willem zich ont slagen van zijn plichten jegens de koning. Dit impliceert onder meer dat Willem gerechtigd is een gewapende strijd te voeren tegen zijn ontrouwe heer.

Ik stel vast, Mijne Heren, dat al zijn beschuldigingen die hierna volgen, in twee delen uiteenvallen.

- Het eerste betreft dat wat samenhang met en voortvloeide uit de komst van de hertog van Alva, maar in het bijzonder wat na mijn aankomst in Holland en Zeeland door de Staten van deze gebieden en door mij is gedaan.

- Het tweede gaat over wat er is gebeurd nadat God U de ogen heeft geopend voor de onverdraaglijke boosaardigheid van de Spanjaarden en nadat U hen en hun aanhangers tot rebellen en vijanden van het land hebt verklaard. Ik zal dan ook deze opbouw volgen.

75

In de eerste plaats dank ik God dat U, Mijne Heren, uit het stilzwijgen van de vijand voldoende hebt kunnen afleiden dat men mij niet verdenkt van het stelen van de staatskas. Zoals U hebt gezien, maken ze er geen probleem van mij van andere dingen vals te beschuldigen. Zij hebben mij echter niet in het minst van hebzucht beticht en aldus tonen ze duidelijk aan dat ik van die misdaad verschoond gebleven ben; bovendien geven ze daarmee toe dat ze geen afdoende reden hebben gevonden om mij te beschuldigen van deze fout, welke gewoonlijk alle gewestelijke bestuurders wordt aangewreven. Lang geleden heb ik al geleerd dat een bestuurder vóór alles schone handen moet hebben en, voor zover mogelijk, vrij moet zijn van alle verdenking. Daarom ook heb ik al op jeugdige leeftijd de handen afgetrokken van het oppertoezicht over de financiën, dat door anderen van harte werd overgenomen.

Het is geenszins nodig, Mijne Heren, hier dieper op in te gaan, aangezien U voldoende bekend is dat ik nooit één cent uit de staatskas gebruikt heb. U weet ook maar al te goed hoe weinig ik ontvangen heb voor soldij en extra kosten in verband met de oorlog. Evenzeer is het U bekend hoe ik met eigen middelen in mijn onderhoud heb voorzien en diverse kosten heb gedekt, ook nadat ik in Uw dienst ben gekomen. (Overigens wijt ik dit niet aan gebrek aan welwillendheid Uwerzijds, maar aan de huidige noodsituatie.) Mijn vijanden zwijgen hierover en schijnen het dus met mij eens te zijn. Toch wilde ik deze kwestie niet onaangeroerd laten, omdat er enkele giftige slangen onder ons zijn die mij — ofwel tegen beter weten in, ofwel uit dwaasheid en afgunst — beschuldigd hebben van datgene, waarover de echte vijand heeft gezwegen. Immers, de vijand weet maar al te goed dat hun leugens dan weldra door de waarheid achterhaald zouden worden.

Willem motiveert zijn terugkeer naar Holland en Zeeland in 1572: hij wilde de gewesten verlossen van Alva's tirannie.

De vijand stelt dat geestelijken door mij zijn vervolgd, verjaagd en tot de Hervormde leer zijn gekomen.

Mijn antwoord hierop is dat religieuze veranderingen meer het werk van God dan van de mensen zijn geweest. Gij weet niet hoe vaak men mij beschuldigd heeft van het feit dat ik me te slap toonde tegenover de tegenpartij, te verdraagzaam was en dat ik de oorzaak ben van de ondergang van het land, omdat ik te laat ingezien zou hebben dat de vijand verdreven en uitgeroeid moest worden. Ook weet U hoeveel ik ervoor gedaan heb om de tegenstanders in vrede te laten samenleven. De Staten achtten het aanvankelijk in het belang van het land om beide religies toe te staan. Later werden zij door de verraderlijke praktijken van de vijand gewaarschuwd voor de ondergang van

Met opmerkingen [LFJ52]: structuraanduiding

Met opmerkingen [LFJ53]: claimen dat SG aan zijn kant staat

Met opmerkingen [LFJ54]: binnenlandse critici, heftig taalgebruik

Met opmerkingen [LFJ55]: binnenlandse critici

de staat. Zij verboden toen de uitoefening van het Roomse geloof omdat de Roomsens — althans de priesters — hun eed aan de paus hoger achtten dan die aan het vaderland.

Ten aanzien van het besluit van de Staten van Holland en Zeeland om de uitoefening van het Roomse geloof te verbieden, stelt Willem dat hij geen voorstander was van een dergelijke maatregel.

Bovendien stellen ze *dat ik begonnen ben met de invoering van geloofsvrijheid.*

Als ze daaronder verstaan dat ik de deur heb geopend voor dergelijke goddeloze zaken, zoals die dagelijks bedreven worden aan het hof van de prins van Parma (waar men atheïsme en andere Roomse deugden als kleinigheden ziet), dan antwoord ik dat men die vrijheid — of liever: bandeloosheid — bij de erfgenamen van Pierluigi kan vinden. Eén ding wil ik graag zeggen, namelijk dat het vuur, waarin zoveel arme christenen gepijnigd zijn, voor mij nooit zo'n streling voor het oog is geweest als voor

76 de hertog van Alva en de Spanjaarden. Ik ben steeds van mening geweest dat de vervolgingen in Nederland moesten ophouden. Om mijn vijanden te laten merken dat ze met een tegenstander te maken hebben die eerlijk alles zegt, wil ik ook nog vermelden dat de koning bij zijn vertrek uit Zeeland mij uitdrukkelijk beval om *mensen van eer (adel), die van sympathieën voor de Hervorming werden verdacht, uit te roeien.*

Dat heb ik niet willen doen en ik heb daarentegen deze mensen zelf gewaarschuwd. Ik wist wel dat ik dat bevel niet mocht opvolgen en dat ik veel meer aan God diende te gehoorzamen dan aan de mensen. Ik laat de Spanjaarden zeggen wat hen goeddunkt, maar ik ben er zeker van dat veel naties, die waardiger zijn dan de Spaanse en die al lang weten dat men met wapens de zaak niet kan dienen, mijn daden zullen goedkeuren.

Mijne Heren, met algehele instemming van het volk hebt Gij mijn houding goedgekeurd, de strenge plakkaten veroordeeld en de wrede executies gestaakt. Daarom trek ik me niets aan van de kritiek van de Spanjaarden en hun aanhangers. Willem reageert op de beschuldiging dat hij priesters zou hebben geëxecuteerd. Hij zegt dat hij slechts een aantal inquisiteurs heeft gevangen genomen en ter dood veroordeeld.'

Tallose malen wordt mijn geloof gehemeld en men noemt mij een ketter.

Maar ze zijn er nog altijd niet in geslaagd het te bewijzen. Deze beschuldigingen lijken op de woorden van een woedende vrouw; vandaar dat het niet zinnig is erop in te gaan. Nog minder trek ik mij aan van de onmenselijke beschuldiging, dat ik geen enkele priester of monnik vertrouw, tenzij hij getrouwd is, en dat ik hen slechts behandel en hen verdrijf als ze uit zichzelf niet willen vertrekken. Van alles wordt mij voor de voeten geworpen. Hun woede is zo groot en ze zijn zozeer in de greep van hun hartstochten dat ze zich niet weten te matigen. Al zou het allemaal waar zijn wat ze zeggen, dan zijn deze fouten geenszins te vergelijken met de tirannie en geloofsonderdrukking, waartegen niet alleen de Oosterse en Griekse kerken, maar ook de Franse en Duitse zich hebben verzet.

Het meest prijzenswaardig in deze geloofwaardige en goed gefundeerde Ban is de stelling dat de koning nooit aan de hertog van Alva heeft bevolen de tiende en twintigste penning op te leggen en dit eventueel alleen te doen als het volk ermee instemt. Als het waar is dat de hertog van Alva in deze kwestie, die de oorzaak is geweest van de dood van duizenden mensen, zijn bevoegdheden heeft overtreden, waar blijft dan zijn bestraffing?

De hertog van Alva werd gevangengezet omdat hij zijn zoon don Frederik ertoe had aangezet een huwelijk te sluiten met een van zijn nichten en om de vrouw die hij verleid en bedrogen had, in de steek te laten. Later werd de hertog in ere hersteld,

Met opmerkingen [LFJ56]: bal terugkaatsen

Met opmerkingen [LFJ57]: bal terugkaatsen

Met opmerkingen [LFJ58]: buitenlandse vorsten

Met opmerkingen [RJ59]: claimt dat SG aan zijn kant staat

Met opmerkingen [RJ60]: niet meer van deze tijd

Met opmerkingen [RJ61]: deze techniek wordt vaak toegepast in Willems argumentatie

Met opmerkingen [RJ62]: Alva erbij halen: Alva werd erg gehaat in de Nederlanden

hetgeen nooit gebeurd zou zijn als men op dat moment een betere tiran had kunnen vinden om de Portugezen te onderdrukken. Kortom: *hij is gestraft vanwege een kleine fout en wordt om een grote fout geëerd!*

Als men de koning zou vragen wie de opdracht heeft gegeven de graven Egmond en Hoorne te vermoorden, zou hij ontkennen ooit Alva daartoe bevel te hebben gegeven.

Ik geef hun de keuze uit twee interpretaties. Óf de koning heeft de hertog van Alva opdracht gegeven; dan is de koning een tiran. Óf hij heeft geen opdracht gegeven; dan is de koning evenzeer een tiran, omdat hij niet degene gestraft heeft, die eigenmachtig een vrij volk heeft getiranniseerd. Hieruit blijkt voldoende dat hij in ieder geval zelf medeschuldig is.

77

Ik heb de hertog van Alva steeds beschouwd als vijand van het land, die zich altijd graag heeft gebaad in ons bloed en dat van andere christenen en die heimelijk een heidenhart in de boezem draagt. Ik ken hem voldoende, omdat ik vroeger vaak met hem te maken had. Ik kan me dan ook nauwelijks voorstellen dat hij zo dwaas of aanmatigend is geweest, om zo'n zware belasting, die zulke verstrekkende gevolgen had, zonder uitdrukkelijk bevel van de koning op te leggen. (...)

Mijne Heren, hieruit blijken de veinzerij en de listen, waarmee de koning mij heeft bedrogen en waarmee hij tot op dit moment wil doorgaan, als ik maar onder de indruk wil raken van zijn woorden of van de dreiging van zijn wapenfeiten. Hij maakt daarvan zoveel gewag door het bericht rond te strooien dat bijna alle steden in Holland en Zeeland belegerd en ingenomen zijn. In werkelijkheid heeft hij in vier jaar tijd twee of drie steden ingenomen, waarbij hij veel meer manschappen en geweld nodig had dan hij ooit heeft gedaan om tegen de heidenen te vechten. Naar mijn oordeel was het een grote vernedering voor hem dat hij, ondanks zijn gunstige uitgangspositie, volledig uit ons land is verdreven. Het heeft geen zin in dit verband te wijzen op de wanorde onder het Spaanse krijgsvolk. Want een veldheer, in het bijzonder iemand die zoveel middelen tot zijn beschikking heeft als hij, geeft voldoende te kennen dat hij bekwaam noch waardig is om leiding te geven, als hij zijn soldaten niet in bedwang kan houden. Aangezien hij zulke loze verontschuldigungen aanvoert, is hij genoodzaakt toe te geven dat ik en Mijne Heren van Holland en Zeeland met zeer weinig middelen (vier- à vijfduizend man) zijn leger van zestigduizend man hebben verslagen.

Koning Filips II heeft, toen hij tegen ons land oorlog voerde, Tunis en La Goletta verloren.

Willem spreekt er voorts zijn verontwaardiging over uit dat de koning niet van zins blijkt te regeren in de geest van zijn wijze vader.

Mijne Heren, *dit alles zou, naar hun zeggen gebeurd zijn vóór de Pacificatie van Gent.*

Het is wellicht niet zo noodzakelijk hierop in te gaan, ware het niet dat het niet alleen mijn plicht is U te verdedigen, maar ook de vijand de mond te snoeren en iedereen op de hoogte te stellen van diens schaamteloze beschuldigingen. U hebt in het verleden voldoende getoond dat U mij gunstig gezind bent. De overeenkomst die Gij zelf in Gent met mij en Mijne Heren van Holland en Zeeland hebt gesloten, toont mijn onschuld voldoende aan. Immers, U zou nooit met een dergelijk akkoord hebben ingestemd als U dezelfde mening over mij bent toegedaan zoals in de Ban is beschreven. Naderhand is dat nog duidelijk gebleken uit het feit dat zoveel oprechte afgezanten naar mij, in Geertruidenberg, gezonden zijn, ook nadat ik in Antwerpen gearriveerd was. Zij verzochten mij om naar Brabant te komen en om U in Brussel te adviseren.

Bovendien hebt U mij willen vereren met de titel van *stadhouder*. Uit al deze zaken kan men afleiden wat U destijds vond van alle valse beschuldigingen. Alleen dat vind

Met opmerkingen [RJ63]: twee keuzes waarbij koning allebei schuldig is.

Met opmerkingen [RJ64]: Beroep op (eigen) autoriteit

Met opmerkingen [RJ65]: Slijmen bij SG, laat zien dat hij aan hun kant staat, ook al staan zij misschien niet per se aan zijn kant

Met opmerkingen [RJ66]: Claimt dat SG aan zijn kant staat

Met opmerkingen [RJ67]: Claimt dat SG hem onschuldig vond

Met opmerkingen [RJ68]: Doet een beroep op vroegere mening van SG

ik al voldoende om een en ander te weerleggen.

Laten we nu eens bekijken hoe zij zich vroeger hebben gedragen, met welk een grote hoogmoed, brutaliteit en met welk een verachting voor onze natie. Ik wil hier niet terugkomen op de meened en het bedrog van de hertogin van Parma en van de koning jegens de graven Egmond en Hoorne. Ook wil ik zwijgen over de manier waarop zij mij trachten te vleien, evenmin wil ik ingaan op wat vóór de komst van de hertog van Alva is geschied. Ik wil slechts onder ogen brengen wat er gebeurd is na zijn aankomst tot aan het moment van de Generale Unie.

78

De herinnering aan het leed geeft U aanleiding om mij, die U hebt bijgestaan, daarvoor te danken. Zo ook hoop ik dat het U de moed geeft om te volharden in het loffelijke en heilige besluit om de Spanjaarden en hun aanhangers te bestrijden. Niet alleen de hertog van Alva, maar ook degenen die onder hem en na zijn vertrek het bevel hebben gevoerd, hebben mij voldoende duidelijk gemaakt wat in de Spaanse Raad lang geleden is besloten, namelijk ons uit te roeien en tot slaven te maken. Net als Hannibal vanaf zijn negende jaar op het altaar van zijn goden heeft gezworen dat hij zijn leven lang een vijand van de Ro meinen zou zijn, zo ook is deze hertog van Alva van jongs af opgevoed met een onverzoenlijke haat en vijandschap tegen ons land. Deze vijandschap kon nooit verzadigd worden door al het bloed dat hij heeft gedronken; het bloed, dat hij zo overvloedig heeft laten vergieten en dat men in alle steden van dit land in hele beken langs de straten heeft zien stromen. Hij laat zich erop voorstaan dat hij meer dan achttienduizend arme, onschuldige mensen door de handen van de beul heeft laten ombrengen.

Als iemand graag wil weten welke plannen Spanje in het geheim heeft beraamd, wat de wil van de koning is en hoezeer hij mij liefheeft, dan kan hij het antwoord afleiden uit de bloeddorstige daden van de hertog van Alva; een duidelijker antwoord is nauwelijks denkbaar. Er bestaat ter wereld geen vorm van huichelarij, verraad of meened die hij niet heeft gehanteerd om alle vooraanstaande heren in het land naar zijn hand te zetten met behulp van fraaie geschenken en beloften of door hen hogere functies te geven. Enkele eerlijke personen heeft hij, zonder aanstoot te nemen aan hun onschuld of aan de wetten van het land, op wrede wijze om het leven gebracht. Alles wat ik nu heb opgesomd geschiedde op bevel van de koning. Op een dergelijke wijze heeft hij de goede burgers en kooplieden behandeld. Hij heeft onze oude privileges en vrijheden en alles wat overgebleven was van de heerlijkheid en grootheid van onze voorouders zo grof en hoogmoedig vernietigd, dat het leek alsof U niet waardig genoeg was als mensen beschouwd te worden. Er is één duidelijk bewijs voor de onverdraagzame verachting voor dit land, namelijk de hoogmoed, goddeloosheid en dwaasheid die spreekt uit het feit dat hij zijn beeltenis in het midden van het Antwerps kasteel heeft geplaatst. Met dat standbeeld kwetst hij schaamteloos de Heren Staten en het hele volk en richt hij een ge denkteken voor zijn tirannie en een getuigenis van zijn hoogmoed op. Ik zwijg maar over zijn dienaren en al het gespuis dat uit Spanje is meegekomen en dat over mij niet spreekt zoals men over schurken, maar zoals men over beesten spreekt.

Mijne Heren, U weet het nog precies en U kunt zich nog precies hun aard en gezichtsuitdrukking voor de geest halen, evenals hun manieren, hun brutale, hoogmoedige en verachtende taal en hun onverdraagzaam optreden. Ook weet U nog wel met welk een onbeschaamdheid zij over U heersten. Het is waar dat men, om de natuur van de heer te leren kennen, de gezindheid van zijn vrienden goed moet onderzoeken. Ook leert men de meester kennen door zijn die naren. Zo zult Gij, Mijne Heren, uit de deugdzaame daden van de hertog van Alva (die de belangrijkste dienaar van de koning is en diens besluiten uitvoert) zeer goed kunnen oordelen over de genegenheid van de koning voor U; de koning, die zo iemand

Met opmerkingen [RJ69]: Vanaf hier begint hij over de wandaden van Alva te spreken

Met opmerkingen [RJ70]: Directe aanspreking SG, beroep op steun, claimt hun dankbaarheid

Met opmerkingen [RJ71]: Aanspreking SG: alva deed niet oranje kwaad, maar het Nederlandse volk en de SG

Met opmerkingen [RJ72]: Ergens zeggen over te zwijgen maar er daardoor toch over spreken: praeteritio

gezonden heeft om U te kwellen. U weet wat Gij van hem nog te verwachten hebt, tenzij U de geëigende middelen ter hand neemt om te doen wat U verplicht bent en wat het goede volk aan U heeft toevertrouwd.

Ik wil niet ingaan op het verkrachten, rantsoeneren en brandstichten dat de Spanjaarden gedaan hebben, maar wil het alleen over het voornaamste hebben, namelijk dat Gij nooit een vrije vergadering van de Staten-Generaal hebt kunnen houden. De

79
vijand begreep goed dat dát het enige middel was om Uw privileges te vernietigen en Uw vrijheid fundamenteel aan te tasten. Wat heeft het volk eraan fraaie privileges te hebben, geschreven op blank perkament dat in een koffer ligt, als deze voorrechten door de Staten niet in praktijk worden gebracht? Daar komt nog bij dat de koning lang tevoren van de paus dispensatie heeft ge kregen van de eed die hij U heeft gezworen met betrekking tot het onderhouden van de privileges. Op die manier heeft hij zijn beloofde trouw verbroken. Bovendien toonde hij aan hoe 'verstandig' hij was door al te lichtvaardig enkele dwaze adviseurs te geloven. Hij kon immers weten dat U daardoor eveneens ontslagen was van de eed die U aan hem hebt gezworen, zodat U niet meer gehoorzaam en onderdanig aan hem hoefde te zijn. Wat betreft de dispensatie, wil ik het overlaten aan de ingewijden om te redewisten over de vraag of de paus zich een dergelijke bevoegdheid kan permitteren. (...)

Tevens wordt het verboden in het buitenland een huwelijk te sluiten. Kinderen mogen in het buitenland geen andere school of universiteit bezoeken dan die in Rome. Op die manier verwerpt men alle andere scholen ter wereld, hetgeen al te aanmatigend is. Ze waren zo roekeloos om zodoende ook de scholen van de jezùieten, die door de Spanjaarden als heiligen en goede katholieken worden gezien, te verdoemen. Het ergste is dat ze met dit alles het voornemen hadden alle vrije kunsten en wetenschappen naar het rijk der vergetelheid te verwijzen. De omgang met diverse geleerden heeft in ons land veel verstandige personen voortgebracht, waardoor het land zeer beroemd is geworden. Uit een dergelijk verbod kan dus niets voortvloeien dan een grove, heidense onwetendheid. Ik ga hier nog voorbij aan het feit dat door dit verbod het land onderworpen wordt aan ongehoorde maatregelen. Op hetzelfde moment werden namelijk ook de besluiten van het Concilie van Trente afgekondigd, die door de Fransen zo onredelijk werden gevonden, dat ze tot op de dag van vandaag nog nergens in Frankrijk gepubliceerd konden worden.

Een tijdlang werden nieuwe bisschoppen gewijd. Door veel verstandige mensen, die dit land liefhebben en door vijanden van de geloofs vervolging werd hiertegen bezwaar gemaakt, omdat deze wijdingen slechts dienden om de wrede Spaanse inquisitie te versterken. De bisschoppen zouden dan dienst doen als inquisiteurs, die mensen op de brandstapel moesten brengen en het geloof onderdrukken. Weliswaar willen ze nu graag ontkennen dat ze deze inquisitie hebben willen invoeren. Ik weet echter wel beter; de toenmalige pensionaris van Vlaanderen werd tot twee keer toe op de pijnbank gelegd, ten einde de namen af te dwingen van degenen die zich in Vlaanderen tegen de inquisitie hadden gekeerd. Als ze deze getuigenis te partijdig vinden, zou ik nog wel meer duidelijke bewijzen kunnen aanvoeren. Daarna volgden de plakaten die nog strenger waren dan de vorige, met de uitdrukkelijke opdracht de aanpak niet te versoepelen. De pauselijke bul stelt uitdrukkelijk dat elke bisschop in zijn kathedraal negen prebenden mag uitgeven en dat elke kanunnik geacht wordt hem bij te staan in de geloofsvervolging; twee van hen moeten daadwerkelijk het ambt van inquisiteur uitoefenen.

De hertog van Alva heeft op bevel van zijn meester de tiende en twintigste penning eeuwigdurend opgelegd, ten teken dat hij ons land veroverd zou hebben.

Dit heeft hij gedaan zonder goedkeuring van de Staten, de steden of provinciën. Bovendien heeft hij besloten de maatregel met geweld door te voeren. Toen hij hoorde

Met opmerkingen [RJ73]: Directe aanspreking SG: koppelt herinnering aan wandaden van Alva aan koning Filips. Probeert hen subtiel ertoe te zetten Filips af te zetten

Met opmerkingen [RJ74]: praeteritio

Met opmerkingen [RJ75]: vanaf hier gaat het over de vrije vergadering van de SG

Met opmerkingen [RJ76]: Vanaf hier gaat hij echt uiteenzetten wat de spanjaarden de SG hebben aangedaan

Met opmerkingen [RJ77]: Hint naar afzetten van de koning

Met opmerkingen [RJ78]: Zeggen dat je bewijs hebt maar dat niet geven

Met opmerkingen [RJ79]: Nogmaals laten zien dat Spanje de SG niet gunstig gezind is

dat bepaalde moedige figuren in verzet kwamen — op hetzelfde moment waarop hij bericht kreeg over de inneming van Den Briel — had hij reeds besloten de meest vooraanstaande burgers van Brussel 's nachts om het leven te brengen, omdat zij zich

80

hadden verzet tegen de belastingmaatregel die hij, tegen de privileges van het land in, had afgekondigd.

Karel, de beul, had de opdracht zeventien galgen en ladders van drie á vier meter lengte in gereedheid te brengen. Alle soldaten waren ge wapend en Don Frederik was naar het huis van Viglius gegaan om de arrestatiebevelen in ontvangst te nemen, juist op het moment dat de bevolking het goede nieuws over de inname van Den Briel had vernomen.

Eén van hen werd veroordeeld, omdat hij had geweigerd enkele personen te laten executeren die zich tegen de belastingmaatregelen hadden verzet. Kort tevoren had Alva tot hem gezegd: „Ik zweer U, bij de gratie van deze baard, dat ik U zal laten hangen als U mijn bevel niet uitvoert. Alle rechters zijn schurken, alleen mijn bevelen dienen uitgevoerd te worden.”

Ik heb toen andermaal het verzoek ont vangen van enkele vooraanstaande heren om ten strijde te trekken uit hoofde van mijn plichten jegens het land heb ik toen voor de tweede maal een veldtocht ondernomen. Ik zal niet verder ingaan op deze veldtocht, aangezien U allen weet hoe goed deze verlopen is.

Mijne Heren, ik hoop dat II inziet dat de hertog van Alva vóór het begin van deze oorlog mij en de Staten van Holland en Zeeland alle aanleiding heeft gegeven de toevlucht tot de wapens te nemen. Dat is hij, samen met de grote heerser, koning Filips II, blijven doen tot op de dag dat de Spanjaarden hun opstand zijn begonnen. Ook hoop ik dat U ziet hoe ik mij daartegen heb opgesteld. Ik laat niet na U daarvan op de hoogte te stellen, zodat U zich een oordeel kunt vormen. Echter, U hebt Uw mening reeds voldoende duidelijk gemaakt door de Pacificatie van Gent, door het verdrijven van Don Juan en door veel andere daden en getuigenissen. Ook blijkt Uw opvatting duidelijk uit het feit dat U mij nooit hebt willen ontslaan van mijn opdracht, hoewel ik U dat diverse malen heb verzocht. Het is dan ook niet nodig verdere bewijzen voor Uw standpunt aan te voeren. Daarom wil ik nu ingaan op wat ze in het tweede deel van deze wrede Ban zeggen, namelijk op hetgeen gebeurd is nadat de Spanjaarden ons de oorlog hadden verklaard.

Op datzelfde moment werd de Pacificatie van Gent gesloten tot grote vreugde van heel het volk. Een ieder weet zich nog wel te herinneren welke onverbreeklijke beloften toen werden gedaan, namelijk dat we vriendschappelijke betrekkingen zouden onderhouden en dat we elkaar met raad en daad zouden bijstaan. Degenen die naderhand hun diep ingewortelde slechtheid duidelijk hebben getoond — hoewel zij behoorden tot het gezelschap dat over de Pacificatie onderhandelde — wierpen allerlei beletsels op, die slechts de bedoeling hadden om het verdrag te torpederen. Dat zou hen ook zijn gelukt, ware het niet dat ze bang waren hierdoor gevaar te lopen voor eigen leven en dat het gewone volk en alle provinciën (die reeds lang hadden voorzien dat deze Pacificatie de grondslag van hun vrijheid en het herstel van de oude privileges betekende) hen eendrachtig hiertoe hadden gedwongen.

In deze afschuwelijke Ban, evenals in hun smaadschriften, hun beruchte boekjes en geheime brieven, verwijten ze mij menigmaal dat ik de Pacificatie geschonden heb. Laten we dus eerst eens bekijken of zij zich aan deze Pacificatie hebben gehouden.

Zodra het verdrag gesloten was, werd de Heer van Haussy op Uw bevel verscheidene malen naar mij gestuurd, ten einde soldaten en munitie te verkrijgen om het kasteel van Gent te veroveren, dat een van de haarden van de Spaanse onderdrukking was.

Maar iemand, die zijn afkomst niet waardig is, begon toen gif te spuien en

81

Met opmerkingen [RJ80]: Zeggen dat SG het al weet

Met opmerkingen [RJ81]: Maakt doel van apologie expliciet: laten zien dat hij rechtmatig in opstand is gekomen

Met opmerkingen [RJ82]: Claimt weer dat SG al aan zijn kant staat

Met opmerkingen [RJ83]: Vanaf nu gaat het over de opstand

Met opmerkingen [RJ84]: Bal terugkaatsen

beschuldigde de genoemde heer van deze verovering, in plaats van hem te belonen voor deze grote dienst, waardoor de deur geopend werd naar de bevrijding van het land, het graafschap Vlaanderen en in het bijzonder de stad Gent, die zo lang onderdrukt was. Als de hulp niet op tijd was gekomen, zouden de Spanjaarden — wier banden nog bebloed waren van de moordpartij te Antwerpen en nog vol met goederen, die ze van de burgers hebben gestolen — hetzelfde gedaan hebben in Gent, zoals uit de brieven van Roda en anderen blijkt. Hieruit wordt duidelijk dat ze al begonnen zijn met het breken van de Pacificatie op het moment dat deze werd afgekondigd. Daarna kwam Don Juan in het land. Onze vijand wilde zo maar al te graag zijn bedoelingen verdoezelen. Immers, uit de brieven van de koning en zijn secretaris blijkt duidelijk wat Filips aan Don Juan had opgedragen. Ten einde iedereen hiervan op de hoogte te stellen, hebben we deze brieven gepubliceerd; tot nu toe is er geen Spanjaard geweest die aan de echtheid ervan heeft durven twifelen. Uit deze brieven heb ik de leer getrokken dat het enige verschil tussen Don Juan enerzijds en Alva en Requesens anderzijds is, dat Don Juan veel jonger en roekelozer was en dat hij zijn verderfelijke plannen niet kon verbergen. Hij brandde van verlangen om zijn handen in ons bloed te baden en wist dit verlangen niet te onderdrukken.

Ik ga, Mijne Heren, niet dieper in op deze brieven, aangezien de inhoud ervan zelfs aan het kleinste kind bekend is. Hun vijandschap tegen dit arme volk was zo groot en zo diepgeworteld, dat ze steun verleenden aan degenen die Uw privileges schonden. Hun tirannie nam zodanige vormen aan, dat men zou denken dat ze van nature een tirannieke gezindheid hebben. Als wilde zwijnen liepen ze in het zwaard van de bloeddorstige don Juan en sloten met hem een akkoord — tegen mijn advies en dat van de Staten van Holland en Zeeland in —, dat strijdig was met de eed die zij in de Pacificatie hebben gezworen. En zij durven mij te herinneren aan de Pacificatie en mijn eed? Ze denken dat ze deze Pacificatie alleen maar misbruiken als valstrik om mij en de Staten van Holland en Zeeland in te vangen en dat ze zich kunnen veroorloven om, naar eigen inzicht, elke overeenkomst te schenden.

Wellicht zullen ze daartegen aanvoeren dat ze Don Juan de opdracht hebben gegeven te beloven dat hij de Spaanse troepen zou laten vertrekken. Behoorden ze niet eerst mij mijn rechtsgebieden en andere bezittingen terug te geven en mijn gevangen zoon vrij te laten? Ze hadden bepaald andere plannen, hetgeen maar al te duidelijk wordt uit de diverse beraadslagingen, waarin ze de mogelijkheden hebben besproken om mij uit de weg te ruimen en om Holland en Zeeland te onderwerpen. Ze hadden immers wel in de gaten dat alleen ik en de Staten van de genoemde gewesten hun aanslagen trachtten te verijdelen. Hun tirannieke plannen blijken duidelijk uit de instructies van degenen die in Geertruidenberg met mij kwamen onderhandelen.

Op hetzelfde moment trachtten ze de koningin van Engeland met allerlei valse voorstellingen van zaken over te halen tot een oorlog tegen mij en de Staten van Holland en Zeeland. Maar, aangezien de wijze koningin wel beter wist, nam zij een geheel andere beslissing dan zij hadden gehoopt. Hieruit blijkt duidelijk dat zij zich niet hebben gehouden aan de Pacificatie.

Wat betreft de Spaanse troepen, die door Don Juan zogenaamd teruggestuurd zouden zijn, weten ze wel degelijk dat een deel in Luxemburg gelegd bleef, een ander deel in Franche-Comté en weer een ander deel in Frankrijk. Dit alles onder de dekmantel van de burgeroorlog die in Frankrijk weer is uitgebroken, in werkelijkheid echter om onmiddellijk weer naar ons land te kunnen terugkeren, hetgeen ook gebeurde.

Ze wisten wel dat Don Juan nog veertienduizend Duitse huursoldaten in de belangrijkste steden van ons land in garnizoen had liggen. Ook wisten ze dat hij in

82
Mechelen met de Duitsers onderhandelde en dat hij tegen hen heel andere dingen zei dan tegen U, Mijne Heren.

Met opmerkingen [RJ85]: Buitenlandse vorsten

Ook hebben ze gezien dat hij pogingen deed om het Antwerps kasteel te veroveren op de hertog van Aarschot en diens zoon, de prins van Chimay, ten einde het over te dragen in de handen van Treslong.

Ondanks dit alles hebben ze hem alle steun geboden en durven ze uiteindelijk nog te zeggen dat ze de Pacificatie van Gent niet geschonden hebben!

De vijand zegt mij *dat don Juan het Pacificatieverdrag heeft gezworen.*

Ik stel dat ook de koning zelf deze eed heeft gezworen en dat hij op hetzelfde moment Don Juan opdroeg de beloften te breken, zoals blijkt uit zijn eigen brieven. Don Juan heeft inderdaad de eed gezworen, doch op voorwaarde dat hij van deze eed ontslagen zou zijn op het moment dat hij er spijt van zou krijgen: dat zou dan ook niet lang duren. Dit jongmens dacht dat hij alles overwonnen had en dat hij (dank zij de Duitse soldaten en een stel landverraders) de belangrijkste steden in handen had.

Hij probeerde voorts het kasteel van Namen in te nemen, dat naar zijn idee erg geschikt was als residentie voor de Spanjaarden. Toen echter het Antwerps kasteel aan U werd overgedragen, kreeg hij in de gaten dat hij nog erg ver van zijn doel verwijderd was. Dat kostte hem toen veel vrienden, die zich terstond bij de tegenpartij aansloten. Dat heeft hem zozeer verrast dat hij geen andere uitweg zag dan tijd te rekken en U ijdele hoop op vrede te geven. Bovendien heeft hij enkele van Uw gedeputeerden omgekocht. Het zou beter geweest zijn als U vanaf het begin mijn adviezen had kunnen opvolgen, zonder daarbij gehinderd te worden door deze lieden die zich zo fantastisch aan de Pacificatie hebben gehouden. Ik was in staat om met een klein legertje don Juan en zijn aanhangers te verdrijven.

Ik zou, Mijne Heren, graag willen weten of Don Juan zich wel hield aan het Unieverdrag, dat hij met die Spaansgezinde lui had gesloten. Waarom werpt hij mij trouwens de Pacificatie voor de voeten, als hij zelf heeft verklaard zich niet aan de Pacificatie te willen houden? Of geniet hij een privilege, dat hij zelf in het leven heeft geroepen en tevens heeft gebroken?

Ik heb trouwens geen verbintenis met hem, maar alleen met U, Mijne Heren, hebben ik en de Staten van Holland en Zeeland een verbintenis. Ze hebben talloze malen de Pacificatie geschonden en de meest vooraanstaande burgers verbannen en vermoord. U hebt het, in het belang van de veiligheid, nodig geacht enkele artikelen uit het Pacificatieverdrag uit te breiden en te wijzigen; gesteld dat U deze artikelen volledig naast U neer had gelegd, wie heeft er dan het recht om U te beschuldigen? Immers, U zou dan slechts gehandeld hebben in het belang van het land. U zou in elk geval geen beschuldigingen hoeven accepteren van degene, die zijn eigen eed slechts hanteert als een valstrik om U in te vangen.

Ze zeggen *dat de Hervorming door mij werd veroorzaakt.*

Wat dat betreft moet ik stellen dat ik me niet meer gebonden voelde aan de Pacificatie, nadat de medeondertekenaren het verdrag op allerhande manieren hadden geschonden. Als U het nodig had gevonden iets te hervormen, dan had U daartoe evenveel macht. Immers, de Pacificatie was de Uwe en U mocht naar eigen goeddunken ernaar handelen. Nu het zo vaak, zowel in woord als geschrift, is aangetoond dat de Pacificatie niet geschonden is, is het niet nodig U dat te verklaren. Ik wil wel toegeven dat het aan Holland en Zeeland verboden was in andere provinciën de Hervorming door te voeren. Maar er is geen verplichting dat de Staten niet in hun eigen provincie maatregelen mogen nemen in het belang van hun veiligheid. Dat blijkt duidelijk uit artikel II en 12 van de Pacificatie." (...)

83

Hetzelfde commentaar kan ik geven op de Hervorming in enkele steden in mijn rechtsgebied. Ik kan wel bij de gratie Gods verklaren dat ik daartoe geen advies of aanzet heb gegeven en dat er veel dingen gebeurd zijn die mij geen plezier hebben gedaan; dit geldt ook voor Vlaanderen. Echter — en dat wil ik volhouden — als er

Met opmerkingen [RJ86]: Laten zien wat SG is aangedaan

Met opmerkingen [RJ87]: Verbinding leggen met SG

Met opmerkingen [RJ88]: Neemt het op voor SG tegenover Spanjaarden

onder het krijgsvolk onbeschaamdheden zijn voorgevallen, dan vallen die in het niet bij de excessen onder de Spaanse soldaten. Er is van onze kant nooit sprake geweest van ontrouw, verraad of van een verstandhouding met de vijand; dit is bij de Spanjaarden wel vaak waargenomen. Immers, zijn zij niet openlijk een gewapende oorlog begonnen, tegen hun eigen beloften in? Hebben ze niet hun bondgenoten aangevallen twee dagen vóór ik gereed was voor de strijd? Hebben ze niet hun samenzwering om hun bondgenoten tot vijanden te maken, volledig uitgevoerd op het moment dat Maastricht belegerd was?" Ik vertrouwde volledig op de soldaten van mijn bondgenoten, in de hoop aldus de stad te kunnen bevrijden; echter, op hetzelfde moment bleek niet alleen dat ze me verlieten, maar dat ze tegen mij strijd begonnen te leveren. Wat ter wereld is schandelijker dan dat? Waar heeft men voldoende galgen en welke lijfstraffen zijn zwaar genoeg om degenen die zo ontrouw zijn geweest tegenover hun eigen vrienden, rechtmatig te straffen? (...)

Hiertegen zullen ze inbrengen *dat ik me niet heb verzet tegen mijn eigen mensen als zij zich aan misdaden te buiten gingen.*

Voorwaar, ik heb de fouten van sommigen niet door de vingers gezien. Denken ze echter dat ik zo onvoorzichtig ben om voor hen de deur te openen naar de totale ondergang van dit land en Escovedo tot profeet te maken? Hebben ze ooit gehoord dat een wijze vader de ondergang van zijn kinderen verkiest ten einde zijn vijand tevreden te stellen? Integendeel, hij behoort hun fouten te bestraffen en aldus zijn gezin te beschermen. Weten Bours, Montigny en anderen niet hoeveel ik ervoor gedaan heb om de orde te herstellen? Het was slechts razernij, dwaasheid, hoogmoed, haat tegen de Hervorming en heerszucht, waardoor ze zo buiten hun zinnen zijn geraakt. Later hebben ze getracht dit onder de dekmantel van de Pacificatie van Gent te verdoezelen. Mijn Heren, het is mij immers voldoende bekend hoezeer ze hun best hebben gedaan om hun voornemens te verhullen. Ook weet ik hoe ze op advies van een slecht leider deze weg zijn ingeslagen.

Veel mensen zullen het vreemd vinden dat men zozeer zijn afkomst kan verloochenen door deze voorgoed te schande te maken. Velen zullen niet willen geloven dat zij zo onstandvastig kunnen zijn.

Ik heb een bijzondere vriendschapsband met hun voorvaders gehad en heb hen steeds geëerd. Ik had dan ook graag gezien dat ze de deugdzaamheid en eer zouden bevorderen. Vandaar dat ik zeer bedroefd ben dat het zo ver is gekomen; ik wens hen nog altijd de wijsheid toe om al wat er is gebeurd met een oprecht leedwezen te verbeteren. Ik wil hier niet uitvoerig ingaan op alle daden, die niet zo direct voor iedereen zichtbaar zijn, maar niettemin vol zijn van onstandvastigheid. Als men alleen kijkt naar wat iedereen bekend is, wie zal zich dan verbazen over hun besluiten en voornemens? Eerst dienen zij de hertog van Alva en de grote Heerser alsof ze hun huurknechten zijn. Ze voeren in alle hevigheid oorlog tegen ons en kort erna komen ze met ons over vrede onderhandelen. Dan verzoenen ze zich met ons en zijn vijanden van de Spanjaarden geworden. Don Juan komt daarna in het land, ze volgen en dienen hem en ze overwegen elk middel om mij om het leven te brengen. Het plan van don Juan om het Antwerps kasteel in te nemen mislukt; dus laten ze ook hem in de steek en verzoeken mij om onmiddellijk te komen.

Ik heb nog nauwelijks één voet in het land gezet, of zij ontbieden — tegen hun eed in

84 en zonder U of mij te raadplegen — aartshertog Matthias. Als hij ook hier is, komen ze tot het inzicht dat ze zo hun doel evenmin bereiken. Dus laten ze hem ongemoeid en zonder hem op de hoogte te stellen, halen ze de hertog van Anjou erbij. Ze zien echter in dat ze hem niet tegen U en tegen de Hervormden kunnen opzetten, laten hem dan ook in de steek en scharen zich aan de zijde van de prins van Parma.

Zijn er baren op de zee zo woelig of weerhanen op een toren zo beweeglijk als de

Met opmerkingen [RJ89]: Als het al waar is, dan niet zo erg als spanjaarden. Veelgebruikte constructie

Met opmerkingen [RJ90]: Bescheidenheid: de 'betere' willen zijn boven de anderen, grootmoedigheid

besluiten van die mensen, die menen zo hoog te zijn dat ze zich kunnen permitteren hooggeplaatsten dusdanig om de tuin te leiden? Gelet op het feit dat ze dergelijke daden hebben verricht, die voor iedereen in de wereld bekend zijn, dan kunt U, Mijn Heren, voortaan wel met zekerheid aannemen, dat ze tot alles in staat zijn. Het schandelijkste *dat ze hebben gedaan is dat ze ingestemd hebben met deze laffe Ban.*

In deze Ban immers wordt degene die hen het leven heeft gespaard, met de dood bedreigd.

Mijne Heren, U kunt er zeker van zijn dat daarmee het eind nog niet in zicht is, want, als ze hun fouten niet inzien en betreuren, dan zult U ze nog meer dan tien maal van zadel en paard zien veranderen.

Willem weerlegt de stelling van de vijand dat hij zichzelf tegen de wil van de Staten tot stadhoeder van Brabant heeft benoemd. Het is ook onjuist dat hij het stadhouderschap over Vlaanderen heeft aanvaard.

Ik kan me niet voorstellen dat er redenen zijn om me te verantwoorden voor de gelden die door U worden geïnd. Deze gelden worden immers volgens Uw richtlijnen en onder Uw verantwoordelijkheid door Uw eigen thesauriers, beambten en ontvangers geadmistreerd, zonder dat ik of een der onzen er ooit één cent van gezien heeft.

Veeleer past hier een beschuldiging aan het adres van de vijand die U gedwongen heeft alle gelden aan te wenden voor de verdediging. De vijand maakt grote kosten om kwaad aan te richten, om te tyranniseren en om U de vrijheid te ontnemen. Waarom zou het voor U niet evenzeer geoorloofd zijn om financiële middelen aan te wenden ten einde het goede te doen: de tiran te bedwingen en de vrijheid te behouden? Deze vrijheid is niet in geld uit te drukken. Als het nodig is de laatste cent en de laatste druppel bloed te offeren, doen wij dan iets waartoe we niet verplicht zijn? In de oude, buitenlandse geschiedenis, maar ook bij onze dappere voorouders treffen we hiervan mooie voorbeelden aan. We moeten allesbehalve de teugels vieren; integendeel, nu we zien wat de vijand het meest deert, moeten we des te harder zijn en doorzetten. Ze zeggen bovendien *dat iemand die bezwaar heeft tegen de belastingen, door mij gearresteerd, mishandeld, gevangengezet wordt of aan de schandpaal genageld, beroofd en vermoord wordt.*

Ik denk niet dat het nodig is hierop te reageren. Mijn Heren, U weet zelf wel dat dat verzonnen is. U weet dat ik veel meer beschuldigd werd vanwege mijn grote zachtzinnigheid en tolerantie tegenover menige snoodaard, die mijn zaak door zijn listige praktijken en heimelijke plannen benadeelde. Tegenwoordig zijn er talloze mensen die veel roddels rondstrooien en een grote mond hebben, maar die men beter de mond had kunnen snoeren. Niettemin berouwt het mij niet dat ik met hen heb omgegaan; ik verblijd mij met de gedachte dat ik liever heb dat mij onrecht wordt aangedaan dan dat ik anderen onrecht heb willen aandoen.

Ik twijfel er niet aan dat God, die een rechtvaardig Rechter is, deze verraders en ontrouwe figuren hun welverdiende loon zal geven. Zij zijn het die het brood met ons

85 hebben gegeten, hebben deelgenomen aan onze beraadslagingen, maar niettemin nu tegen ons oorlog voeren. Zij voelen reeds de Goddelijke wraak, die hen met een voortdurende gewetenswroeging zal achtervolgen.

Willem wijdt een aantal kritische woorden aan de Heer van Selles, die met zijn hypocriete houding de opstandelingen om de tuin trachtte te leiden. Bovendien verantwoordt Willem zich voor het feit dat hij een aantal Katholieke en koningsgezinde ambtsdragers heeft afgezet en vervangen door meer vaderlandslievende bestuurders."

Ze verwijten mij ook het vertrouwen dat ik bij het gewone volk geniet.

Ik schaam me in het geheel niet voor dit vertrouwen. Integendeel, ik vind het jammer

Met opmerkingen [RJ91]: Lijkt of dit stuk over zuidelijke Nederlanden gaat: binnenlandse critici

Met opmerkingen [RJ92]: Bal terugkaatsen: eigenlijk meer doorschuiven

Met opmerkingen [RJ93]: Zeggen dat SG dit al weet maar er dan toch op ingaan: botsing van publieken. (buitenlandse vorsten weten het bijv misschien nog niet) Ook: claimen dat SG aan zijn kant staat

Met opmerkingen [RJ94]: Zeggen dat je juist beschuldigd wordt van het tegenovergestelde

Met opmerkingen [RJ95]: Bescheidenheid: werken aan eigen ethos, welwillendheid

dat ik niet meer vertrouwen geniet, dat wil zeggen dat ik het volk niet goed kan overtuigen van mijn ideeën. Want dan zou ik, met Gods hulp, dit land al lang bevrijd hebben van het Spaanse vergif. De tirannie en wreedheid van de Spanjaarden waren zo groot dat ze zich de haat van het hele volk op de hals hebben gehaald; het volk dat hen voordien goedgezind was en hun grote trouw had bewezen. Het volk heeft mij gekozen om de vrijheid te handhaven; wat anders kan men hun zeggen dan dat het volk zich tot mij aangetrokken voelde en dat het jegens de anderen slechts haat voelde? Mijn leven lang blijf ik het volk toegeneigd, dat wil zeggen dat ik alles zal doen om Uw vrijheid en privileges te beschermen. U zult inzien dat de hersenpannen van de Spanjaarden van elk verstand beroofd zijn en dat ze, met de bedoeling mij te beschimpen, mij juist prijzen. Deze domkoppen willen het verstand van alle andere mensen meten met hun eigen verstand als maatstaf. Ze denken dat iedereen voor kwaad aanziet wat zij zelf kwaad vinden. Als we het echter alles tezamen in één grote weegschaal wegen, dan zullen we zien dat ze volledig verkeerd gerekend hebben. Immers, het volk zal altijd meer houden van degene die het beschermt dan van degene die het onderdrukt.

Zeer verbaasd was ik door het feit dat ze in deze Ban zijn vergeten, wat mij door zo veel lage en kwaadwillige schrijvers in hun laaghartige smaadschriften zo menigmaal voor de voeten is geworpen, namelijk *dat ik de adel zou haten*.

Maar tegen wie zou ik deze haat moeten koesteren? Niet tegen mijzelf, mijn vrienden en familieleden, die allemaal van hoge en adellijke afkomst zijn, uit zeer oude geslachten stammen, grote rijkdommen bezitten en hoge posities bekleden. Ik denk dan ook niet dat er onder mijn vijanden veel zijn die zich met mij kunnen meten. Bovendien is voldoende gebleken dat ik al het moge lijke in het belang van de edelen heb gedaan. Echter, lang geleden had ik al voorzien dat bepaalde eerzuchtige figuren, die mij naderhand links hebben laten liggen, zichzelf wilden bevoordelen door de gouvernementen en de belangrijkste posities te bezetten. Ik kende hun tirannieke mentaliteit en stond uit dien hoofde niet goedgunstig tegenover hun streven. Maar dat wil niet zeggen dat ik de adel gehaat of veracht zou hebben; ik heb slechts willen voorkomen dat het land op die manier ten onder zou gaan. Als hun voorvaderen, die veel wijzer, dapperder en rechtschapener waren en met wie ik altijd op goede voet heb gestaan, nog zouden leven, dan zouden ze dood gaan van verdriet, bij het zien van hun kinderen die niet in het minst aarden naar hun standvastige en deugdzaam voorouders, die altijd een onberispelijk leven hebben geleid. In alle landen worden hun kinderen als onbetrouwbaar gezien. Als slaven dienen ze de Spanjaarden, met name de kardinaal, die de spil is waar alles om draait en die hen behandelt als kleine kinderen. De kardinaal leidt hen als dieren en wacht tot ze vet genoeg zijn om geslacht te worden. Dit blijkt uit de brieven die de kardinaal eigenhandig heeft geschreven en die

86
U, Mijne Heren, zelf gezien hebt.

Willem brengt in herinnering dat de Staten-Generaal, het volk en hijzelf unaniem van mening waren dat de Spaanse voorwaarden voor de vredesonderhandelingen in Keulen (1579) volstrekt onredelijk waren. Bovendien verwerpt Willem de beschuldiging dat de Staten-Generaal de publicatie van de vredesvoorwaarden hebben willen verijdelen. Alle gewesten en steden zijn officieel op de hoogte gesteld van de inhoud van deze vredesvoorwaarden.

Ze vinden het uitermate slecht *dat er in de stad Utrecht een vergadering van gedeputeerden van ettelijke steden en gewesten is geweest, ten einde een nieuwe samenwerking tot stand te brengen*.

Waarom vinden ze dit slecht? Omdat ze voor kwaad aanzien wat voor ons volk goed is en ze alles wat in het belang van ons welzijn is, beschouwen als verderfelijc voor

Met opmerkingen [RJ96]: Over het volk

Met opmerkingen [RJ97]: Heftige vergelijking

Met opmerkingen [RJ98]: Herhaling van begin: aanspreking SG

Met opmerkingen [RJ99]: Heftige taalgebruik

Met opmerkingen [RJ100]: Vaker toepaste techniek: zeggen dat vijand hem probeert te beschimpen, maar dat het juist een compliment is.

Met opmerkingen [RJ101]: Claimen dat het volk aan zijn kant staat

Met opmerkingen [RJ102]: Binnenlandse critici

zichzelf. Ze hadden hun hoop volledig gevestigd op onze onenigheid: ze hadden al geprobeerd bepaalde provincies, die zoveel standpunten hebben gehad als er maanden in het jaar zijn, voor hun zaak te winnen. Ook hadden ze enkele verdorven lui, die zich onder ons bevonden, op hun hand. Wat is een betere remedie tegen onenigheid dan eenheid? Wat is doeltreffender tegen de tweespalt dan de eendracht? Door middel van de eendracht is hun hele opzet in één klap ondergraven. God (die de God van vrede en saamhorigheid is) wilde zo bewijzen hoezeer Hij een afkeer heeft van bedrog en hoe gemakkelijk Hij zulke valse samenzweringen teniet kan doen.

Ziet, Mijne Heren, wat een gelegenheid ik hun bied om tekeer te gaan. Ik zeg hun dat ik het initiatief heb genomen tot de Unie van Utrecht, haar in het leven heb geroepen en in stand heb gehouden. Ik zeg U nogmaals en zo luid dat niet alleen de vijand, maar iedereen het hoort: „Steu de Unie! Bescherm de Unie!”

Mijne Heren, zorgt ervoor dat U niet alleen in woord en geschrift, maar ook metterdaad inhoud geeft aan het eenheidsideaal. Ik schaam me niet in het minst voor de beschuldiging dat ik een chaos heb veroorzaakt door de stichting van de Unie. Onder de dekmantel van de vrede hebben ze bij ons een scheuring veroorzaakt. Op hun vergaderingen in Atrecht en in Bergen (in Henegouwen) deden ze mij steeds fraaie beloften, waarvan ze zich onmiddellijk onttrokken en die slechts de bedoeling hadden om andere gelijkgezinden op hun hand te krijgen. Waarom hebben wij op onze beurt niet evenzeer het recht om ons te verenigen? Wellicht denken ze dat zij wel kwaad mogen doen en het land in de steek mogen laten (op het moment dat Maastricht belegerd was!), maar dat het ons niet is toegestaan het goede te doen en het land te beschermen. Mijne Heren, van de grootste vijand van ons land en de grootste tiran ter wereld kunnen we leren wat nuttig en noodzakelijk is. (...)

Ze beschuldigen mij ook van het feit dat ik alle geestelijken verdreven zou hebben. Mijne Heren, Gij weet wel dat dat niet waar is. Integendeel, hun veldheer, die toen in de stad Groningen resideerde, heeft daar alle Hervormden gevangen genomen en enkele zelfs vermoord, onder wie de burgemeester zelf. Dit alles ondanks het feit dat hij de eed van geloofsvrijheid had gezworen en de Unie van Utrecht had geratificeerd. Wie zal het vreemd vinden dat ook aan onze zijde gepoogd is de vrijheid veilig te stellen? Immers, de vijand heeft, zonder rekening te houden met de eed en als zodanig met de naam van God, elke vorm van rechtvaardigheid vernietigd. De vijand heeft grote ellende aangericht. Zij wilden zich baden in het bloed van hun bondgenoten en van degenen die vertrouwen in hen stelden. Wie zal mij dan nog verwijten dat ik opkom voor de vrijheid?

87

Ze zeggen dat ik de adel in dit land zo slecht heb behandeld dat deze noodgedwongen het land moest verlaten.

Wie heeft er ooit één edelman verjaagd? Onze vijanden worden zozeer achtervolgd door gewetenswroeging dat ze gedwongen zijn zelf van de ene naar de andere plaats te vluchten. Wie moet men anders de schuld geven dan zij zelf, die het vaderland in de steek hebben gelaten en naar de ondergang hebben gevoerd? Het zou beter geweest zijn als ze eerder waren vertrokken en dat de dwazen, die hier nog verblijven, spoedig volgen. Immers, ze zouden mij dan van een grote angst en kwelling bevrijden en het volk zou niet meer bevreesd hoeven te zijn dat ze hun verderfe lijke plannen nog eens zullen uitvoeren.

Het is eveneens belachelijk dat ze mij een hypocriet noemen, hoewel ik me tegenover hen nooit schuldig heb gemaakt aan huichelarij.

Toen ik nog op voet van vriendschap met hen stond, heb ik hen gewaarschuwd dat ze hun eigen graf groeven door deze wrede vervolgingen. Het zou allemaal niet zo ver zijn gekomen als ze zich hadden beheerst en mijn raad hadden opgevolgd. Daarna ben ik, omwille van Uw vrijheid, hun vijand geworden. Ik begrijp dan ook niet waarom ze

Met opmerkingen [RJ103]: Beledigt bepaalde provincies. Niet echt tactisch?

Met opmerkingen [RJ104]: Claimt dat God aan zijn zijde staat

Met opmerkingen [RJ105]: Claimen dat SG het al weet

Met opmerkingen [RJ106]: Bal terugkaatsen: wat zij deden was nog erger en ze deden het eerder

Met opmerkingen [RJ107]: Binnenlandse critici van adel

mij hypocriet noemen, tenzij ze daarmee doelen op het feit dat ik oorlog tegen hen voer, hun steden inneem, hen uit het land verjaag en oprecht alles doe wat in een oorlog toegestaan is. Als het U belieft, Mijne Heren, de moeite te nemen om mijn *Verantwoording*, die dertien jaar geleden gedrukt is, te lezen, dan zult Ge bijgevoegd een brief aantreffen van een koning die een echte huichelaar en bedrieger is. Deze koning dacht mij toen in de strikken van zijn zoete en bedrieglijke woorden te kunnen vangen, evenals hij nu meent indruk op me te maken met zijn dreigementen en woordenvloed. Goddank weet ik een goed middel tegen dit venijn.

Veel woorden besteden ze aan de beschuldiging *dat mijn hele optreden stoelt op wantrouwen en dat mijn geweten lijkt op dat van Caïn en Judas*.

Als ik uitga van hun onbetrouwbaarheid, ben ik dan te vergelijken met Caïn en Judas?

Er is een groot verschil tussen wantrouwen jegens de beloften en genade van de oprechte God enerzijds en wantrouwen jegens de woorden van een leugenaar en bedrieger anderzijds. Ik denk hierbij in het bijzonder aan het fraaie voorbeeld van de arme Moren van Granada, die genoeg zouden kunnen vertellen over deze beloften; ook de moord op de graven van Egmond en Hoorne toont duidelijk de onbetrouwbaarheid van de vijand aan. Als de goede theologen (met name de kardinaal, die een van de hoekstenen van de Roomse kerk is) de ware oorzaak van de val van Judas en Caïn hadden onderzocht, dan zouden ze vastgesteld hebben dat de oorzaak wanhoop was. Dank zij Gods genade ben ik nog nooit tot wanhoop gedreven en zo ver zal het ook nooit komen. Integendeel, wie goed let op de wrede manier, waarop ze in de barbaarse en meer dan heidense Ban tegen mij tekeer gaan, zal gemakkelijk zien dat zij zelf als wanhopigen spreken; ze zijn net zo desperaat als de uitzendingen die door de toneelschrijvers in hun tragedies ten tonele worden gevoerd.

Hun eigen geweten lijkt op dat van Judas, Caïn en Saul!

Wilt toch, Mijne Heren, acht slaan op de wijsheid van deze geleerden. Ze zeggen dat wantrouwtrouwen een eigenschap is van alle slechte mensen. Met jou, "kardinaal, wil ik nu wat bespreken, jij hebt zo lang je tijd op school verdaan en zoveel onderwijs gehad in liegen en bedriegen. Ik vraag jou: hoe reageer je op de stelling van die voortreffelijke orateur dat wantrouwen het sterkste wapen tegen een tiran is? Deze vraag werd voorgelegd aan een zekere Filips," die maar een klein tirannetje was

88
vergeleken bij koning Filips II. Om deze laatste te bestraffen is geen van de redevoevingen van deze orateur (die zijn oraties 'Filippica's', heeft genoemd) toereikend of doeltreffend. Altijd zal ik de genoemde stelling, die de moeite waard is om altijd onthouden te worden, in het midden brengen. Moge God mij geven dat ik meer vertrouwen vind bij het volk dan de orateur. Deze verliet zich te veel op lui zoals jij en ook op bepaalde nietige en corrupte dwazen van jouw slag, waardoor hij uiteindelijk ten onder ging. Echter, Mijne Heren, ik hoop en verwacht, gelet op Uw standvastigheid en dapperheid, dat een dergelijk lot U bespaard zal blijven.

De goede orateurs houden een scherpzinnige redenering altijd voor het einde, naar het voorbeeld van de goede veldheren die hun beste soldaten in de achterste linies opstellen. Hetzelfde doen deze geleerde en ervaren lieden, die mij aan het einde van de Ban willen verpletteren met een zeer groot en schandelijk verwijt, namelijk dat ik niet ingestemd heb met het verzoek naar mijn geboorteland (waar iedereen van nature graag zijn leven doorbrengt) te vertrekken. Wat zou meer in mijn voordeel hebben gewerkt dan deze stelling?

Mijne Heren, wilt toch in het bijzonder letten op hun dwaasheid en hun onbeschaamdheid.

Ze moeten toegeven dat ze ofwel schaamteloos zijn — gezien het feit dat ze dit zeggen — ofwel onverstandig, gezien het feit dat ze me tegen hun bedoeling in prijzen. Het wordt door iedereen zeer aangenaam gevonden zijn leven in het vaderland door te brengen. Waarom trekt dit vervloekte geslacht van Spanjaarden dan van het

Met opmerkingen [RJ108]: Bal terugkaatsen

Met opmerkingen [RJ109]: Bal terugkaatsen

Met opmerkingen [RJ110]: Hier spreekt hij rechtstreeks tot kardinaal Granvelle: dus toch meerekenen met publiek

ene naar het andere land? Om iedereen te kwellen? Op grond van mijn verplichtingen tegenover U prefereerde ik U te dienen, boven het wonen in mijn geboorteland. Is het rechtvaardig dat ik om die reden ervan beschuldigd word een schurk en een verrader, en bovendien de algeme ne pest voor de wereld te zijn? U weet maar al te goed dat ik vanaf mijn elfde of twaalfde jaar in Uw midden ben opgegroeid, zodat ik dit land vrijwel als mijn geboorteland mag beschouwen. Ik heb, zoals gezegd, hun aanbod van de hand gewezen; wat anders kunnen ze dus beschimpen dan mijn onverzettelijkheid en trouw tegenover God en vaderland, die ik hoger acht dan wat ook ter wereld?

Met opmerkingen [RJ111]: Bal terugkaatsen

Denkt niet, Mijne Heren, dat ik er behagen in schep steeds te slaven en te arbeiden of zulke grote zorgen op me te nemen en dan nog zo veel valse beschuldigingen te moeten horen. Deze beschuldigingen komen niet alleen van de vijand, maar ook — meer dan me lief is — van diegenen, die mijn vrienden behoren te zijn en die aan mij gehoorzaamheid zijn verschuldigd. Sinds lang ben ik van mijn bezittingen beroofd, mijn lieve zoon zit al lange tijd in de gevangenis en zelf heb ik grote schulden. Als ik de kans zou krijgen om aan deze zorgen een einde te maken, dan zou ik — net als alle andere mensen — de rust en de voorspoed verkiezen boven kommer en kwel. Maar aangezien ik deze rust en voorspoed niet kan bereiken zonder U te verraden, te verlaten of over te leveren aan bloeddorstige wolven, zal iedereen het in mij waardenen dat ik mij verre houd van verraad. *Mijn laatste druppel bloed en mijn laatste cent, mijn hele verstand, inzet, vertrouwen en gezag zal ik gaarne in dienst stellen van Uw belangen. De verwijten die ze mij maken, Mijne Heren, zijn niet bepaald in overeenstemming met de waarheid.*

Met opmerkingen [RJ112]: Verwijt omdraaien naar compliment

De aanbiedingen die ze mij, naar hun zeggen, hebben gedaan, heb ik nooit ontvangen. Ze hebben me duidelijk te verstaan gegeven dat al mijn eisen met betrekking tot privéaangelegenheden ingewilligd zouden worden.

Met opmerkingen [RJ113]: Heftige toezegging aan SG

Ook hebben ze me beloofd mijn zoon uit de gevangenis te ont slaan en hem al mijn titels en functies te geven; eveneens hebben ze toegezegd dat ik al mijn eigendommen terug zou krijgen, dat mijn schulden zouden worden kwijtgescholden en dat ik bovendien één miljoen gulden in contanten zou ontvangen. Dit zijn zonder meer

89
mooie aanbiedingen, Mijne Heren. Moeiteloos heeft men zich echter van mij afgewend en is men overgelopen naar de vijand.

Op al hun vredesvoorstellen heb ik steeds geantwoord dat ik tevreden ben met de voorwaarden zoals U, Mijne Heren, die aan hen hebt voorgelegd en geen behoefte heb aan andere bepalingen. Ik wilde geenszins het algemeen belang schaden; immers, daarmee valt of staat ons welzijn. Is het dan geen grove laster om iemand ervan te beschuldigen dat hij een man van eer is, trouw en standvastig is en dat hij niet door de knieën gaat voor loze beloften en voor een stroom van dreigementen?

Met opmerkingen [RJ114]: Staat aan kant van SG

Tot nu toe, Mijne Heren, hebt Gij gehoord over de valse beschuldigingen die tegen mijn eer en goede naam zijn ingebracht. Vandaar dat ik U nu verzoek als rechters op te treden en, naar eigen goeddunken, het vonnis uit te spreken. Ik zal mij niet onttrekken aan een rechtvaardige straf, als blijkt dat ik schuldig ben. Als U echter tot een tegengesteld oordeel komt, namelijk dat ik beschuldigd ben door snoodaards, verraders en tirannen, dan kan ik mijn nederige diensten als nuttig beschouwen.

Met opmerkingen [RJ115]: Legt zich neer bij besluit SG

Op deze zwakke fundamenten willen ze het vonnis van de verbanning bouwen; hun hele verbale talent wenden ze hiertoe aan. Ze gaan tekeer als razenden. Dit alles maakt niet meer indruk op me dan het gebulder van paus Clemens tegen prins Philibert": ook deze liet zich niet gevangen nemen. Alles welbeschouwd is het puur inhoudloze taal, waarmee men een klein kind bang kan maken, maar een dapper man niet. Ik heb, door Gods genade, nooit de moed opgegeven en heb me niets aangetrokken van al hun gebulder, noch van de tachtigduizend man die Alva ten strijde liet trekken, noch van

de vijandelijke vloot.

Evenmin heb ik mij laten intimideren door de talloze malen dat ik door de hertog en zijn opvolger — en vóór die tijd door de hertogin van Parma — verraden ben. Echter, de huidige beschuldigingen zijn veel erger dan het ijdel geraas, waardoor niemand gekwetst wordt. Ik heb slechts één commentaar, namelijk dat alle Spanjaarden en hun begunstigers, die zeggen *dat ik een schurk of een verrader ben*, leugenaars zijn.

Hoewel ze mij herhaaldelijk in de ban doen en me het recht op leven ontnemen, zal ik de omgang met mijn vrienden niet staken zo lang God daartoe Zijn genade geeft. In Zijn macht bevinden zich mijn leven en dood. Van Hem heb ik tot nu toe zeer veel steun ondervonden en ik hoop dat Hij mij tot het einde zal beschermen.

Wat betreft mijn bezittingen, die krachtens deze Ban worden weggegeven, hoop ik dat ze daarvan geen financieel voordeel zullen hebben. Ik hoop bovendien dat ik de bezittingen, die mij nu zijn afgenomen, eens op hen zal kunnen heroveren.

De vijand belooft aan degene, die mij dood of levend aan de vijand overleveren of die mij zal vermoorden, *een bedrag van 25.000 gouden kronen*. Hij heeft echter deze belofte tot op heden nooit openbaar gemaakt. Denkt hij dat ik niet weet hoe vaak hij al een overeenkomst heeft gesloten met huurmoordenaars?

Dank zij Gods genade ben ik steeds gespaard gebleven voor een moordaanslag, zonder ooit van tevoren gewaarschuwd te zijn. Ik hoop dat Hij mij nu even goedgunstig zal zijn, aangezien ik meer dan vroeger genoodzaakt ben mezelf te beschermen, en dat Hij veel eerbare mensen zal aansporen mij in bescherming te nemen.

Nergens ter wereld trof men ooit zulke onbeschaamdheden aan als bij de Spanjaarden. Ze hebben voor de hele christelijke wereld verkondigd een som geld uit te loven voor mijn moordenaar. Wat mij echter het meest verbaast is dat ze — geheel in strijd met de regels van eer en fatsoen — degene die zo dapper is mij te vermoorden, in de adelstand zullen verheffen. Stelt U zich eens voor dat iemand door mij te vermoorden zich in de adelstand verheft; zou er dan één edelman ter wereld zijn, die aan tafel zou

90
willen zitten met een schurk die voor geld iemand de keel heeft afgesneden?

De Spanjaarden beschouwen derge lijke schurken als edellieden en men kan op die manier in Spanje in hoger aanzien komen. Vandaar dat het mij niet zo zeer verbaast dat iedereen gelooft dat de meeste Spanjaarden, met name degenen die zichzelf als edellieden beschouwen, afstammen van de Moren en de Joden. Ze houden immers de deugd van hun voorouders, die het leven van de Zaligmaker met zilverlingen hebben afgekocht, in ere. Ik draag dit onrecht dan ook des te lijdzamer.

Als mijn moordenaar een misdaad op zijn geweten zou hebben, dan wordt die hem vergeven. Maar stel eens dat hij het christelijk geloof in een van zijn koninkrijken heeft uitgeroeid. Of dat hij zijn dochter onteerd heeft. Of dat hij — en dat is de ergste misdaad die je in Spanje kunt bedrijven — kwaad heeft gesproken van de inquisitie! Zou dat ook kwijtgescholden worden?

Mijn vijand heeft zichzelf vergeven dat hij mij heeft gekwetst en hij heeft dit ten aanhore Van de hele wereld verkondigd, ten einde des te meer getuigen te hebben van zijn onrechtvaardigheid. Het speelt mij dan ook bijzonder in de kaart dat hij in de Ban belooft niet alleen eerloze figuren, maar ook de grootste schurken en booswichten in de adelstand te verheffen en hen bovendien nog een beloning te geven. Immers, hij toont onomstotelijk mijn onschuld aan door de beschermer van de onafhankelijkheid van een onderdrukt volk te vermoorden en daarbij gebruik te maken van tirannieke praktijken, door de ergste misdaden kwijt te schelden en door de schurken in de adelstand te verheffen.

Ik houd het voor zeker, Mijne Heren, dat de rechtvaardige God hem en de zijnen van het verstand heeft beroofd en toestaat dat hij iedereen zijn verderfelijke houding

tegenover dit land en zijn onafhankelijkheid laat zien. Dit maak ik op uit het feit dat voor hen alle afgrijselijke misdaden in het niet vallen bij de dood van degene die U tot op heden zo trouw heeft gediend. Hij schaamt zich niet om ter verdediging van dergelijke schandelijke daden de Naam van God te misbruiken, door te zeggen *dat hij als dienaar van God gerechtigd is dit te doen*. Kennelijk heeft deze dienaar het recht om datgene wat God verboden heeft, goed te keuren. Bovendien schijnt hij het recht te hebben een en ander te belonen met geld, met verheffing in de adelstand en met vergeving van zelfs de ernstige misdaden. Ik twijfel er echt niet aan dat God hem rechtvaardig zal straffen en dat Hij mijn onschuld en aanzien nu en bij het nageslacht zal handhaven. Wat betreft mijn lijf en goed, die heb ik reeds lang geleden in Zijn handen gesteld: daarmee mag Hij doen wat Hem ter ere van Zijn Naam en zaligheid behaagt.

Met opmerkingen [RJ116]: God is aan zijn kant

De aantijgingen in de schandelijke banvloek, Mijne Heren, worden ook over Uw hoofden uitgestort. Daarover hoeft U zich niet te verbazen: de Spanjaarden en hun aanhangers volgen hierin de aard van de vrouw, die na geschreeuwd, gebeten en gekrabd te hebben, tenslotte overgaat op scheldpartijen. Zo ook handelt Uw vijand, die U voor de laatste maal beledigt. Als wij onze standvastigheid, vastberadenheid en dapperheid tonen, dan is het einde van deze treurige aanvallen in zicht. Sulla, Carbo, Marius, Antonius en andere tirannen — geestelijke vaders van deze Ban — hebben de Spanjaarden nooit het voorbeeld gegeven van dergelijke dwaasheden, hoewel ze de weg hebben gebaad voor alle wrede en barbaarse daden. Degenen die door Sufla en anderen werden verbannen, waren gevluht, verjaagd of hielden zich verborgen; bovendien geschiedde dat in hun eigen rijk. In zeker opzicht komen de Spanjaarden dus wel met hen overeen, namelijk dat ze oprechte, deugd zame mensen verbannen. De Spanjaarden zijn echter zo dwaas dat ze degene gaan verbannen tegen wie ze oorlog moeten voeren. Immers, het sturen van een gifmenger (zoals de hertogin

Met opmerkingen [RJ117]: Neemt het op voor SG die ook worden beschuldigd

91 van Parma heeft gedaan) en het afvaardigen van een moordenaar (zoals haar zoon heeft gedaan) hebben niets te maken met verbanning, maar veel meer met moord en terreur.

Mijne Heren, dit is niet alles wat ik tegen deze tirannieke Ban heb in te brengen. Ik laat het echter hierbij omdat U met veel andere zaken al voldoende op de hoogte bent. Ik heb me evenmin voorgenomen om alle misdaden van de koning en van zijn voornaamste dienaren te beschrijven: zelfs de meest welbespraakte man ter wereld zou hierin niet slagen. Geen enkel deugdzaam mens zou deze beschrijving voldoende kunnen bevatten, want de wreedheid, tirannie en onrechtvaardigheid van de vijand zijn mateloos.

Met opmerkingen [RJ118]: Claimt dat SG al veel weet

Ik hoop niettemin dat U inmiddels de inhoud van deze Ban (die voldoende getuigt van hun laaghartigheid) en mijn Apologie volledig op de hoogte bent van het kwaad dat zij hebben aangericht. U kunt uit een en ander ook de belangrijke leer trekken, dat ze alle hoop verloren hebben U met gewelddadige middelen te overwinnen. Vandaar dat ze proberen tweedracht onder ons te zaaien. Ze prijzen dan ook degenen die ons tegen hun eed en in de meest zorgelijke omstandigheden in de steek hebben gelaten en die geen enkele blijk van droefenis hebben getoond toen een van onze steden werd belegerd. Wat meer is: op hetzelfde moment begonnen ze andere steden en dorpen aan te vallen.

De dreigementen, die in deze Ban worden geuit, zijn slechts bedoeld om U te schokken en op die manier U ertoe aan te zetten zich van mij af te wenden. Ze wekken de indruk deze oorlog alleen tegen mij te voeren en niet tegen U. Het doet allemaal sterk denken aan de wolf die de schapen wijsmaakt dat hij alleen maar met de honden vecht en dat hij, na de honden te hebben afgemaakt, op goede voet zal leven met de kudde. Immers, deze honden zijn altijd de aanstichters van de strijd.

Is het brandstichten, bloedvergieten en moorden opgehouden tijdens mijn verblijf in Duitsland? Werd Uw onafhankelijkheid toen gewaarborgd door de vriendelijke en goedmoedige hertog van Alva? Heeft men niet juist in die tijd in Spanje de Heren van Bergen en van Montigny om het leven gebracht? Heeft men in die tijd niet de hoofden van de voornaamste bevelhebbers en bestuurders op speerpunten aan iedereen getoond?

Het hoofddoel van al hun aanvallen is om onze onafhankelijkheid teniet te doen. Verder hebben ze zich voorgenomen de Hervormde leer uit te roeien. Ik wil hier niet redetwisten over de vraag welk geloof het ware is; dat laat ik over aan degenen die op dat terrein beter geschoold zijn dan ik. Iedereen kan op grond van mijn getuigenis vaststellen tot welke religie ik behoor. Ik maak U erop attent dat de situatie waarin het land verkeert zodanig is dat het zonder vrijheid voor het Calvinisme geen drie dagen kan voortbestaan. U ziet hoe ongelooflijk het aantal Hervormden is toegenomen en dat de haat tegen de paus bij de inwoners van dit land diep ingeworteld is, doordat zijn schadelijke praktijken tegen dit land erg duidelijk zijn. Wie kan zich erop laten voorstaan het land lief te hebben en toch het advies geven zo veel inwoners uit hun land te verdrijven, waardoor het in chaos, armoede en ellende achterblijft? Wie zal hem trouwens moeten dwingen tot vertrek? Laten we kijken naar onze buurlanden en goed onze eigen situatie onder ogen zien, dan is het duidelijk dat we dit advies, tenzij we helemaal dwaas zijn, niet moeten opvolgen. Immers, dat zou de totale ondergang van het land betekenen.

Onder de Katholieken bevinden zich weliswaar veel eerbare, vaderlandslievende en plichtsgetrouwe mensen. Maar bij de Hervormden treft men niemand aan, die banden met de vijand onderhoudt, integendeel: ze zijn eendrachtig tegen hem. Er bevinden zich onder hen enkelen die als baldadige kinderen wat problemen hebben veroorzaakt door hun roekeloosheid; dit wil echter nog niet zeggen dat ze de vijand hebben gediend.

Nu U weet, Mijne Heren, wat de vijand voor ogen staat, is het zaak hun opzet met doeltreffende middelen te verijdelen. Daartoe is het een vereiste dat we in praktijk brengen wat U altijd hebt gezegd en wat ook wordt gesymboliseerd door het bundeltje pijlen dat in Uw zegel is gegraveerd, namelijk dat geen enkel lichaamsdeel de voeding naar zich toe mag trekken die voor het hele lichaam bestemd is. Het dient zo te zijn dat elk lichaamsdeel er vrede mee heeft dat de maag eerst het voedsel verteert en via de aderen naar de verschillende delen leidt. Als zich een ziekte openbaart, kunnen de medicijnen gemakkelijk naar hun plaats van bestemming worden gevoerd. De zieken kunnen dan gedurende bepaalde tijd hun lijden dragen, om uiteindelijk met meer vreugde te mogen beseffen dat ze van de ziekte verlost zijn. Zouden we het ons niet eeuwig verwijten als we onze prachtige staat door onze aartsvijand lieten overvallen? Bedenkt wel, Mijne Heren, dat deze staat verzwakte kort na de dood van keizer Karel. Dat vond zijn oorzaak in het feit dat de provincies zich toen uitsluitend bezig hielden met het strijden om bepaalde privileges waarop ze recht meenden te hebben. Denkt niet, dat ik met de huidige middelen in staat ben de vijand te stuiten. Echter, ik heb enige ervaring op politiek en militair terrein en ben voldoende bekend met de situatie van het land en met de middelen van de vijand. U kunt er dan ook zeker van zijn dat, al zouden de legers van Spanje en Italië ons aanvallen, ze even weinig zouden kunnen uitrichten als Alva in Holland en Zeeland heeft gekund. U hebt de macht om maatregelen te nemen maar hebt dit nochtans niet gedaan. Dit is een grote fout van U, aangezien het volk op U vertrouwt en U beschouwt als vaders en beschermers. Het volk zou dergelijke maatregelen met zo veel blijdschap ontvangen als ware het een hemels geschenk. En als U geen mededogen hebt met Uzelf, hebt het dan in ieder geval met het arme volk, dat geheel ontredderd is en zo veel weduwen en wezen telt.

Met opmerkingen [RJ119]: Verwijt aan SG

Trekt het U aan dat er in het land zo veel moorden zijn gepleegd, zo veel kerken zijn verwoest en dat talloze herders met hun schapen door het land dolen. Houdt U de wrede executie in Nijvel door de graaf van Mansfeld voor ogen.

Dergelijke dingen kunt U voorkomen als U de tweespalt uitbant en alles in het werk stelt om eendrachtig op te treden, zonder grote financiële offers te schuwen.

U ziet wel, Mijne Heren, dat het de vijand het meest te doen is om mijn hoofd, aangezien ze er zo'n grote som geld voor hebben uitgelooft. Ze zeggen bovendien dat er geen einde aan deze oorlog komt, zolang ik mij in Uw midden bevind.

Als het inderdaad Gods wil zou zijn door middel van mijn dood of mijn verbanning U te verlossen van de ellende die U door de Spanjaarden wordt bezorgd, hoe graag zou ik dan niet verbannen willen worden of willen sterven? Om welke reden heb ik al mijn bezittingen opgeofferd? Heb ik dat gedaan om mezelf te verrijken? Waarom heb ik mijn eigen broeders verloren, die mij liever waren dan mijn eigen leven? Waarom heb ik mijn zoon in de gevangenis gelaten, hoewel ik als vader sterk naar hem verlangde? Kunt U mij een andere zoon schenken of ervoor zorgen dat hij terugkomt? Waarom heb ik mijn leven zo dikwijls gewaagd? Wat zou een beter beloning zijn voor de moeite die ik mij voor U heb getroost dan de herovering van Uw onafhankelijkheid, desnoods met verlies van mijn eigen leven?

Als U, Mijne Heren, van mening bent dat ik door mijn vertrek of mijn dood U een

93 dienst kan bewijzen, dan ben ik bereid me daarin te schikken. Stuur mij dan zo ver mogelijk weg: ik zal U gehoorzamen. Alleen U kunt mijn hoofd eisen, als U dat in het belang van het land acht.

Als U daarentegen meent dat de ervaring en inzet die in de loop der tijden gegroeid zijn, dan wel mijn overige bezittingen of mijn leven U in de toekomst nog van dienst kunnen zijn, neemt dan een beslissing in deze kwestie.

Indien U meent dat ik het vaderland liefheb of dat ik enigszins in staat ben goede raad te geven, dan is Uw beslissing het enige middel om ons te bevrijden.

Laten we ons voortaan eendrachtig voor de bescherming van het volk inzetten. Het volk wil immers niet anders dan dat goede raad wordt geboden, ten einde deze te kunnen opvolgen.

Ik spreek de hoop uit dat U mij g oedgunstig ge zind blijft, dat U door Gods genade (die mij menigmaal in moeilijke kwesties te hulp is gekomen) de beslissingen zult nemen die in het belang zijn van het welzijn van Uzelf, Uw vrouwen en kinderen.

Je maintiendrai,

Nassau

Met opmerkingen [RJ120]: Stelt dat hij enorm veel opofferingen gedaan heeft voor onafhankelijkheid van SG